

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

COVID-19 DÖNEMİNDE UYGULANAN PARA POLİTİKALARININ
KATILIM BANKALARININ KÂRLİLİĞINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAVUZ SELİM İŞLEYEN

48880352918

İSTANBUL- 2022

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

COVID-19 DÖNEMİNDE UYGULANAN PARA POLİTİKALARININ
KATILIM BANKALARININ KÂRLİLİĞINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAVUZ SELİM İŞLEYEN

48880352918

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. FARUK BAL

İSTANBUL- 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezimi tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza

Yavuz Selim İşleyen

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

İmza

Doç. Dr. Faruk Bal

İMZA SAYFASI

Yavuz Selim İşleyen tarafından hazırlanan “COVID-19 Döneminde Uygulanan Para Politikalarının Katılım Bankalarının Kârlılığına Etkileri” başlıklı bu yüksek lisans/doktora tezi İktisat Anabilim dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Faruk Bal

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Hüseyin Kaya

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Mustafa Metin Başbay

Kurumu: Boğaziçi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 21/06/2022

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılma sürecinin başından sonuna kadar her aşamasında destekçim olan ve tez sürecini benim için kolaylaştıran kıymetli danışmanım, hocam Doç. Dr. Faruk Bal'a çok teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Hüseyin Kaya'ya bir teşekkür borçluyum. Yine süreçte iş hayatım ile akademik hayatımı birlikte sürdürme hususunda teşvik edici olan ve bana her türlü kolaylığı gösteren değerli yöneticim Dr. Ömer Emeç'e ve tüm ekip arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Tüm eğitim hayatım boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli anneme, babama ve kardeşlerime içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak her anlamda yanımda olan ve beni teşvik ederek anlayışıyla beni cesaretlendiren, kıymetli eşim Dilara İşleyen'e müteşekkirim.

Bu yüksek lisans tezimi sevgili kızım Leyla Nigar İşleyen'e ithaf etmek istiyorum.

Yavuz Selim İşleyen

İstanbul, 2022

ÖZET
COVID-19 DÖNEMİNDE UYGULANAN PARA POLİTİKALARININ KATILIM
BANKALARININ KÂRLILIĞINA ETKİLERİ

İşleyen, Yavuz Selim

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Yüksek Lisans
Programı

Danışman: Doç. Dr. Faruk Bal

Haziran, 2022

İspanyol Gribi'nden sonra dünyanın karşılaştığı en büyük salgın olan COVID-19 salgını tüm dünyada önemli değişimlere yol açmıştır. Toplumsal, çevresel, ekonomik ve psikolojik etkileri olan bu süreç dünya ekonomilerini de derinden sarsmış ve ekonomik faaliyetten para politikalarına her alanı etkilemiştir. Bu dönemde uygulanan politikalar bankalar üzerinde de büyük etki uyandırmıştır. Türkiye'de COVID-19 dönemine özel uygulanan para politikaları incelenmiş ve bu politikaların bankacılık kârlılığına etkileri Panel Veri Analizi ile STATA programında analiz edilmiştir. Katılım bankalarının bu politikalardan nasıl etkilendiği de ayrıca incelenmiştir. Banka değişkenleri, makroekonomik değişkenlerle birlikte dönem değişkenlerinin de eklendiği analizde bankacılık kârlılığını en çok etkileyen değişkenlerin net faiz marjı, GSYH büyümesi, Aktif Rasyosu, COVID-19 dönemi ve dolar kurunun olduğu gözlenmiştir. Net faiz marjı, GSYH büyümesi ve Aktif Rasyosu bankacılık kârlılığını pozitif etkilerken, COVID-19 dönemi ve dolar kuru bankacılık kârlılığını negatif etkileyen faktörlerden olmuştur. COVID-19 dönemine özel olan Aktif Rasyosu uygulamasının katılım bankalarını, bankacılık sektöründen ayırıştırıp ayırıştırmadığı incelenmiş ve katılım bankalarının bu dönemde bankacılık sektörüne paralel bir gelişim kaydettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankaları, Aktif Rasyosu, COVID-19, Kârlılık, Para Politikaları

ABSTRACT
THE EFFECTS OF MONETARY POLICIES IMPLEMENTED IN THE COVID-19
PERIOD ON THE PROFITABILITY OF PARTICIPATION BANKS

Isleyen, Yavuz Selim

Master Thesis, Economics MA Degree Programme

Advisor: Ass. Prof. Faruk Bal

June, 2022

The COVID-19 epidemic, the biggest epidemic the world has faced after the Spanish Flu, has caused great changes all over the world. This process, which has social, environmental, economic and psychological effects, has also deeply shaken the world economies and has affected all areas from economic activity to monetary policies. The policies implemented in this period also had an impact on the banks, which represent a unique position of the economies. The special security measures of COVID-19 in Turkey and the practices to improve these policies were analyzed by Panel Data analysis via STATA. How participation banks are affected by these policies is also examined. In the analysis, in which banking variables, macroeconomic variables and period variables were added, it was observed that the variables that most affected banking profitability were net interest margin, GDP growth, Asset Ratio, COVID-19 period and USDTRY. While net interest margin, GDP growth and Asset Ratio positively affected banking profitability, COVID-19 period and USDTRY were among the factors that negatively affected banking profitability. It has been examined whether the Asset Ratio application, which is specific to the COVID-19 period, distinguishes participation banks from the banking sector, and it has been observed that participation banks have made a parallel development with the banking sector in this period.

Keywords: Participation Banks, Asset Ratio, COVID-19, Profitability, Monetary Policies

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Yavuz Selim İşleyen

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lise	Çapa Anadolu Öğretmen Lisesi	2013
Lisans	Galatasaray Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü	2019
Yüksek Lisans	Medeniyet Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bölümü	2022

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2019 – Devam Ediyor	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş	Ekonomist

YABANCI DİLLER

İngilizce

Okuma: İleri, Yazma: Orta, Konuşma: Orta,

Fransızca

Okuma: İleri, Yazma: İleri, Konuşma: İleri

İçindekiler	
ÖNSÖZ	5
ÖZET	6
ABSTRACT	7
ÖZGEÇMİŞ	8
TABLolar LİSTESİ	11
ŞEKİLLER LİSTESİ	12
GRAFİKLER LİSTESİ	13
KISALTMA LİSTESİ	14
BÖLÜM 1: GİRİŞ	15
BÖLÜM 2: COVID-19 Döneminde Uygulanan Politikalar	18
2.1 Küresel Politikalar	18
2.1.1 Para Politikaları	18
2.1.2 Mali Politikalar	21
2.2 Türkiye’de Alınan Önlemler	23
2.2.1 TCMB	23
2.2.2 BDDK	26
2.2.3. Hazine ve Maliye Bakanlığı	27
BÖLÜM 3: Parasal Aktarım Mekanizması ve Bankalar	28
3.1 Türkiye’de Katılım Bankacılığı	28
3.2 Bankaların ve Katılım Bankalarının Rolü	30
BÖLÜM 4: COVID-19 Dönemi Önlemlerinin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri	32
4.1 Bankacılık Sektörü Etkileri	32
4.2 Katılım Bankalarının Farklılaştığı Alanlar	36
4.2.1. Kârlılık	36
4.2.2. KOBİ Kredileri	38
4.2.3. OPEX Kredileri	39
4.2.4. Katılım Bankalarında Kar Payı	39
4.2.5. Katılım Bankalarında Dolarizasyon	40
4.2.6. Katılım Bankalarında Menkul Kıymetler Portföyü	42
BÖLÜM 5: Literatür Taraması	44
5.1 Bankaların Kârlılığını Etkileyen Etmenler	44
5.2 Katılım Bankaların Kârlılığını Etkileyen Etmenler	47
BÖLÜM 6: Ekonometrik Analiz	50

6.1 Veri ve Örneklem	50
6.2 Metodoloji	51
6.3 Analiz.....	52
6.3.1 Sabit Etkiler Yaklaşımı.....	53
6.3.2 Rassal Etkiler Yaklaşımı.....	57
BÖLÜM 7: SONUÇ.....	60
Kaynakça.....	68
EKLER.....	73

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Maliye Politikası Adımları (TCMB, 2021)	23
Tablo 2: Çalışmanın Örneklemine Oluşturan Bankalar.....	50
Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler	52
Tablo 4: Modeller Çıktıları (Sabit Etkiler Modeli).....	57
Tablo 5: Model Çıktıları (Rassal Etkiler Modeli)	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Ülkelerin Gelir Seviyesine Göre Aşılama Oranı (Economist Intelligence, 2021) ..	16
Şekil 2:COVID-19 Döneminde Uygulanan Ek Harcama ve Vazgeçilen Gelir Büyüklüğü (%GSYH) (IMF, 2021)	22
Şekil 3: TCMB'nin Önlemleri (TCMB, 2020)	23
Şekil 4:Aktif Rasyosu Formülü (BDDK, 2020).....	26
Şekil 5: Katılım Bankacılığı Sistemi (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2021, s. 84)	29
Şekil 6:Katılım Bankacılığı Paydaşları (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2021, s. 87).....	30

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Fed ve ECB Bilançoları (% GSYH)	18
Grafik 2: COVID-19 Döneminde Para Politikaları	19
Grafik 3: Gelişmekte Olan Ülkeler Politika Faizleri (Albaraka Banknot, 2022).....	21
Grafik 4: TCMB Bilançosu Aktif Kompozisyonu (Milyar TL)	25
Grafik 5: Merkezi Yönetim İç Borç Stoku TCMB Payı (Milyar TL, %)	25
Grafik 6: Segmente Göre Krediler (Milyar TL)	33
Grafik 7: Kredi Büyümesi (13 Haftalık Yıllıklandırılmış Büyüme, Kur Etkisinden Arındırılmış, %) (TCMB, 2021, s. 17).....	33
Grafik 8: Kredi ve GSYH Korelasyonu (2010-20)	34
Grafik 9: Büyüme Göstergeleri (Arındırılmış, Endeks Değeri, %)	35
Grafik 10: Katılım Bankaları ve Diğer Bankaların* Aktif Karlılık Oranları (Yıllıklandırılmış Net Kâr/Yıllık Ortalama Aktifler)	36
Grafik 11: Katılım Bankaları ve Diğer Bankaların Aktif Karlılık Oranları Farkı (Yıllıklandırılmış Net Kâr/Yıllık Ortalama Aktifler, Baz Puan).....	37
Grafik 12: Katılım Bankalarının Sektördeki Kârlılık Payı (%).....	37
Grafik 13: Katılım Bankaları KOBİ Kredileri(%).....	38
Grafik 14: Ticari Krediler – İhtiyaç (OPEX)	39
Grafik 15: 3 Aylık Mevduat Faizi vs 3 Aylık Kar Payı Oranı (%)	40
Grafik 16: Toplam Mevduatlarda Döviz Mevduatlarının Payı (%)	41
Grafik 17: Mevduat Kırılımları	42
Grafik 18: Katılım Bankaları Menkul Kıymetler (Sol Eksen-Milyon TL, Sağ Eksen- %)	43
Grafik 19: GSYH ve Bankacılık Karı (Yıllık % Değişim)	54
Grafik 20: Dolar Kuru ve Bankacılık Karı (Yıllık % Değişim).....	55
Grafik 21: Net Faiz Marjı ve Bankacılık Karı (Yıllık % Değişim)	55
Grafik 22: Mevduat Bankaları Yakın İzlemedeki Krediler (Milyar TL)	64
Grafik 23: Katılım Bankaları Yakın İzlemedeki Finansman (Milyar TL).....	65
Grafik 24: Kredi Faizi ve Mevduat Faizi Farkı (%).....	67

KISALTMA LİSTESİ

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Fed: Amerikan Merkez Bankası
ECB: Avrupa Merkez Bankası
BoJ: Japonya Merkez Bankası
BoE: İngiltere Merkez Bankası
TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetleri
APİ: Açık Piyasa İşlemleri
TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
PMİ: Satın Alma Yöneticileri Endeksi
İSO: İstanbul Sanayi Odası
OPEX: İşletme Harcamaları/Giderleri
NPL: Takipteki Alacakları Oranı
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi
NİM: Net Faiz Marjı

COVID-19 Döneminde Uygulanan Para Politikalarının Katılım Bankalarının Kârlılığına Etkisi

BÖLÜM 1: GİRİŞ

Koronavirüs salgını (COVID-19), 1915'teki İspanyol Gribi'nden bu yana dünyada yaşanan en büyük salgın olarak tarihe geçmiştir. Salgın, 2020 yılının başlamasıyla birlikte tüm dünyaya yayılmıştır. Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde başlayan COVID-19 salgını Ocak ayında Avrupa'ya ve diğer ülkelere yayılmıştır. Virüs kişiden kişiye bulaşırken 2020 yılının Ocak ayıyla birlikte bulaşma oranı büyüme göstermiştir. Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya'da açıklanan virüs vakaları sebebiyle Dünya Sağlık Örgütü 11 Mart 2020'de COVID-19'u küresel salgın olarak ilan etmiştir (WHO, 2020). 13 Mart 2020'de ise artık Avrupa salgının merkez üssü olmuştur. ABD, İspanya, İtalya, Fransa gibi ülkeler üst üste karantina kararları alırken organizasyonlar iptal edilmiştir. Euro 2020, Eurovision, olimpiyatlar 2021 yılına ertelenmiştir (Milliyet, 2020).

Türkiye'de ise ilk vaka Mart ayında görülmüştür. Hızlı bir şekilde kapanma kararları alınırken yurtdışı uçuşlar iptal edilmiştir. 17 Mart 2020 tarihinde tiyatro, sinema, lokanta, kafelerin faaliyetleri durdurulmuştur. Orta Öğretim Kurumları EBA TV üzerinden uzaktan eğitime geçmiş, Yüksek Öğretim Kurumları farklı platformlar üzerinden uzaktan eğitime başlamıştır. Toplu ulaşım kullanımı azalırken, "Evde Kal" kampanyaları çerçevesinde şirketlerde de evden çalışma modeline geçilmiştir. Birçok ülkede hafta sonları sokağa çıkma yasakları ilan edilmiştir (Duygu, 2020).

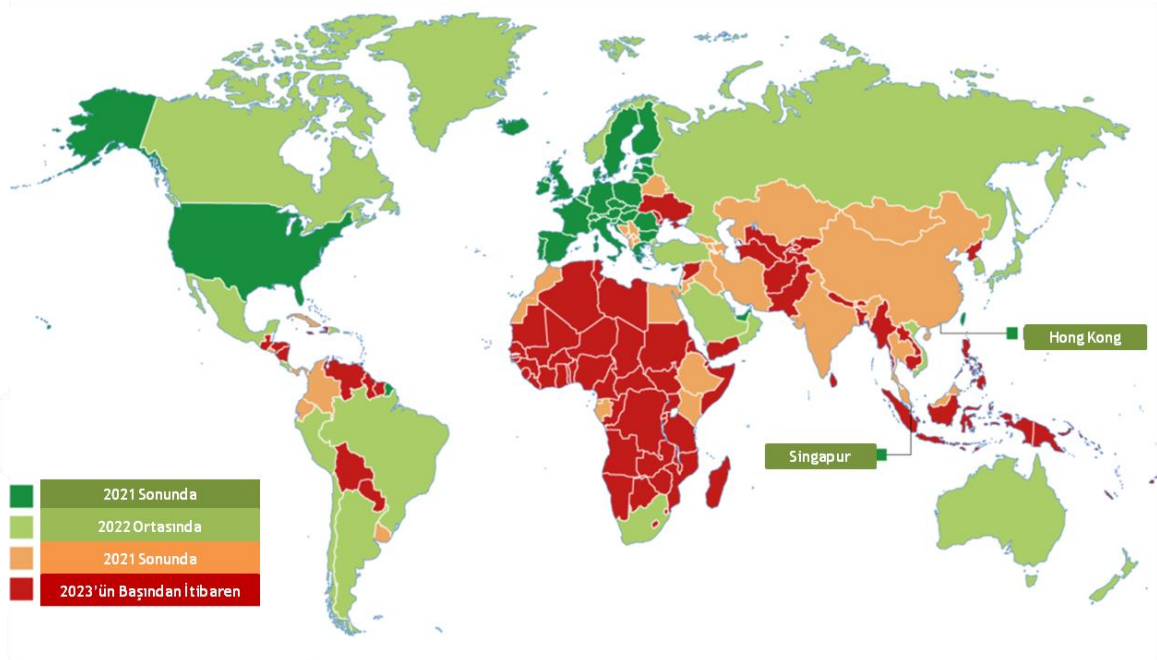
COVID-19, Türkiye'de olduğu gibi tüm dünyada da karantina tedbirlerinin, sokağa çıkma yasaklarının dış ticaretin ve turizmin baskılanmasına yol açmıştır. Bu durum tüm dünyada eşî görülmemiş bir daralmaya yol açmıştır. Özellikle bazı sektörler görece fazla daralmıştır. Ayrıca COVID-19 tüm dünyada üretimin aksamasıyla arz kesintilerine yol açmıştır. Özellikle ara mallarını Çin ve Doğu Asya'dan ithal eden ülkelerde üretim daralması yaşanmıştır (McKibbin & Fernando, 2020, s. 2). Dünya Sağlık Örgütü'nün 11 Mart 2020'de yaptığı pandemi ilanı ile uygulanan sosyal mesafe, sokağa çıkma yasağı, seyahat kısıtlamaları hizmet sektörüne de olumsuz etki etmiştir (Ustaoglu, COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının Etkinliği, 2020, s. 37). COVID-19 salgınının ortaya çıkışıyla yayılma hızını düşürmek amacıyla ülkeler arası ticaret yavaşlamış ve bu durum küresel tedarik zincirlerine olumsuz etki etmiştir (Karagöz, 2020, s. 75).

Türkiye’de de vakaların görülmesiyle kapanma kararları hızlı bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Şehirlerarası seyahatlerin valilik iznine bağlanması, okulların uzaktan eğitime geçmesi, kamuda uzaktan çalışma modeli ve hafta sonları ve bayramlarda sokağa çıkma yasakları gibi birçok karantina kararları açıklanmıştır.

Salgının sert şekilde etkisini hissettirdiği Mart-Nisan-Mayıs 2020 tarihlerinin ardından tüm dünyada kısmi normalleşme adımları atılmış ancak sonbaharın gelişiyle tekrar kapanma kararları alınmak zorunda kalınmıştır. Sayıların artışı aşı çalışmalarına yönelik beklentileri arttırmıştır. Dünya ülkelerinde vaka sayısının artışıyla ülkeler de yeni karantina kararları açıklanmıştır ancak aşılardan uygulanması ölüm sayılarını düşürmüştür. Aşılarında 6’sı yaygın toplam 10 farklı çeşit yer almaktadır. Oxford-Zeneca, Pfizer-BioNTech, Moderna, Sinopharm-Beijing, Sputnik V ve Sinovac aşılardan tüm dünyada yaygın şekilde kullanılmaktadır. İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Şili, Bahreyn, ABD ve İngiltere uygulanan doz konusunda en önde gelen ülkelerdendir. Ülkelerin gelir seviyesine göre aşılardan kullanımı değişmektedir. Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde aşılar ulaşım oldukça zorlaşırken gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde aşılar ulaşım görece daha kolaydır (Economist Intelligence, 2021).

Aşağıdaki görselde bu durum gösterilmektedir.

Şekil 1:Ülkelerin Gelir Seviyesine Göre Aşılanma Oranı (Economist Intelligence, 2021)

Türkiye’de Ocak 2021 tarihiyle birlikte Çin merkezli Sinovac aşısı uygulanmaya başlansa da Pfizer-BioNTech aşısı da kullanılmaya başlanmıştır (Zimmer, Corum, & Wee, 2021).

Tüm dünyada ve Türkiye’de COVID-19’un yıkıcı ekonomik etkilerini aşabilmek amacıyla uygulanan politikalar ekonominin tüm paydaşlarını etkilemiştir. Hanehalkı, reel sektör, finans sektörü ve kamu bütçesi üstünde önemli etkiler bırakan politikaların etkinliği ülkelere göre değişmiştir. Bu durum bankalar üzerinde de belli etkiler bırakmıştır. Banka performansının göstergelerinden birisi olan kârlılık seviyesi de alınan önlemlerden etkilenmiştir. Konvansiyonel bankacılık sisteminin dışında yer alan katılım bankacılığı da bu önlemlerden bankacılık sektörüyle birlikte etkilenmiştir. Bu durum katılım bankalarının kârlılığını etkilediği gibi sektörden alınan payı da etkilemiştir. Bu çalışmada katılım bankalarının kârlılık seviyelerinin COVID-19 döneminde uygulanan politikalardan nasıl etkilendiği ele alınacaktır. Çalışmada öncelikle COVID-19 döneminde küresel piyasalarda ve Türkiye’de uygulanan politikalar ve bu durumun etkileri incelenmiştir. İkinci aşamada para politikalarının bankalar aracılığıyla uygulanmasının literatürde nasıl yer aldığı ve katılım bankalarının bu mekanizmada nerede yer aldığı ele alınmıştır. Ardından COVID-19 dönemi politikalarının bankacılık sektörü üzerindeki etkileri araştırılmış ve katılım bankacılığının bu döneme özgü ayrıştığı noktalara çalışmada yer verilmiştir. Deskriptif analizden sonra para politikalarının bankacılık kârlılığına etkilerine yönelik literatürde yer alan argümanlar, yöntemler ve değişkenler incelenmiştir. Son olarak ise çalışmada kullanılan tahmin modeli ve veri seti ile birlikte kullanılan modelin sonuçları incelenmiş ve açıklanmıştır.

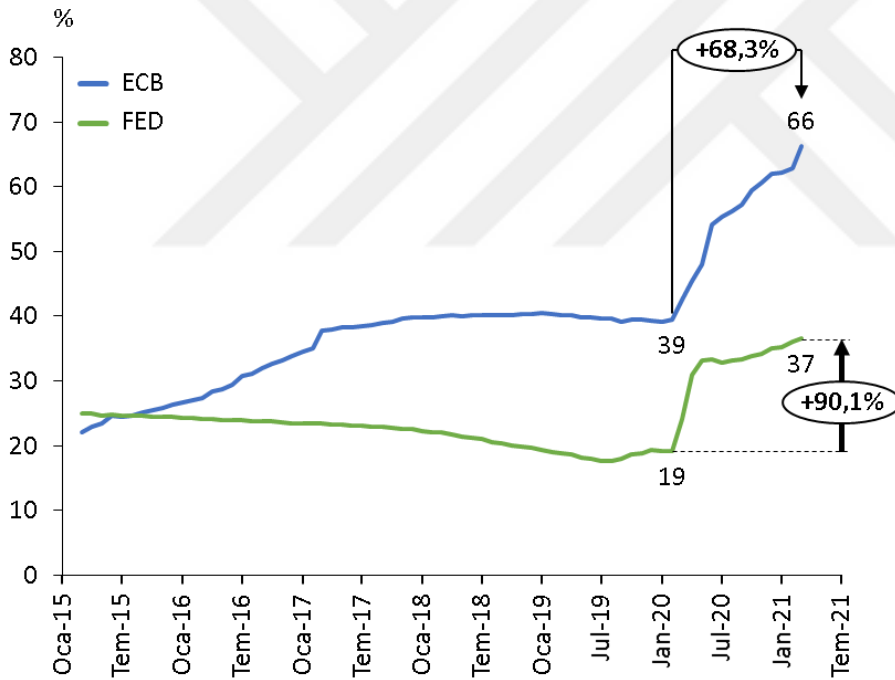
BÖLÜM 2: COVID-19 Döneminde Uygulanan Politikalar

2.1 Küresel Politikalar

2.1.1 Para Politikaları

2020 yılında ülkeler eşi görülmemiş bir daralma yaşamıştır. Özellikle 2020'nin ikinci ve üçüncü çeyreğinde yaşanan daralma hizmet sektörleri için oldukça olumsuz bir görünüm oluşturmuştur (König & Winkler, 2021, s. 34).Öncelikle küresel merkez bankaları hızlı bir şekilde bu krizi aşmak amacıyla para politikalarında birtakım önlemler almıştır. Tüm dünyada faizler merkez bankaları tarafından düşürülmüş ve kredi mekanizması genişlemiştir. Dört büyük merkez bankası olarak görülen Amerikan Merkez Bankası (Fed), Avrupa Merkez Bankası (ECB), Japon Merkez Bankası (BoJ) ve İngiltere Merkez Bankası (BoE) hızlı bir şekilde tahvil alımlarıyla bilanço büyütme faaliyetleri gerçekleştirmiştir.

Grafik 1: Fed ve ECB Bilançoları (% GSYH) ¹

Fed, Mart 2020'de toplam 150 baz puan faiz indirimiyle faizleri %0 ve %0,25 aralığına indirmiştir. Bu hamleyle konut, otomobil ve diğer krediler için borçlanma maliyetinin düşürülmesi amaçlanmıştır. Mevduat sahiplerine ödenen faizin de düşmesi harcamaların artmasını amaçlamıştır (Cheng, Powell, Skidmore, & Wessel, 2021). Fed ayrıca Hazine tahvilleri ve diğer tahvilleri ihtiyaç duyulan miktarda satın alacağını açıklamıştır. Öncelikle 500 milyar dolar tutarında hazine bonusu ve 200 milyar dolar ipotek destekli menkul kıymet

¹ Veriler Bloomberg Terminal'den alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir.

alınacağı açıklanmıştır. Sonrasında parasal genişlemenin ihtiyaç duyulduğu müddetçe sınırsız bir şekilde gerçekleşeceğini belirtmiştir (Fed, 2020). Tüm bu olaylar neticesinde Fed bilançosu 3,9 milyar \$’dan 7 milyar \$’a yükselmiştir. Fed’in bilanço büyüklüğünün ABD’nin toplam GSYH büyüklüğüne oranı 2020 yılının başında %19 iken 2020 yılsonunda %37’ye yükselmiştir. Bu oranın yükselmesinde neredeyse %75 artış yaşayan bilanço büyüklüğü en önemli etmen olduğu kadar çok sert düşüş yaşayan GSYH büyüklüğü de rol oynamıştır. Ayrıca Fed, ABD hazine tahvili olan yabancı merkez bankalarına repo imkanı tanımıştır. Bu hamleyle dolar piyasasında istikrarın sağlanması amaçlanmıştır (Bloomberg HT, 2020). Diğer küresel merkez bankalarına dolar likiditesi için geçici swap kanalı açılmış, şirket ve bankalara döviz erişimi sunulmuştur. Bütün bu gelişmeler tüm dünyada parasal genişleme kararlarına paralel olarak gerçekleşmiş ve likidite problemine karşı olarak geliştirilmiştir. Aynı dönemde istihdamda da büyük daralmalar meydana gelmiştir. Özellikle perakende ve turizm sektöründe istihdamda hızlı bir geri çekilme yaşanmıştır. Haftalık olarak 6,6 milyon kişiye varan işsizlik başvuruları 6 haftalık süreçte 30 milyon kişiye yaklaşmıştır (St. Louis Fed, 2021).

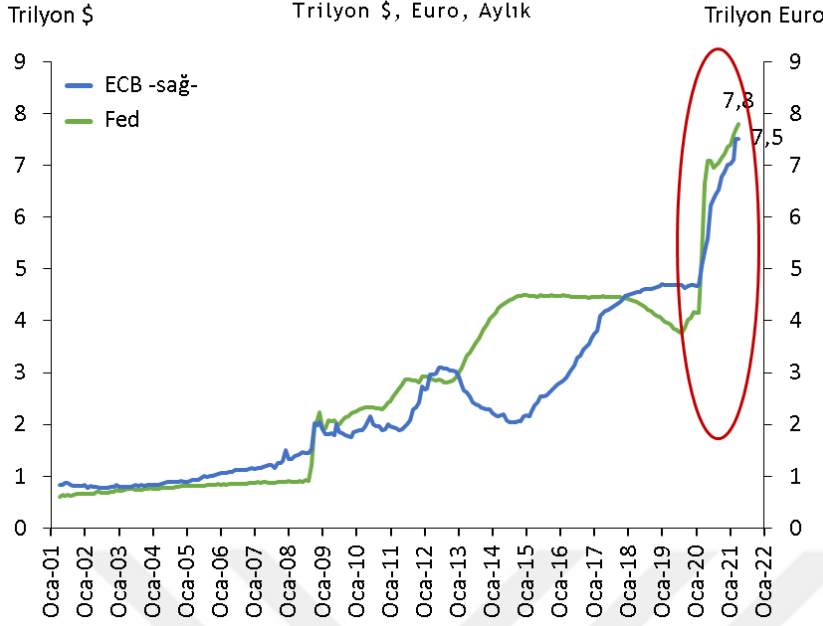
ECB, 2020’nin Mart ayı başlangıcında 4,7 trilyon Euro olan bilançosunu bir yılda %60 oranında büyütürken Mart 2021’de 7,5 trilyon Euro’ya yükseltmiştir. 30 Nisan 2020’de tahvil alım programı açıklayan ECB, 750 milyar Euro tutarında bir paketi kamuoyuna sunmuştur. Gerekli olduğu sürece tahvil alımlarının süreceğini açıklayan ECB, kurumsal tahvil alımları da gerçekleştirmiştir. Ayrıca ECB’nin hamlelerine baktığımızda bilanço büyüklüğünün Euro Bölgesi toplam GSYH büyüklüğüne oranı %39’dan %66’ya yükseldiği görülmektedir.

BoJ ise ilk aşamada 112 milyar dolar tutarında devlet tahvili aldığını açıklarken giderek bu miktarı arttırmıştır. Ardından kurumsal firma tahvilleri alımlarına da başlayan BoJ, tüm dünyada parasal genişlemenin başlıca aktörlerinden olmuştur (IIF, 2020, s. 4-5).

Grafik 2: COVID-19 Döneminde Para Politikaları ²

² Veriler Bloomberg Terminal’den alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir.

Merkez Bankaları Bilançoları

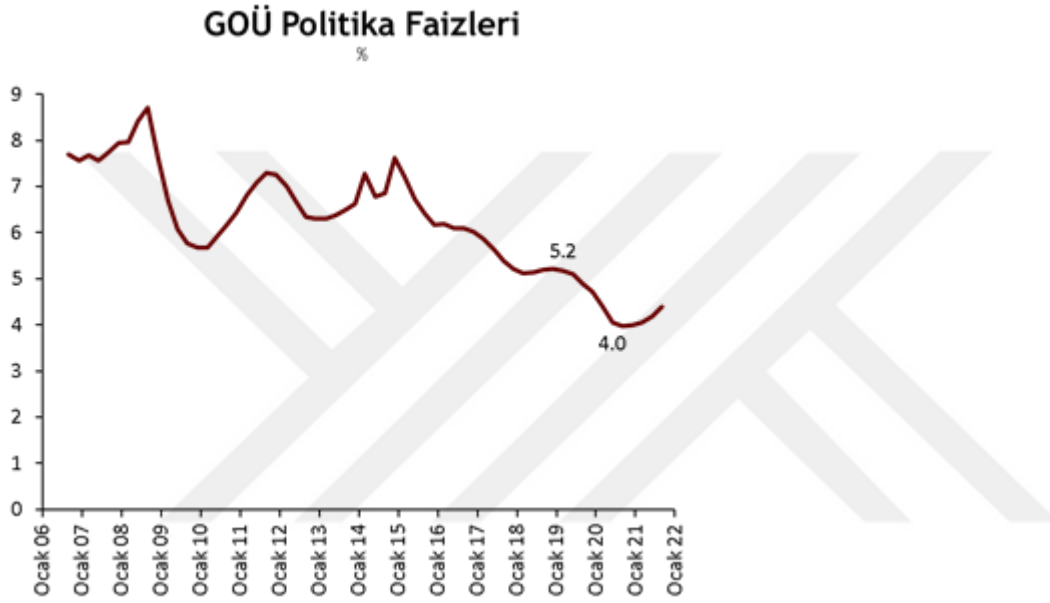
Dünyanın en büyük dört merkez bankasından biri olan İngiltere Merkez Bankası da COVID-19 döneminin başlamasıyla politika faizi %1'den %0'a indirmiştir. Ayrıca küçük ve orta ölçekteki firmaları finansman desteği sağlamak için bankalara 100 milyar sterlin büyüklüğünde bir fon tahsis etmiştir. Ayrıca İngiltere Merkez Bankası tahvil alımlarına da devam edeceğini açıklayarak parasal genişleme adımlarını daha hızlı şekilde atmaya devam etmiştir. Fed ile yapılan swap anlaşmasıyla küresel parasal genişleme kararlarına da destek vererek hem reel sektörü hem finansal piyasalara likidite imkanı sağlamıştır. (IIF, 2022)

Küresel merkez bankaları tarafında incelediğimiz son merkez bankası olan Japonya Merkez Bankası da birtakım önlemler açıklamıştır. COVID-19 öncesinde hali hazırda -%0,1 olan politika faizini aynı seviyede tutmaya devam etmekle birlikte bankaların bazı kredi ağırlıklarını %0'a indirmiştir. Bu durum bankaların kredi vermesinin önünü açmıştır. Bankaların riayet etmesi gereken likidite karşılama oranı ve sermaye yeterlilik oranı gibi hususlarda birtakım esnemelere gidilmiş ve bankalara baz konulan oranı aşabilme yetkisi verilmiştir. Ayrıca COVID-19 öncesinde tahvil alım programında bir üst sınırı (80 trilyon yen) bulunan Japonya Merkez Bankası hem bu sınırı kaldırmış hem de salgının başında şirketlerin tahvil ve bonolarına da yatırım yapacağını da açıklamıştır. İlk aşamada özel sektör için 20 trilyon yen tutarında bir fon ayrıldığını ifade eden Banka, borsa ve gayrimenkul yatırım fonlarına da 192 milyar yen fon ayracağını açıkladı. Böylece hem finansal piyasalara hem de reel sektöre doğrudan destek programı açıklanmış oldu. (IIF, 2022)

Gelişmekte olan ülkelerin merkez bankalarının yapmış olduğu hamlelere baktığımızda ise ilk olarak faiz indirimlerinin ardı ardına geldiğini görmekteyiz. Ortalama politika faizi %5,2'den

%4,0 seviyelerine kadar inmiş ve son 20 yılın en düşük faiz oranları görülmüştür. Faiz indirimlerinin yanı sıra tahvil alımlarıyla bilanço genişlemesi yaşanmış ve hem reel sektöre hem finansal piyasalara likidite imkanı yaratılmıştır. Ayrıca Fed ile swap anlaşması imzalanarak finansal istikrarın sürdürülmesi de amaçlanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler ayrıca hem zorunlu karşılık oranlarında hem de likidite karşılama oranında esnemeye gitmiş ve kredi yapılandırmalarının ve ertelemelerin de önünü açmıştır.

Grafik 3: Gelişmekte Olan Ülkeler Politika Faizleri (Albaraka Banknot, 2022)

2.1.2 Mali Politikalar

Mart 2020’de yayılan salgın talebin hem arz hem talep yönünü etkilediği için hane halklarına ve reel sektöre destek sağlanması gerekmiştir. Krizin aşılması için para politikalarının yanı sıra mali politikalar da uygulanmaya başlanmıştır. Bu politikaların kullanımını öncelikle John Maynard Keynes ortaya atmıştır. 1929 Büyük Buhran’da krizin aşılması için kamu harcamaları ve vergi teşvikleri yoluyla iki ana başlıkta politikalar uygulanmıştır. Vergi indirimleri, kamunun tüketim harcamaları, transfer harcamaları genişleyici mali politika araçlarından sayılmaktadır. Söz konusu mali politikaların talebi harekete geçirerek ekonomik faaliyeti artırması ve hızlı bir büyümenin önünü açtığı düşünülmektedir (Ustaoglu, COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının Etkinliği, 2020, s. 41).

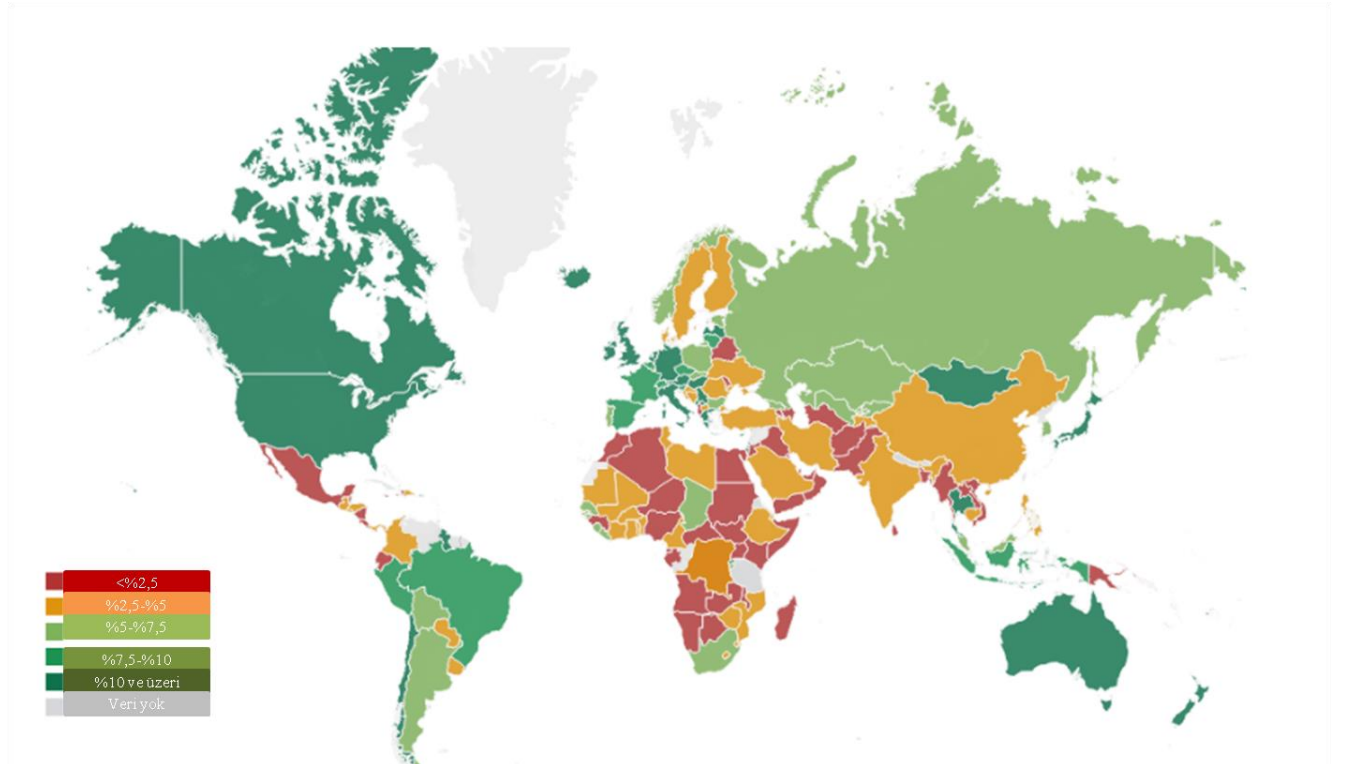
Özellikle reel sektörü desteklemek amacıyla sektörlere ve işsizliğe özel kararlar alınmıştır. İşsizlik sigortası yardımları, KOBİ’lere yönelik vergi afları, kredi ötelemeleri, işsizlik maaşları gibi alanlarda 2020 yılında 3 trilyon dolardan fazla bir mali yardım paketi ABD Kongresi’nden

geçmiştir. Bu tutar 2019 yılında ABD'nin gayrisafi yurtiçi hasılasının %14'ünü oluşturmaktadır. 2009 krizi döneminde açıklanan mali paketten daha fazla bir tutarı içeren bu paket 2021 yılında da artarak devam etmiştir (Bullard, 2020).

G20 üyesi birçok ülke mali politikalar uygularken Japonya bu alanda öncü durumdadır. 2020 yılında ilk aşamada GSYH'nin %21'i oranınca mali politika uygulayarak bu alanda dünya ülkelerinden pozitif ayrışan ilk ülke olmuştur. Fransa, Singapur, İspanya, Japonya ve İngiltere belli sektörlere sübvansiyon ve maaş ödemesi desteği sağlamışlardır. Almanya, İngiltere ve ABD'de ayrıca hane halklarına yönelik doğrudan nakit yardımı sağlamıştır. Ayrıca vergi indirimleri de kabul edilmiştir (Fırat, COVID-19 Krizi ve IMF Destekli Maliye Politikalarının Gerekliliği, 2020, s. 215-217).

Ülkeden ülkeye değişen tutarlarda yapılan mali politikalar merkez bankalarının para politikalarını destekleyici bir konumda yer almıştır. Özellikle ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde gayrisafi yurtiçi hasılasının %10'undan fazla büyüklüğe sahip mali politika kararları açıklanmıştır. Afrika ülkeleri, Çin ve Orta Amerika ve Avrupa'daki birkaç ülke dışında diğer ülkeler gayrisafi yurtiçi hasıla büyüklüklerinin yaklaşık %5'inden daha fazla mali politikalara fon ayırmıştır. Bu durum hem reel sektör için pozitif bir gelişme hem de hanehalkının tüketimi besleyen en önemli faktörlerden olmuştur.

Şekil 2: COVID-19 Döneminde Uygulanan Ek Harcama ve Vazgeçilen Gelir Büyüklüğü (%GSYH) (IMF, 2021)

Ayrıca seçilmiş ülkelerde uygulanan mali politikaların içeriğine baktığımızda ise özellikle hanehalkı ve reel sektör hedefli bir politika ortaya çıkıyor.

Tablo 1:Maliye Politikası Adımları (TCMB, 2021)

Maliye Politikası	ABD	Almanya	İngiltere	Fransa	İspanya	İtalya	Japonya	Çin	Avustralya	Kanada	Rusya	Hindistan	Endonezya	Kore	Türkiye
Sağlık ve sosyal harcamalar	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Altyapı harcamaları	✓														
Hanehalkına para transferi	✓						✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓
Krediler	✓		✓					✓				✓		✓	✓
Kredi garantileri	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Vergi indirimleri ve istisnalar	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
İşgücü piyasası destekleri	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓

Ülkeler sağlık ve sosyal harcamalar, altyapı harcamaları, hanehalkına nakit destek gibi paketlerle hanehalkını desteklerken; kredi garantileri, vergi indirimleri ve işgücü piyasası destekleriyle reel sektöre destek olmuştur.

2.2 Türkiye’de Alınan Önlemler

2.2.1 TCMB

Koronavirüs salgınının Türkiye ekonomisine olan etkilerini sınırlandırmak amacıyla TCMB birtakım önlemler almıştır. 17 Mart 2020 tarihinde Para Politikası Kurulu toplantısında politika faizi 100 baz puan indirimle %9,75 seviyesine gerilemiştir. Politika faizi 22 Nisan 2020’de yine 100 baz puan indirimle %8,75, 21 Mayıs 2020’de 50 baz puan indirimle %8,25’e gerilemiştir. Ayrıca 17 Mart 2020, 31 Mart 2020 ve 17 Nisan 2020 tarihlerinde “*Koronavirüsün Olası Ekonomik ve Finansal Etkilerine Karşı Alınan Tedbirlere İlişkin Basın Duyurusu*” metninde üst üste tedbir paketleri duyurulmuştur. Bu paketlerde dört ana amaç belirlenmiştir. İlk olarak TCMB, bankalara likidite yönetiminde esneklik sağlamayı amaçlamıştır. İkinci olarak reel sektörlere kredi akışının devamını sağlayarak ihracatçı firmaları destekleyerek ülkeye döviz girişinin artmasını sağlamak amaçlanmıştır. Üçüncü olarak reeskont kredi düzenlemeleriyle nakit akışını desteklemek ve dördüncü olarak DİBS piyasası likiditesini destekleyerek parasal aktarımı güçlendirmek amaçlanmıştır (TCMB, 2020).

Şekil 3: TCMB'nin Önlemleri (TCMB, 2020)

Birinci amacı gerçekleştirebilmek için bankalara gerekli olan tüm likiditelerin sağlanacağı, piyasa yapıcı bankalara tanınan açık piyasaya işlemleri likidite imkanı limitlerinin artırılacağı ve 1,3 ve 6 ay vadeli olarak gerçekleştirilen dolar karşılığı swap ihalelerine ek euro ve altın karşılığı swap ihaleleri duyuruldu.

İkinci amaç için reel kredi büyüme koşullarını gerçekleştiren bankalar için YP zorunlu karşılık oranları 500 baz puan indirildi. 91 gün vadeye kadar repo ihaleleriyle, mevcut politika faizinin 150 baz puan altındaki faiz oranı ile miktar ihalesi yöntemiyle TL likidite sağlanacaktır.

Reeskont kredi düzenlemeleriyle ihracatçı firmaların nakit akışını desteklemek amacıyla reeskont kredisi geri ödemelerinin vadesi 90 güne kadar uzatılmıştır. Mevcut reeskont kredisi azami vadeleri kısa vadeli kullanımlar için 120 günden 240 güne, uzun vadeli kullanımlar için 720 güne çıkarılmıştır. Ayrıca ihracatçı firmalara TL cinsinden 60 milyar TL tutarında bir reeskont kredisi limiti tanınmıştır.

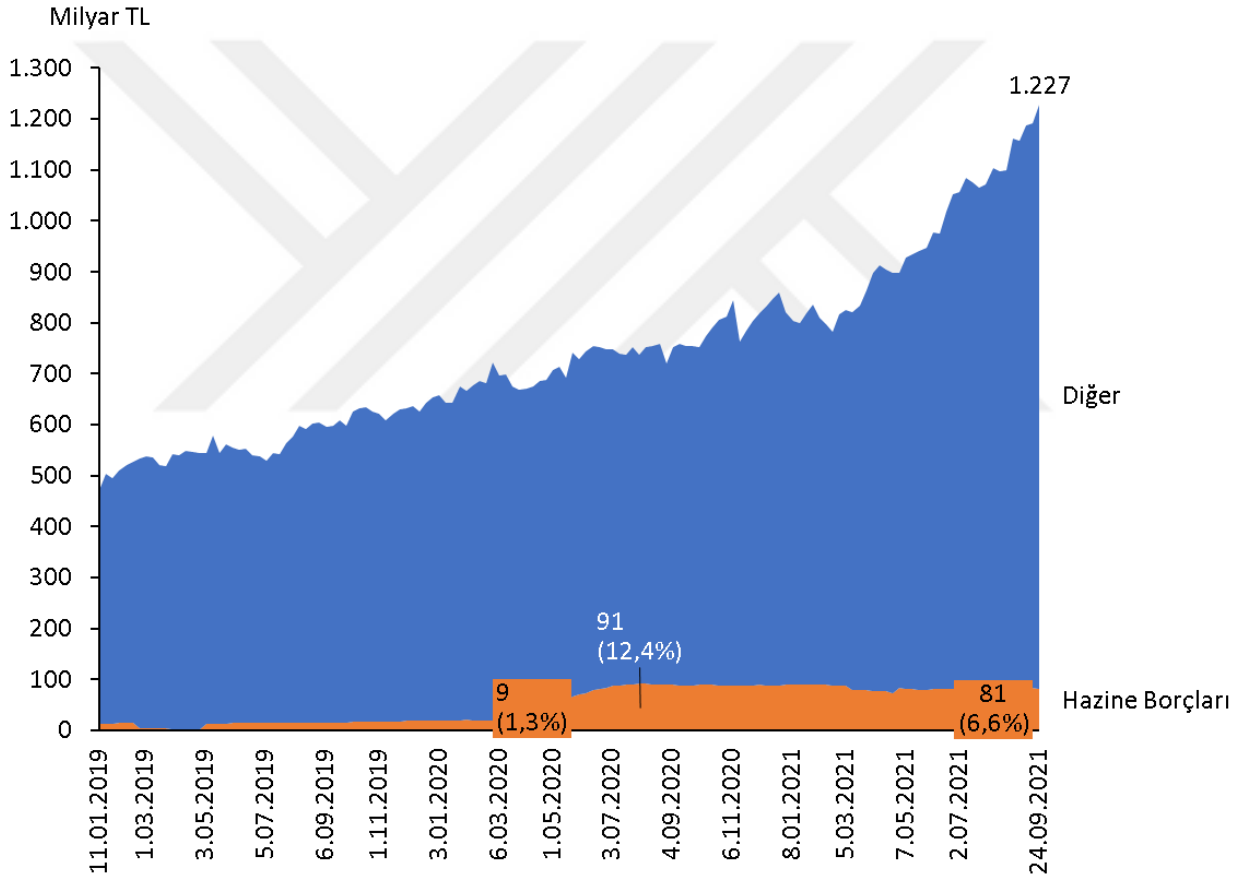
DİBS piyasasıyla parasal aktarım mekanizmasını güçlendirmek içinse API portföyü alım işlemlerinin önden yüklemeli olarak ve gerekmesi halinde limitlerin yeniden güncellenebileceği ilan edilmiştir. Piyasa yapıcı bankalara ise İşsizlik Sigortası Fonu'ndan aldıkları DİBS'leri TCMB'ye satma imkanı tanınmış ve likidite imkanı artırılmıştır.

Tüm bu önlemler gerek finansal piyasalar için gerek reel sektör için önemli bir likidite meydana getirmiş ve parasal genişlemenin adımlarını oluşturmuştur. Öte yandan politika faizi noktasında yapılan faiz indirimlerinin yanı sıra zorunlu karşılık oranları da düşürülerek her yönden bir genişleme yaşanmıştır.

TCMB pandemi sırasında parasal genişleme hamlelerini doğrudan tahvil alımları ve hedefli likidite imkanları çerçevesinde yapmış ve piyasa yapıcı bankalara özel bir fonlama sistemi kurarak kredi mekanizmasını daha güçlü hale getirmiştir. (Kara, 2021, s. 293) doğrudan tahvil alımlarıyla TCMB, bilançosunu COVID-19 dönemi boyunca Hazine menkul kıymetleri

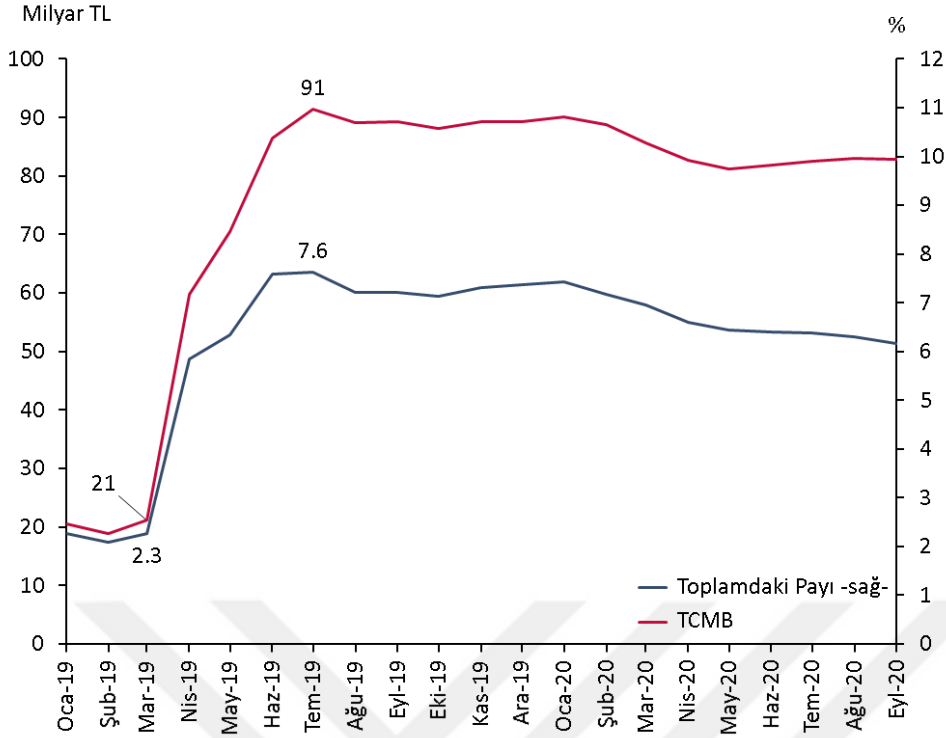
yönünde genişletmiştir. 2019'un başında TCMB bilançosundaki Hazine borçları kalemi 13,5 milyar TL seviyesindeyken 2021'in Eylül ayında 81,5 Milyar TL'ye yükselmiştir. Hazine borçlarının toplam aktiflere oranı da %2,8'lerden %12'lere kadar yükselmiştir. Dolayısıyla TCMB'nin Hazine ve Maliye Bakanlığı'na önemli bir parasal aktarım gerçekleştirdiği görülmektedir. Ayrıca bilanço büyüklüğü tarafında da 2020'nin başında 600 Milyar TL olan toplam aktifler, 2021'nin başında 900 Milyar TL seviyesine kadar yükselmiştir. Bu durum parasal genişlemenin boyutunu öne çıkarırken Hazine verilen borç da mali politikaların önünü açmıştır.

Grafik 4: TCMB Bilançosu Aktif Kompozisyonu (Milyar TL)

Merkezi yönetim iç borçluluğuna TCMB yaklaşık 70 milyar TL'lik aktarım yapmıştır. İç borç toplamında TCMB'nin payı %2'lerden %7,6 seviyelerine kadar yükselmiştir. TCMB ayrıca emisyon miktarını ve rezerv parayı da artırarak piyasa likiditesini desteklemiştir.

Grafik 5: Merkezi Yönetim İç Borç Stoku TCMB Payı (Milyar TL, %)

2.2.2 BDDK

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), TCMB’ye ek olarak birtakım tedbirler açıklamıştır. Kredi ödemelerine esneklik getirilmiş, takibe düşen kredilerde 90 gün yerine 180 gün beklenilmesi kararlaştırılmış, kredi kartları aidatlarına yönelik kolaylık sağlanmıştır. Ayrıca kredi mekanizmasının daha aktif olması ve mevduat faizlerinin düşmesi amacıyla BDDK bankalar için Aktif Rasyosu’nu uygulamaya koymuştur. Pandemi sürecinin henüz başında 18 Nisan 2020 tarihinde yapılan düzenlemede referans rasyosu katılım bankaları için %80, mevduat bankaları için %100 olarak uygulanmıştır. Bu oranı sağlayamayan bankalara yönelik cezai yaptırımların gerçekleşeceğinin açıklanmasıyla bankalar bu oranı tutturmak için mevduat ve kredi faizlerinde değişiklik yapmıştır. Dolayısıyla menkul kıymetler, krediler, swap tutarları, mevduat tutarlarında değişiklikler yaşanmıştır.

Şekil 4:Aktif Rasyosu Formülü (BDDK, 2020)

$$\text{Aktif Rasyosu (AR)} = \frac{\text{Krediler} + (\text{Menkul Kıymetler} \times 0,75) + (\text{TCMB Swap} \times 0,5)}{\text{TL Mevduat} + (\text{YP Mevduat} \times 1,25)}$$

Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı. 4’te formülü verilen Aktif Rasyosu 18 Nisan 2020 itibariyle y ürürlüğe konulmuştur.

BDDK, açıkladığı kararda salgının üretime ve istihdama olumsuz etkilerinin en aza indirilmesini amaçlandığını ifade etmiştir. İlgili formüldeki kalemler şu şekilde açıklanmıştır:

Krediler: Takipteki krediler hariç mevcut kredi tutarı

Menkul Kıymetler: Hazine ve yurtiçi yerleşikler tarafından ihraç edilmiş menkul kıymetler

Swap: Bankaların TCMB'ye verdiği dövizlerin alış kurundan hesaplanan TL karşılığı

TL Mevduat: Bankalarda mevcut olan bankalar mevduatı hariç TL cinsinden mevduat

YP Mevduat: Tüm YP mevduat tutarı (Kartal, 2020, s. 8)

30 Nisan 2020 ve 29 Mayıs 2020 tarihlerinde Aktif Rasyosu formülünde değişiklikler gerçekleşirken 10 Ağustos 2020 ve 29 Eylül 2020 tarihlerinde ise referans rasyosu düşürülmüştür. Toplam 4 kez değişen Aktif Rasyosu 24 Kasım 2020 tarihinde açıklanan kararla 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır. Bankaların mevduat tutarının TL ve YP kısıtlımı ve farklı oranlarıyla, kredi, menkul kıymetler ve swap miktarının belli oranlarla çarpıldığında oranına eşit olması beklenmiştir. Katsayılara bakıldığında ise menkul kıymet ve swap, kredilerden daha düşük katsayıya sahipken YP mevduat TL mevduattan daha yüksek katsayıya sahiptir. (BDDK, 2020) Dolayısıyla BDDK bankaların TL mevduat faizini düşük tutarak mevduatı azaltmasını ve TL kredi mekanizmasının genişletilmesini istemiştir. Faizlerin düşük olması ve Aktif Rasyosu kararıyla birlikte kamu bankaları öncülüğünde özellikle TL cinsinden kredi büyümesi gerçekleşmiştir. 2020 yılında 1,6 trilyon TL olan TL krediler 2021 yılının ilk haftasında 2,3 Trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bu kalemde yaklaşık %50'lik bir kredi artışı göze çarpmaktadır (BDDK, 2021).

2.2.3. Hazine ve Maliye Bakanlığı

Mali politikalar alanında açıklanan Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi'nde vergi ertelemeleri ve doğrudan destek uygulamaları kamuoyuna sunulmuştur. KDV ve SSK primleri 6 ay ertelenmiş, kısa çalışma ödeneği getirilmiş ve işten çıkarma yasağı açıklanmıştır. İç hava yolları taşımacılığında KDV %18'den %1'e düşürülmüştür. Temerrüde düşen firmaların COVID-19 sebebiyle kredi siciline mücbir sebep notu düşülecektir (Fırat, COVID-19 Krizi ve IMF Destekli Maliye Politikalarının Gerekliliği, 2020, s. 218-219). Ayrıca nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemeleri en az 3 ay öteleneceği açıklanmıştır. Firmaların ilave finansman ihtiyacı için Kredi Garanti Fonu 25 Milyar Lira'dan 50 Milyar Lira'ya çıkarılmış ve finansmanda öncelik teminat açığı bulunan firmalar ile KOBİ'lere verilmiştir.

BÖLÜM 3: Parasal Aktarım Mekanizması ve Bankalar

3.1 Türkiye’de Katılım Bankacılığı

Dünyada İslami banka ve İslami finans olarak adlandırılan kurumlar Türkiye’de katılım bankaları ve katılım finans olarak adlandırılmaktadır. Faizli enstrümanlardan kaçan yatırımcıların tasarruflarını ekonomiye kazandırmak ve özellikle Körfez ülkelerinden faizsiz finans kuruluşları aracılığıyla yatırım çekmek için 1983 yılının sonlarında Bakanlar Kurulu Kararı ile özel finans kurumları kurulmuştur. O dönem Başbakan olan Turgut Özal’ın liberalleşme reformlarının bir parçası olarak planlanan faizsiz finans kurumları başlangıçta özel finans kurumu ismiyle faaliyet göstermişlerdir. Bu anlamda Türkiye’de yaklaşık 36 yıllık mazisi olan katılım bankaları ilk olarak faaliyete Bahreyn kaynaklı Albaraka Banking Group yatırımıyla 1985 yılında Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ile başlamıştır. (Aysan A. F., Disli, Ng, & Öztürk, 2017, s. 379) Aynı yıl içerisinde Faisal Özel Finans Kurumu da faaliyete başlamış, 1989 ve 1991 yılları arasında sırasıyla Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu ve Anadolu Özel Finans Kurumu faaliyete başlamıştır. Söz konusu kurumların faaliyete geçmesiyle sektör büyümeye başlamıştır. 2005 yılına kadar özel finans kurumu olarak görev yapan kurumlar, 2005 yılında yapılan bir düzenlemeyle katılım bankaları adını almışlardır. 2006 yılında Özel Finans Kurumları Birliği, katılım bankalarının koordinasyonunu sağlamak amacıyla Türkiye Katılım Bankaları Birliği’ne dönüştürülmüştür. (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2021, s. 124) Özel finans kurumlarının “Katılım Bankaları” ismini almaları ise 2005 öncesinde yaşanan bazı sorunlardan kaynaklanmaktaydı. İsimleri banka olmadığı için söz konusu kurumlar banka olarak algılanmıyor ve birtakım güven problemleri ortaya çıkıyordu. Tasarruf sahipleri nezdinde itibar kaybı yaşanırken yurtdışı işlemlerde de temsil problemi yaşanıyordu. Türkiye özelinde yaşanan bir durum olması hasebiyle yurtdışı firmalar ve kurumlar bir tür özel şirket ve faktöring şirketi gibi değerlendirmekteydi. Bu çerçevede kâr ve zarara katılma hesaplarından esinlenerek “Katılım Bankacılığı” kavramı gündeme geldi. Bu kavram 2000 öncesinde önemsenmese de kamuoyunda gündem olmuştur. Ardından 2005 yılına gelindiğinde özgünlük, bütünlük ve ilkeleri tanıtan “Katılım Bankacılığı” ismi uygun görüldü. Bu kurumlar Bankacılık Kanunu’na katılım bankaları ismiyle dahil oldu. (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2021, s. 32-34)

Bu dönüşmede küresel eğilimler de rol oynamış ve tüm dünyada İslami finans çalışmaları hızlanmıştır. Bu tarih Türkiye’deki katılım bankaları için milat niteliği taşımaktadır. Katılım

bankaları yasal olarak “banka” statüsü kazanmış ve faaliyetlerine başlamıştır (Aysan A. F., Disli, Duygun, & Öztürk, 2018, s. 12). Bu dönem sonrasında sektör gelişmiş ve sürekli yeni ürünler ortaya çıkmıştır. 2015 yılında fiilen kamu sektörünün katılım bankacılığına giriş yapmasıyla katılım bankacılığı, sektörden aldığı payı giderek artırmıştır. Kamu katılım bankacılığı alanında öncelikle 2015 yılında Ziraat Katılım Bankası ilk şubesini açarak faaliyete başlamıştır. Ardından 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası, 2019 yılında Emlak Katılım Bankası faaliyetlerine başlamıştır. Böylece katılım bankacılığı, 3’ü özel (Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans) olmak üzere toplam 6 altı katılım bankasıyla sektörde yer almaktadır (TKBB, 2018, s. 32-33). Ardından katılım finans sistemini geliştirmeye çalışan katılım bankaları borsa yatırım fonları, portföy şirketleri, emeklilik ve sigorta şirketleri kurmuş ve faaliyete geçirmiştir. Ayrıca TKBB bünyesinde Merkezi Danışma Kurulu kurulmuş ve danışma faaliyetleri tek bir çatı altında toplanmıştır. Eylül 2021 itibariyle 1.293 şubesi ve 17.197 çalışan sayısı ile katılım bankaları, Türkiye’deki faizsiz finans sistemi içerisindeki en güçlü yapı olarak dikkat çekmektedir (TKBB, 2018, s. 32-33). Eylül 2021 tarihi itibariyle katılım bankaları 531 Milyar TL aktif büyüklüğe erişerek bankacılık sektöründe %7,5 oranında bir paya sahiptir.

Şekil 5: Katılım Bankacılığı Sistemi (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2021, s. 84)

Şekil 5’te katılım bankalarının sistemine baktığımızda fon kaynaklarında cari hesaplar, katılım hesapları, özkaynaklar ve sendikasyon kredileri olduğu görülmektedir. Bireyler ve işletmelerle gerek fon toplama gerek fon kullandırma alanında ilişkileri mevcuttur. Fon toplayarak yapılan faaliyetlerden kâr payı dağıtımını gerçekleştirilmektedir. Fon kullandırma yöntemleri de konvansiyonel bankalardan farklıdır: Murabaha, mudarabe, müşareke, selem, istisna, icare ve

sukuk. Katılım bankaları kullandıkları fonlardan getiri elde ederek kârlılıklarını arttıırırlar. Ayrıca diğér bankalar gibi BDDK, SPK, TCMB, TMSF gibi düzenleyici ve denetleyici kurumların kurallarına ve stratejilerine uyum sağlamak durumundadırlar.

Şekil 6: Katılım Bankacılığı Paydaşları (Görmüş, Albayrak, & Yabanlı, 2021, s. 87)

Şekil 6’da ise katılım bankacılığının paydaşları konu edilmiştir. Katılım bankacılığı uluslararası İslami bankacılık ağı, hissedarlar, TKBB, Danışma Kurulu ve Kamu Otoriteleri ile sürekli temas halindedir.

3.2 Bankaların ve Katılım Bankalarının Rolü

Parasal aktarım mekanizmasının yürütülmesi merkez bankasının para politikalarının nasıl uygulandığını ifade etmektedir. Bu durumda bankaların önemli bir rolü mevcuttur. Bankalar parasal aktarım mekanizmasını en çok kredi kanalı yoluyla etkilemektedir. Parasal aktarım mekanizmasında, ilk aşamada faiz oranları, varlık fiyatları, beklentiler gibi değişkenlere aktarımı belirlemektedir. İkinci aşamada bu değişkenler dış ticaret dengesinde değişikliklere sebep olmakta ve son aşamada toplam talep ve fiyatı etkilemektedir.

Bankaların parasal aktarım mekanizmasına ilişkin yapılan ilk çalışma Bernanke ve Blinder (1992)’ye aittir. Çalışmada 1959 ve 1978 arasında bankaların rezervinin politika faiz oranına olan duyarlılığı incelenmiştir. Genişlemeci para politikasının banka varlık kompozisyonu aracılığıyla kısmi olarak işlediği, daraltıcı para politikasında ise bankaların ellerindeki menkul kıymetleri sattığı çalışma sonucunda erişilen bulgulardandır. Ayrıca daraltıcı para politikasında bankalar kredi arzını azaltacaktır. Çalışma fon toplamadaki değişimlerin rezerv arzına yönelik politika şoklarının ölçtüğüne işaret etmektedir. (Bernanke & Blinder, 1992, s. 919)

Ramey (1993) ise para politikasındaki bir değişikliğin M2’yi daha hızlı etkilediğini, M2’nin ardından banka kredilerinin etkilendiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca çalışmaya göre, M2 değeri gelecek dönem para arzı için de en iyi tahmin edicidir. Çalışmada, banka kredilerinin sanayi

retimi zerindeki marjinal etkisinin ekonomik olarak çok anlamlı olmadığı ortaya konmuştur. (Ramey, 1993, s. 36)

Karim vd. (2006) ise daraltıcı para politikasının verilen kredileri negatif etkilediğini ifade etmiştir. Yapılan alışmada Malezya'daki para politikaları ve kredi mekanizması incelenmiştir. (Karim, Harif, & Adziz, 2006)

Türkiye özelinde ise TCMB, yeni parasal aktarım mekanizmasının gösterge ayağını kredi büyümesi ve döviz kuru üzerinden kurmayı planlamıştır. Kısa vadeli faiz oranı, zorunlu karşılıklar, faiz koridoru, rezerv opsiyon mekanizması gibi farklı politika araçlarıyla bu kanallar çalışmaya başlamıştır. Para politikası çerçevesinde TCMB, piyasaya sağladığı fonların maliyetini kullanarak marjinal kredi maliyetlerini yüksek frekansta etkileyebilmektedir. Örneğin faiz koridorunu yukarı yönlü hareket ettirerek para politikasında sıkılaştırma yapabilir ve kredi arzını zayıflatır. Zorunlu karşılık oranları da kredi arzını etkilemek için kullanılır. Zorunlu karşılık oranları artırıldığı zaman, bankalar bu durumu sıkılaştırma durumu olarak algılayarak kredi genişlemesinde temkinli davranır. (TCMB, s. 14-15)

Katılım bankaları, konvansiyonel bankacılıktan farklı olarak fon toplama ve finansman oranlarını belirlediği için para politikası şoklarından kendilerini korumaya almışlardır. Ancak temel mekanizma olarak aldıkları rol ve yaptıkları uygulamalar benzerdir. Bankaların finansman arz ve talebinde TCMB tarafından bağlayıcı olduğu durumlarda kredi kanalının etkin olmama durumu göz önünde bulunur. (TKBB, 2018, s. 18)

Macit (2012) Türkiye'de 2006-2010 döneminde uygulanan para politikalarına verilen cevapları inceleyerek konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları arasındaki farkı araştırmıştır. Bu anlamda, kredi büyümeleri, reel varlıklar, likidite yeterlilik oranı gibi değişkenleri ele almış ve bu değişkenlerin özelinde kredi kanalının banka gruplarına göre değişimini incelemiştir. Çalışmada katılım bankalarının para politikalarına daha duyarlı olduğu görülmüştür.

Katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasındaki farkı inceleyen bir diğer çalışmada ise Ergeç ve Aslan (2013) para politikasındaki faiz şoklarını banka bilançolarındaki kredi ve mevduat değerleri üzerinden incelemiştir. İlgili çalışmada faiz oranlarının değişiminden katılım bankalarının önemli oranda etkilendiği görülmüştür.

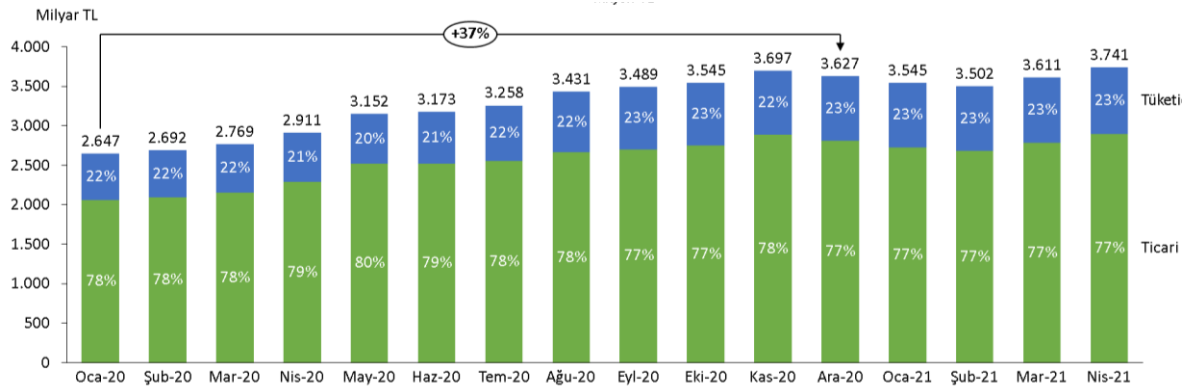
BÖLÜM 4: COVID-19 Dönemi Önlemlerinin Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri

4.1 Bankacılık Sektörü Etkileri

Türkiye ekonomisi düşük faiz oranları ve parasal genişlemeyle kredi kanalını tabana yaymıştır. Bu süreçte Haziran ve Temmuz aylarında kamu bankaları öncülüğünde hızlı bir kredi büyümesi yaşanmıştır. Özellikle TL kredilerde yaşanan bu artış, ekonominin büyümesi için de önemli bir temel oluşturmuştur. 2019 yılında %13 olarak gerçekleşen TL kredi büyümesi, 2020 yılında %44 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Bu oran Türkiye'nin 2020 yılında %1,8 oranında büyümesinin de en önemli sacayaklarından birini oluşturmaktadır. 2020 yılının başında 1,632 milyar TL seviyesinde olan TL kredi miktarı 2020 yılının sonunda 2,353 milyar TL'ye yükselmiştir. Haftalık TL kredi değişiminin 4 haftalık hareketli ortalamasına baktığımızda özellikle Haziran ayında ciddi bir genişleme görülmektedir. Dönem dönem 40 milyar TL'ye varan haftalık değişim 2020 yılı boyunca negatif bölgeye geçmemiştir. Bu gelişmelerin etkisiyle TL krediler, toplam kredilerdeki payını artırmıştır. 2020 yılında TL bazında %61 oranında olan TL krediler 2020 yılsonunda %67'ye kadar yükselmiştir. Özellikle döviz geliri olmayanların YP krediye ulaşımının engellenmesi YP kredileri de aşağı çekmiştir. TL kredilerdeki artışta daha çok konut ve taşıt kredileri rol oynamaktadır. Haziran ve Temmuz aylarında kredi faizlerinin düşük olması kredileri artırmış ve ekonomik faaliyeti hızlandırmıştır. Sektöre paralel olarak katılım bankaları da fon kullandırmada esnek davranmış, konut ve taşıt alanında ciddi bir büyüme kaydetmiştir. Katılım bankalarındaki YP mevduat büyüklüğünden dolayı Aktif Rasyosu'nu tutturmak için katılım bankaları da sektörle paralel hareket etmiştir (BDDK, 2021).

Grafikte de görüldüğü üzere 2020 yılının başında 2.6 Trilyon TL olan krediler 2020 yılının sonunda %37 oranında artışla 3.6 Trilyon TL'ye yükselmiştir. Tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payı da %22'den bir puanlık artışla %23'e yükselmiştir. Faizlerin düşük kalması kredi iştahını artmıştır. BDDK'nın Aktif Rasyosu uygulaması da bankaların kredi mekanizmasını çalıştırmasını sağlamış ve arz ve talebin artışıyla krediler artmıştır.

Grafik 6: Segmente Göre Krediler (Milyar TL) ³

13 haftalık yıllıklandırılmış ve kur etkisinden arındırılmış veride kredilerin arttığı 2020 yılı Haziran-Temmuz ve Ağustos aylarında yıllık olarak %50'ye yakın büyüme gerçekleşmiştir. Yılın son çeyreğinde hızlı bir düşüş yaşayan kredi büyümesi 2020 yılı sonunda %6 civarında gerçekleşmiştir. 2008-2019 yılları arasındaki dönemin kredi büyüme oranlarının neredeyse iki katına çıkan veride tüketici kredileri önemli bir rol oynamıştır.

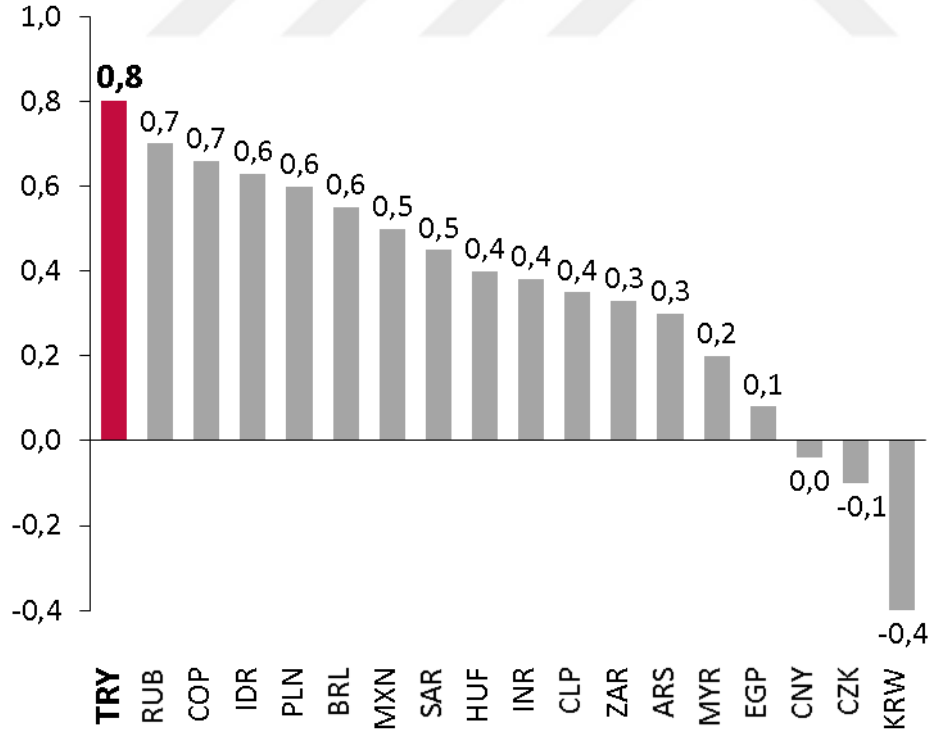
Grafik 7: Kredi Büyümesi (13 Haftalık Yıllıklandırılmış Büyüme, Kur Etkisinden Arındırılmış, %) (TCMB, 2021, s. 17)

³ Veriler BDDK'dan alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir.

TL kredi büyümesiyle GSYH büyümesi arasında uyumlu bir ilişki mevcuttur. 2. Çeyrekte %99 oranında daralan Türkiye ekonomisi, 3. çeyrekte hızlı kredi büyümesiyle toparlanma sürecine girmiş ve büyümeyi sürdürmüştür. Özellikle imalat sektöründeki büyüme, ekonomik büyümenin de temelini oluşturmuştur. Türkiye’de tasarruf oranları düşük olduğu için ekonomi toparlanmak için yurtdışı yerleşiklerden gelen sermaye akışı ve kredilere ihtiyaç duymaktadır. 2008 kriziyle kıyaslandığında GSYH, 2020 yılında daha çok kredi büyümesiyle toparlanma yaşamıştır. Türkiye bu minvalde istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme için yurtiçi tasarruflarını artırmalıdır. Kredi kanalı ve yurtdışı tasarruflardan kaynaklanan büyüme sürdürülebilir olmaktan çıkacaktır (Özlale & Karakurt, 2012, s. 31). Krediler, tüketim ve yatırımlara kaynak oluşturarak ekonomik büyümeyi etkileyen başlıca faktörlerdendir. Kredilerdeki düşüş ekonomik büyümeyi düşürecek ve düşük seviyede bir milli gelire yol açacaktır (Basset, Chosak, Driscoll, & Zakrajsek, 2014, s. 33). Yapılan çalışmalarda Euro Bölgesi’nde de kredi büyümesinin ekonomik büyümeye pozitif katkı yaptığı görülmektedir (Rondorf, 2012, s. 116). Her ne kadar kredilerin artışı belli bir finansal riski beraberinde getirirse de özellikle ticari krediler ekonomik faaliyeti harekete geçirmek için önemli bir gösterge olarak öne çıkmaktadır.

Grafik 8: Kredi ve GSYH Korelasyonu (2010-20) ⁴

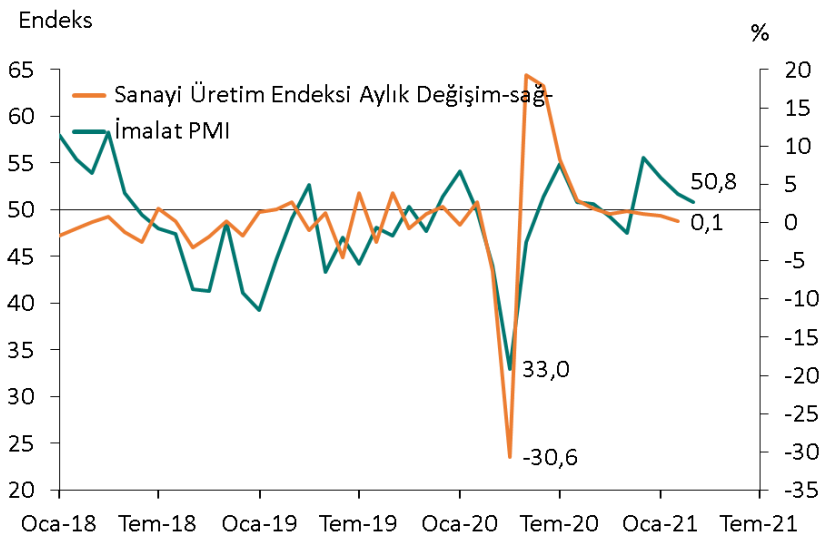

⁴ Veriler IIF'den alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir

Grafikte görüldüğü üzere Türkiye'nin kredi büyümesi ve milli gelirin artışı arasındaki ilişki 0,8 kat sayısı ile gösterilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında kredilerin büyümeyi en çok etkilediği ülke Türkiye olarak öne çıkmaktadır. Ülkelerin çoğunda da krediler, ekonomik büyümenin motor gücü konumundadır.

Grafikte kredi büyümesiyle gerçekleşen imalat sektörünün toparlanma hızı gösterilmektedir. Grafikte Satınalma Yöneticileri Endeksi (PMI) ve sanayi üretim verileri yer almaktadır. PMI verisine ulaşmak için firmalara üretim, yeni sipariş, istihdam düzeyleri ile ilgili parametrelerin gidişatına ilişkin sorular sorulmaktadır. Çıkan sonucun 50'den büyük olması aylık olarak bir iyileşmeyi gösterirken 50'den küçük olması aylık olarak bir daralmanın söz konusu olduğunu ifade etmektedir (İSO, 2021). Bu verilere göre PMI verisi salgın etkilerinin en ağır hissedildiği Nisan 2020'de 33'e kadar gerilerken, Haziran 2020'de 54 seviyesine çıkarak hızlı bir toparlanma göstermiştir. Bu veri tam olarak büyüme oranını vermese de genel gidişatı göstermesi açısından dikkate değerdir. Sanayi üretim endeksinde Nisan 2020'de aylık %30 oranındaki düşüş hiçbir dönem rastlanmayan bir düşüştür. Aylık bazda Mayıs ayında %18 oranında artış gösteren sanayi üretim endeksi Haziran ayında da %17 büyüme ile artışını sürdürmüştür. Temmuz ayıyla birlikte endeks salgın kayıplarını telafi ederken imalat sektörünün toparlanma hızını göstermiştir. Turizm, havayolu, cafe-yemek sektörü 2020 yılında kısıtlamalar ve sağlık çekinceleri sebebiyle büyük oranda daralma yaşamıştır. Büyüme kompozisyonunda negatif bölgede olan hizmet sektörünün aksine imalat sektörü büyümeyi pozitif etkilemiş ve hizmet sektörü ile arasındaki fark büyümüştür.

Grafik 9: Büyüme Göstergeleri (Arındırılmış, Endeks Değeri, %) ⁵

⁵ Veriler TÜİK ve İSO'dan alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir

İmalat sektörünün hızlanmasında katılım bankacılığı da önemli bir rol oynamıştır. Prensipleri gereği yalnızca mal ve hizmet alımlarına yönelik fon kullandıran katılım bankaları her kriz döneminde reel sektöre olan desteğini artırarak nakdi kredi kanallarını açmıştır. Reel sektöre kaynak tahsis eden bankalardan segment olarak katılım bankaları öne çıkmaktadır.

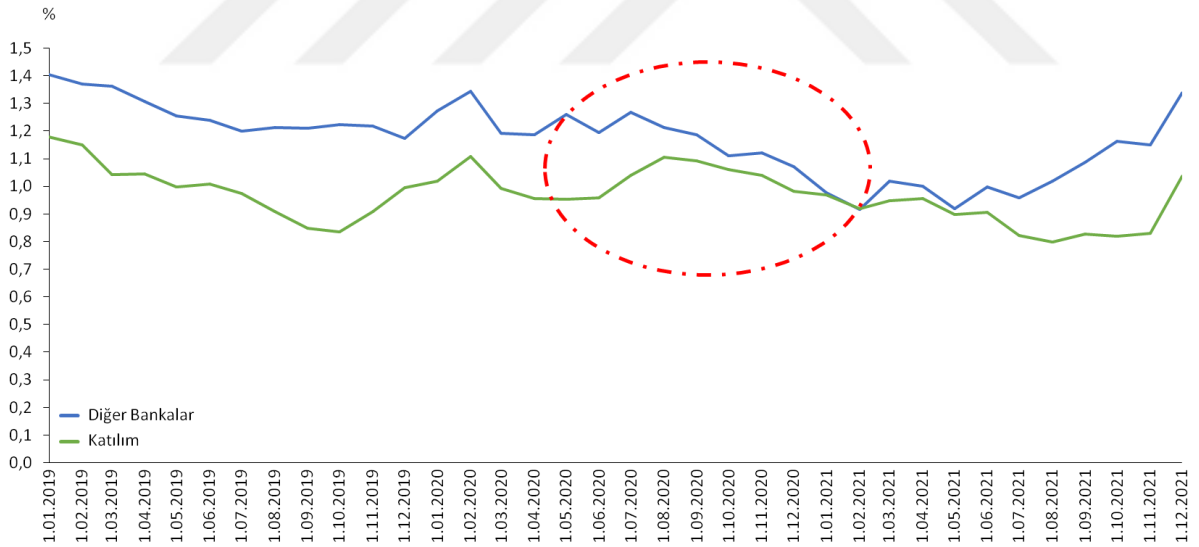
4.2 Katılım Bankalarının Farklılaştığı Alanlar

4.2.1. Kârlılık

Katılım bankaları COVID-19 döneminde Aktif Rasyosu'nun uygulandığı periyotta karlılık rakamlarını yukarı taşımıştır. Her ne kadar kamu katılım bankalarının piyasa girmesi sektördeki karlılık rakamlarından alınan payın yükselmesine sebep olsa da Aktif Rasyosu'nun gerekliliklerini sağlamak katılım bankalarını pozitif etkilemiştir.

Katılım bankaları aktif karlılık rakamlarına bakıldığında katılım bankaları dışındaki bankalara kıyasla aşağıdaki tabloda kırmızı ile gösterilen bölgede daha iyi performans göstermiştir.

Grafik 10: Katılım Bankaları ve Diğer Bankaların* Aktif Karlılık Oranları (Yıllıklandırılmış Net Kâr/Yıllık Ortalama Aktifler)

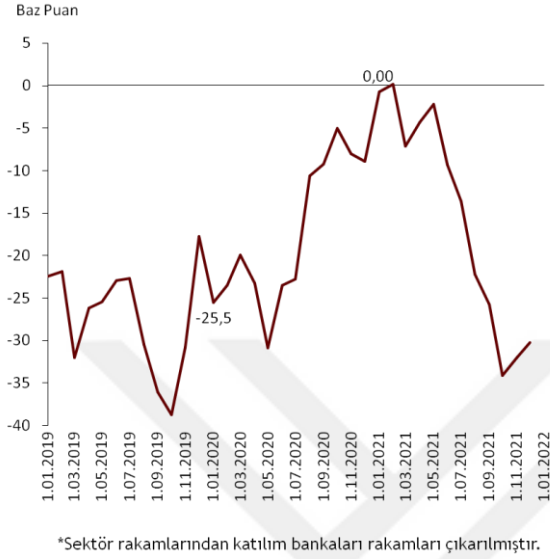

*Sektör rakamlarından katılım bankaları rakamları çıkarılmıştır.

Aktif Rasyosu'nun son dönemine girildiğinde Kasım-Aralık 2020 sektörde döviz kurunun artışıyla aktiflerin yükümlülük baskısıyla artması ve karşılıkların kârlılığı olumsuz etkilemesiyle aktif karlılık oranları düşmeye başlamıştır. Katılım bankaları sektörden pozitif ayrılarak aktif karlılık seviyesini daha iyi korumayı başarmıştır. Aşağıda ise katılım bankalarının ve katılım dışında kalan bankaların aktif karlılık rakamlarının farkını görmekteyiz.

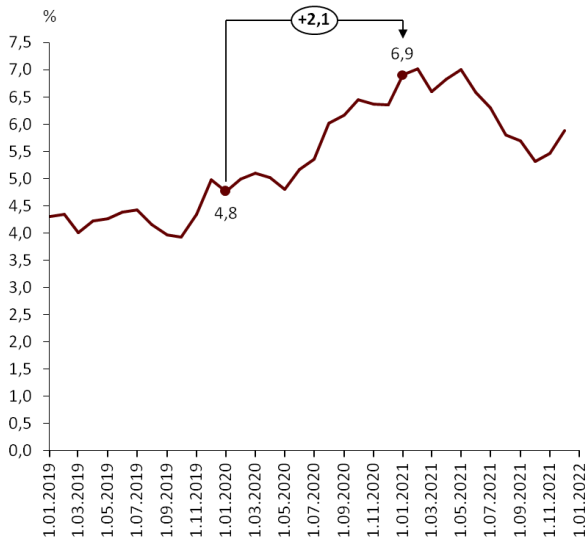
Burada sıfıra yaklaşan fark, katılım bankalarının Aktif Rasyosu periyodu boyunca aktif karlılık oranını sektörün diğer bankalarına göre daha iyi koruduğunu göstermektedir.

Grafik 11: Katılım Bankaları ve Diğer Bankaların Aktif Karlılık Oranları Farkı (Yıllıklandırılmış Net Kâr/Yıllık Ortalama Aktifler, Baz Puan)

Bu durum sonucunda katılım bankaları sektördeki kârlılık payını yükseltmiştir. 2019 yılında kurulan bir kamu katılım bankasının da bu kârlılık payının artışında pozitif bir etkisi olmuştur. Özellikle fon maliyetlerinin gerilediği ve finansman genişlemesinin gerçekleştiği COVID-19 döneminde katılım bankaları kârlılıklarını sürdürmüştür. 2020 yılının yılbaşında sektördeki karlılıktan aldığı pay %4,8 olan katılım bankaları 2,1 puanlık artışla, 2021 yılbaşında bu oranı %6,9'a çıkartmıştır.

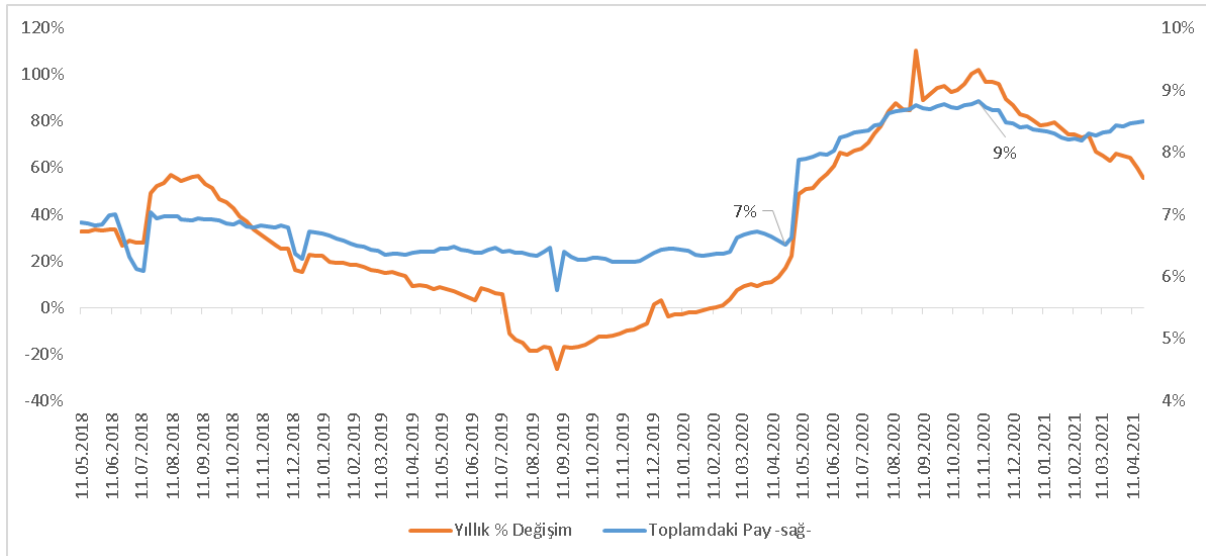
Grafik 12: Katılım Bankalarının Sektördeki Kârlılık Payı (%)

4.2.2. KOBİ Kredileri

Katılım bankaları KOBİ'ler için finansman açığının kapatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda küresel ölçekte de KOBİ'ler için İslami finans kurumları finansman ortamını iyileştirmek için hamleler yapmaktadır. Risk paylaşımı esaslı KOBİ'lerin çalışma şartlarına en uygun İslami finans prensibidir (Aysan, Dişli, Ng, & Öztürk, 2016, s. 193). Mevduat bankaları 2020 yılı başında toplam 551 Milyar TL KOBİ kredisine sahipken bu tutar 2020 yılının sonunda %37 artışla 756 Milyar TL'ye yükselmiştir. Bu alanda TL kredilerin payı düşük faiz oranlarının etkisiyle KOBİ sektöründe artış göstermiştir. Katılım bankaları ise 2020 yılının başında KOBİ'lere 39 Milyar TL tutarında fon kullandırmıştır. Yılsonunda bu tutar %82 oranında artışla 71 Milyar TL'ye yükselmiştir. TL krediler 2020 yılbaşında YP kredilerin iki katıyken 2020 yılsonunda üç katına yükselmiştir. Dolayısıyla katılım bankaları salgın döneminde KOBİ sektöründeki payını artırmıştır. Kriz dönemlerinde reel sektöre, bankacılık sektörünün ötesinde bir pay ayrılmıştır (BDDK, 2021). Katılım bankaları ayrıca verilen kredileri geri çağırma gibi yollara kriz dönemlerinde pek başvurmamışlardır. Ayrıca Türkiye ekonomisinde finansal aracı olarak katılım bankaları çalışma yöntemleri gereği finans sektöründen reel sektöre kaynak tahsis edecek konuma mevduat bankalarından daha fazla uygun durumdadır (Coşkun, 2008, s. 3).

Grafik 13: Katılım Bankaları KOBİ Kredileri(%)⁶

Öte yandan katılım bankalarının aldığı önlem ve yaptığı hamleler mevduat bankalarıyla kıyas edildiğinde bu iki banka modelinin farklı müşteri portföylerine hizmet ettiği söylenebilir.

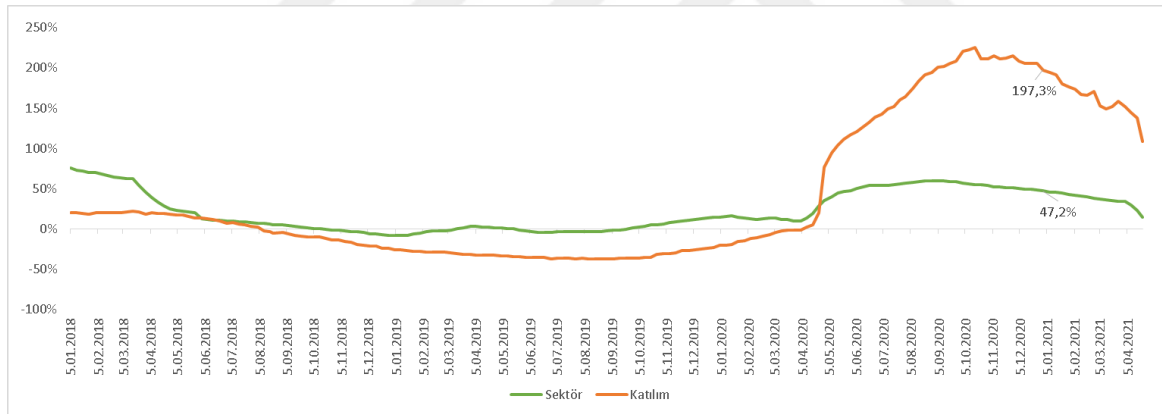
⁶ Veriler BDDK'dan alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir.

Özellikle katılım bankalarının kuruluş amaçlarından biri de bu farklılığı, ekonomik sistem için avantaja çevirmeyi önceler. Ancak piyasa şartları müşteri portföylerini belli bir oranda benzeştirmektedir. Kriz dönemlerinde katılım bankaları, normalden daha farklı araçlar da kullanarak bu alanda esnek davranmıştır (Aysan & Öztürk, Does Islamic Banking Offer a Natural Hedge for Business Cycles?, 2018, s. 29).

4.2.3. OPEX Kredileri

Fon kullandırma işlemine mal veya hizmeti konu edinmesini amaçlayan katılım bankaları, nakit bir fon kullandırma yöntemini genelde kullanmamıştır. OPEX kredi olarak adlandırılan ticari işlemlerin maaş ödemesi, kira ödemesi ve işletme ihtiyaçları için acil nakit ihtiyaçlarını karşılayan kredi türünü katılım bankaları kullanmamıştır. Ancak Mayıs 2020'nin ardından taksitli ticari kredilerin yıllık yüzde değişimi %200'ü aşmıştır. Bu dönemlerde katılım bankaları döneme özel bir uygulama olarak OPEX kredilerini müşterilerine sunarak istisnai bir süreç başlatmışlardır.

Grafik 14: Ticari Krediler – İhtiyaç (OPEX)⁷

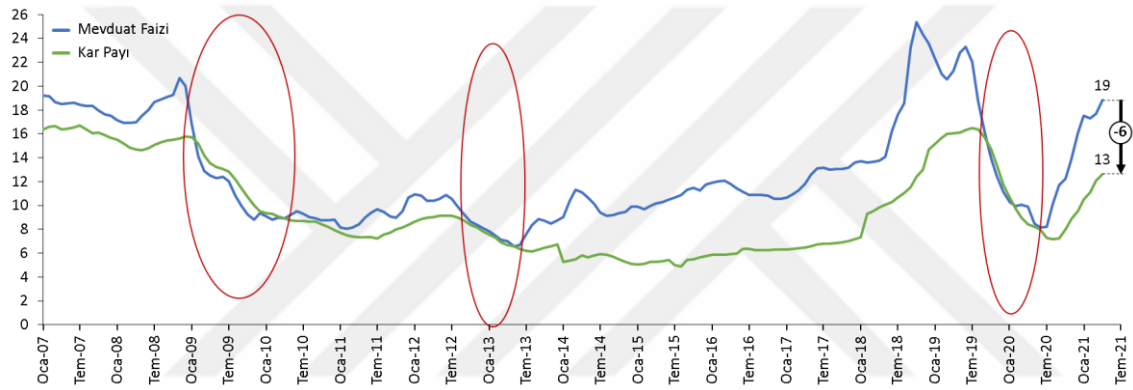
4.2.4. Katılım Bankalarında Kar Payı

Ekonomik kriz dönemlerinde merkez bankaları faiz indirimlerini hızla gerçekleştirir ve bilançolarda da parasal genişleme yaşanır. Bu dönemlerde katılım bankaları mevduat bankalarıyla kar dağıtım oranlarında rekabetçi hale gelirler. Katılım bankaları fon toplama yöntemlerinden olan katılma hesaplarından elde edilen fonların kullandırılmasından ortaya çıkan kar tutarı, katılma hesabı sahiplerine kar payı oranı olarak dağıtılmaktadır (Avcı & Aktaş, 2015, s. 44). Mevduat bankalarıyla aynı piyasada fon kullandırıldığı için mevduat faiziyle kar payı oranları yakınsamaktadır ancak katılım bankaları kar paylarını önceden kullandırırdı

⁷ Veriler BDDK'dan alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir.

fonlardan elde ettiği gelirle dağıtmaktadır. Bu sebeple faizlerin hızlı indirildiği dönemde mevduat bankaları bu duruma ayak uydururken katılım bankaları faizlerin yüksek olduğu dönemde dağıttığı kar payı oranlarıyla mevduat bankaları faiziyle rekabetçi duruma gelmektedir (Terzi, 2013, s. 6). 2008 krizinde ve 2013’de dönem dönem kar payları mevduat faizlerinin bile üstüne çıkmıştır. 2019 yılında da faizler düşerken bu durum kar paylarına pozitif şekilde yansımıştır. Faizlerin hızlı artışa gittiği dönemde ise katılım bankalarının kar payı oranları ile mevduat faizleri arasında önemli bir fark oluşmuştur çünkü mevduat bankaları güncel faiz oranlarına hemen adapte olurken katılım bankaları faizlerin düşük olduğu dönemdeki karlarını dağıttığı için kar payları düşük kalmaktadır.

Grafik 15: 3 Aylık Mevduat Faizi vs 3 Aylık Kar Payı Oranı (%) ⁸

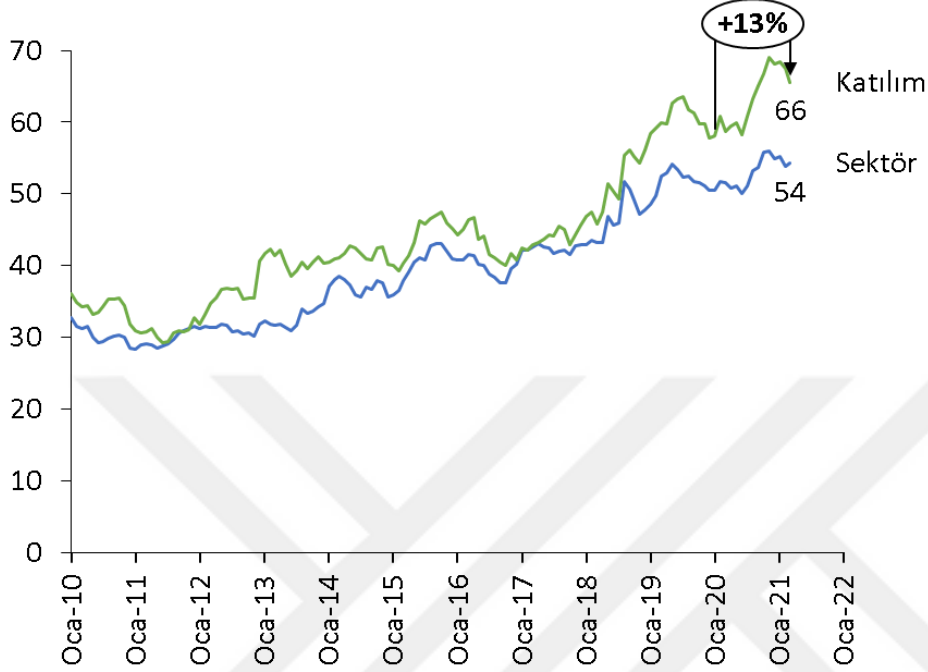
4.2.5. Katılım Bankalarında Dolarizasyon

2020 yılında %8 oranının altına kadar düşen kar payı getirisi ve mevduat faizi yatırımcıları TL mevduattan uzak tutmuştur. Buna mukabil yatırımcılar yatırımlarını döviz mevduat hesaplarına yöneltmiştir. Bu durum sonucunda dolarizasyon yükselmiştir. 2020 yılı Ocak ayında 21 milyar \$ olan katılım bankaları döviz mevduat hesapları yılsonunda 30 milyar \$’a yükselmiştir. Mevduat bankalarının döviz mevduat hesapları ise 2020 yılında 200 milyar \$’dan %14’lük bir artışla 228 milyar \$’a yükselmiştir. Katılım bankalarında bu artışın yüksek olmasında katılım bankacılığının müşteri portföyü önemli rol oynamıştır. Katılım bankacılığı modelinde tasarruflarını döviz şeklinde değerlendiren yatırımcıların tasarruflarının üretim sürecine sokulmasının amaçlanması da söz konusu müşteri portföyünü anlamlandırmaktadır (Pehlivan, 2016, s. 299). Bu durumun sonucu olarak sektörde döviz mevduatın toplam mevduat içerisindeki payı 2 puanlık yükselişle %54’e yükselirken katılım bankalarında bu oran %68’e

⁸ Veriler BDDK’dan alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir

kadar yükselmiştir. 2021 yılında ise %66'ya düşse de yine sektör ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. Bu durumda kur artışı etkili olduğu gibi döviz fonların artışı da etkilidir.

Grafik 16: Toplam Mevduatlarda Döviz Mevduatlarının Payı (%)⁹

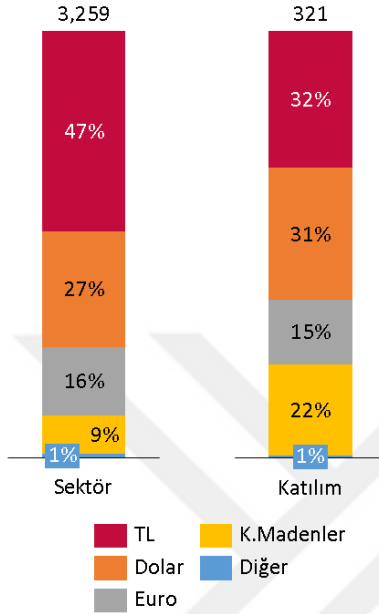
Katılım bankaları ülkemizde inançlarından dolayı faiz hassasiyeti olan ve atıl kalan fonlarını yastık altında tutan insanların birikimlerini yeniden değerlendirmeyi ve ekonomiye fayda sağlamayı amaçlamaktadır (Arabacı, 2007, s. 15). Dolayısıyla katılım bankalarındaki kıymetli madenler fon oranı bankacılık sektörünün oldukça üzerindedir. 2021 yılının ilk ayına ait mevduat kırılımına baktığımızda katılım bankalarında hem kıymetli madenler hem de dolar mevduat hesapları oransal olarak daha yüksek paya sahiptir. Bu durum katılım bankalarının kuruluş amaçları da düşünüldüğünde beklenen bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Bankacılık sektöründeki portföylerde ise bankacılık sektörünün toplam mevduatlarında TL mevduat %47 oranında yer alırken, dolar mevduat hesapları %27 oranında yer almaktadır. Euro hesapları %16 oranında bulunurken %9'u kıymetli madenler ve %1'i diğer para birimleri olarak bulunmaktadır. Katılım bankalarında ise TL mevduat %32, dolar mevduat %31, Euro %15, kıymetli madenler %22 oranında bir paya sahiptir. Burada da görüldüğü üzere katılım bankalarının kıymetli madenler alanında önemli bir ağırlığı mevcuttur.

Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi yastık altı olarak tarif edilen fonların bir kısmı katılım bankacılığıyla piyasaya çekilmiştir (Alpun, 2017, s. 98). Yastık altı büyüklüğünü net bir şekilde

⁹ Veriler BDDK'dan alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir.

öğrenmek mümkün olmasa da Türkiye’de yastık altı olarak nitelendirilen tutarın 310-330 milyar dolar civarında olması beklenmektedir. Dolayısıyla katılım bankacılığının buradaki önemi ortaya çıkmaktadır (Uzuner, 2020).

Grafik 17: Mevduat Kırılımları¹⁰

Döviz fonlarının oranlarının yanı sıra tutarına baktığımızda katılım bankalarında 2020 yılbaşında 21.8 milyar \$ döviz bulunmaktadır. Söz konusu 21.8 milyar \$'ın 11.6 milyar \$'ı dolar, 6 milyar \$'ı Euro, 3.2 milyar \$'ı kıymetli madenler olarak dağılmıştır. Geride kalan 1 milyar \$ ise yurtiçi yerleşik bankaların döviz hesapları ve diğer para birimleri hesaplarına aittir. 2020 yılsonunda ise döviz mevduat hesapları 30 milyar \$'a yükselirken dolar hesabı 13.6 milyar \$'a kıymetli madenler hesabı 9.5 milyar \$'a yükselmiştir. Sektör artışı bu seviyede olmadığı için katılım bankaları kıymetli madenler hesaplarında payını artırmıştır. COVID-19 döneminin yaratmış olduğu risk dolu ortam katılım bankaları müşterilerini kıymetli madenler yatırımlarına yöneltmiştir (BDDK, 2021).

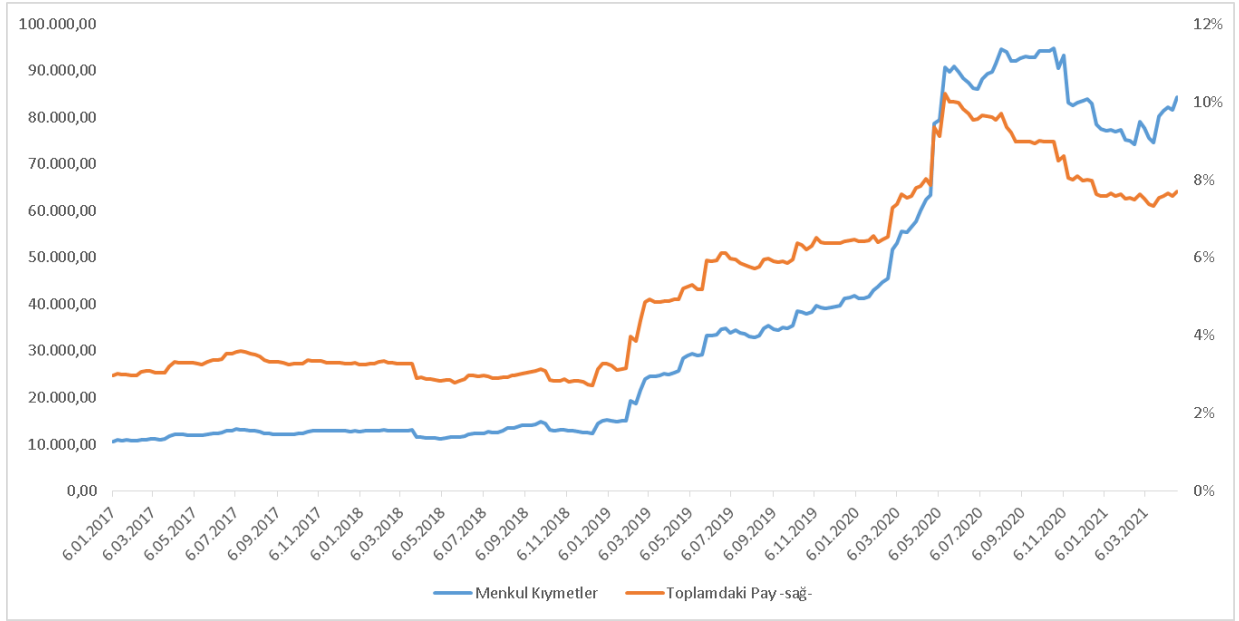
4.2.6. Katılım Bankalarında Menkul Kıymetler Portföyü

Katılım bankalarının COVID-19 dönemine özel aldığı önlemlerden birisi de menkul kıymetler portföyünü genişletmektir. BDDK'nın aldığı karar gereği Şekil 3'te verilen Aktif Rasyosu katılım bankaları için %80 olarak belirlenmişti. Katılım bankaları bu dönemde mevduat bankalarına paralel olarak kredi mekanizmasını geliştirmiştir. Katılım bankaları aynı şekilde döviz mevduatları da arttığı için rasyodaki bir diğer değişken olan menkul kıymetler alanında

¹⁰ Veriler BDDK ve TCMB'den alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir.

gelişmeler yaşanmıştır. 2020 yılının başında katılım bankalarının menkul kıymet portföyü 41 milyar TL iken 2020 yılının sonunda 79 Milyar TL'ye yükselmiştir. Yıl boyunca %92 oranında artış gösteren katılım bankalarının menkul kıymet portföyü, bankacılık sektöründeki payını da artırmıştır. Katılım bankalarının menkul kıymetlerden aldığı pay %6.5'dan %8'eyükselmiştir. Bu menkul kıymetler Hazine ve Maliye Bakanlığı'na sukuk yoluyla verilmiştir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020).

Grafik 18: Katılım Bankaları Menkul Kıymetler (Sol Eksen-Milyon TL, Sağ Eksen- %)¹¹

¹¹ Veriler BDDK'dan alınmış ve tarafımızca düzenlenmiştir

BÖLÜM 5: Literatür Taraması

5.1 Bankaların Kârlılığını Etkileyen Etmenler

Bankalar, hem küresel piyasalarda hem de Türkiye’de ekonominin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla geniş perspektiften bakıldığında dolaylı etkileriyle makroekonomik her veri bankacılık karını olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Öte yandan bankacılığın iç dinamiklerinde de kârlılığı etkileyen etmenler mevcuttur. Literatürde bankacılığın kârı iki geniş gruptan oluşmaktadır: İçsel faktörler ve dışsal faktörler. (Petria, Capraru, & Ihnatov, 2015, s. 519) Bankanın büyüklüğü, mali yapısı, kredi riski, likidite riski, operasyonel giderleri, iş yapış şekilleri, sermaye yeterliliği ve her bankanın kendine ait kronik problemleri iç faktörler olarak nitelendirilmiştir. Dışsal faktörler ise büyüme, enflasyon, politika faizi, bütçe dengesi, işsizlik gibi tüm makroekonomik veriler olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmada 27 bankanın 2004 ve 2011 döneminde kârlılığını ve kârlılığını etkileyen faktörleri incelemiştir. Kredi ve likidite riskinin, ekonomik büyümenin, yönetim verimliliğinin hem aktif kârlılıkta hem özkaynak kârlılığında pozitif etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. (Petria, Capraru, & Ihnatov, 2015, s. 523)

Bankacılık sektörünün kârlılığıyla alakalı yapılan ilk çalışmalarda faiz oranları ve net faiz marjı öne çıkarılmıştır. Kredi ve mevduat faizleri arasındaki farkla birlikte piyasa faizinin kârlılıkta önemli etkileri olduğu gösterilmiştir. (McShane & Sharpe, 1985, s. 115-116)

Aynı tarihlerde ise Smirlock (1985) Kansas City Fed’in yetkisi altındaki 7 eyalet bölgesinde faaliyette olan 2700 bankanın 1973-1978 yılları arasındaki bilanço bilgilerini kullanarak kârlılık verilerini incelemiştir. Yapılan çalışmada aktif büyüklüğün banka kârlılığını pozitif etkilediği ancak yoğunlaşma ile kârlılık arasında bir ilişkinin bulunmadığı ifade edilmiştir. (Smirlock, 1985, s. 81)

Hancock (1985) ise faiz oranlarındaki ve para politikasında yer alan diğer araçlardaki değişimin banka karları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada 18 bankanın 1973-1978 arasındaki bilanço verileri kullanılmıştır. Sonuçlara bakıldığında faiz oranının banka kârlılığında pozitif etki yaptığı ortaya çıkarken bu durumun kredi ve mevduatlardaki vade farkından kaynaklanabileceği ifade edilmiştir. (Hancock, 1985, s. 202)

Thorton ve Molyneux (1992) ise yaptıkları çalışmada piyasa yoğunlaşması ile banka kârlılığı arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Çalışmada ise 18 Avrupa ülkesinde 1986-1989 tarihleri arasındaki bankalar incelenmiştir. Bağımsız değişkenler olarak yoğunlaşma oranlar, uzun dönemli tahvil faizi, para arzındaki büyüme, sermayenin toplam varlıklara oranı, nakit değerler ve banka mevduatının toplam varlıklara oranı, enflasyon artışı ve personel giderlerinin

varlıklara oranı belirlenmiştir. Avrupa bankaları için özkaynak kârlılığının yoğunlaşma ve faiz oranları ile pozitif ilişki içerisinde olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca bankanın sermayesinin toplam varlıklara oranının da banka kârlılığına pozitif etki ettiği ifade edilmiştir. Likit değerler (nakit değer ve mevduatlar) banka için maliyet artışına sebep olduğundan banka kârlılığıyla negatif bir ilişki ortaya koymaktadır. Personel giderleriyle banka kârlılığı arasında ise güçlü bir pozitif ilişki görülmüştür. Bankaların personel gideri arttıkça bankanın büyüdüğünden bahsedilirken kârlılığı bu yönden pozitif etkilediği ifade edilmiştir. (Molyneux & Thornton, 1992, s. 1174-1177)

Athanasoglou, Delis ve Staikouras (2006), Doğu Avrupa ülkelerini incelediği çalışmada bankacılık kârlılığının belirleyicileri araştırılmıştır. Faktörler, mikro açıklayıcılar ve makro değişkenler olarak iki farklı grupta toplanmıştır. Bankaların likit varlığı (kredi/varlık), krediler (Kredi karşılıkları/ Krediler), sermayesi (Özkaynak/Varlıklar) ve büyüklüğü (Varlıklar) kârlılığı etkileyen mikro açıklayıcılarıdır. Enflasyon ve kişi başına düşen reel milli gelir makro değişken olarak açıklanmıştır. Panel veri setinin kullanıldığı çalışmada, banka kârlılığı sermaye ve bankanın büyüklüğünden pozitif etkilenmektedir. Operasyonel giderler ise kârlılık oranını negatif etkilemektedir. Çalışmada, makroekonomik değişkenlerden olan enflasyonun bankaların kârlılığını pozitif etkilediğine ulaşılmıştır. (Athanasoglou, Delis, & Staikouras, 2006, s. 15-16)

Atasoy(2007) yaptığı çalışmada Türkiye’de bankadaki kârlılığı etkileyen en önemli değişkenler olarak net faiz marjı ve aktif kârlılığını göstermiştir. (Atasoy, 2007, s. 49) Çalışmada 1990-2005 yılları arasında bankacılık performansına bakıldığında sektörün kriz dönemi olan 1999-2001 yılları arasında zarar edildiği görülmüştür. 26 bankanın verilerinin incelendiği makalede panel veri seti kullanılmıştır. Söz konusu veri seri, sektörün %95’ini oluştururken kârlılık performans göstergesi için iki değişken kullanılmıştır: net faiz marjı, aktif kârlılık. Kârlılığı etkileyen değişkenler ise üç gruba ayrılmıştır. Özkaynaklar/Aktifler, Krediler/Aktifler, Mevduat/Aktifler, Karşılıklar/Krediler ve aktif büyüklük verileri bankalara özgü değişkenler olarak ilk grubu oluşturmaktadır. İkinci grupta ise makroekonomik değişkenler olup enflasyon, GSYH verileri değişken olarak kullanılmıştır. Üçüncü ve son grupta ise finansal sektörün yapısıyla alakalı değişkenler kullanılmıştır. İlk beş bankanın toplam aktiflerinin sektör aktiflerine oranı, sektörün toplam aktiflerinin ülke GSYH içindeki payı ve Borsa’ya kote firmaların toplam büyüklüğünün bankacılık aktiflerine oranı üçüncü gruba dahildir. (Atasoy, 2007, s. 49-50)

Yeni çalışmalarda da bankacılık karını etkileyen faktörler içsel ve dışsal olarak iki grupta incelenmiştir. Halil Emre Akbaş (2012), bankacılığı etkileyen iki grup olduğunu ifade ederken

yaptığı çalışmada, 26 farklı bankanın kârlılığının 2005-2010 dönemi boyunca nasıl ve hangi değişkenlerden etkilendiğini açıklamıştır. İçsel faktörlerde kredi riski (kredilere karşılık oranı), likidite riski, aktif büyüklüğü yer alırken, Dışsal faktörlerde ülkenin toplam gayri safi yurtiçi hasılası, enflasyon yer almıştır. Yapılan çalışmada panel data analizi kullanılmış ve sonuç olarak kredilere yönelik ayrılan karşılık oranının aktif kârlılığıyla negatif bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum literatürdeki diğer çalışmalarla uyumludur. Bankalar karşılık oranını yükselttiği dönemde, kârlılık rakamları gerilemektedir. Öte yandan çalışmada, kredilerin aktif kârlılığını pozitif etkilediği ifade edilirken, mevduatların kârlılığı negatif etkilediği gösterilmiştir. Mevduatların artışının mevduat faizlerinin yükselmesine bağlı olduğu ve böyle bir durumda bankaların müşterilerine daha fazla faiz ödemek durumunda kaldığı belirtilmiştir. Bu anlamda enflasyonun da banka kârlılığını olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. (Akbaş, 2012, s. 107-108) Enflasyonun artışı faizlerin artışını da beraberinde getirirken bu durum kredileri azaltarak mevduatları artırır. Böylece bankalar kredilerden kar elde edememesinin yanı sıra mevduatlara ödediği faiz oranı yükseldiği için kârlılık olumsuz etkilenir.

Ayrıca Menicucci ve Paolucci (2017) yaptığı çalışmada Avrupa bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen faktörleri etkilemiştir. Avrupa'nın aktif büyüklük sıralamasındaki ilk 35 bankanın kârlılığı araştırılmıştır. Çalışmada 2009-2013 döneminde içsel faktörler incelenmiştir. Regresyon analizi uygulanan verilerde stratejik yönetim, pazarlama ve mali kurallar gibi daha soyut sebeplerin de banka kârlılığını etkilediği ortaya çıkmıştır. Dış ticaret ortaklarındaki ekonomik gidişat da bankaların kârlılığında etkili olmaktadır. (Menicucci & Paolucci, 2017, s. 91)

Kocaman, Hazar ve Babuşçu (2018) çalışmalarında bankaların krediler üzerine yaptıkları yapılandırma faaliyetlerinin aktif ve özkaynak kârlılığında etkili olmadığını göstermektedir. Yapılan çalışmada yeniden yapılandırma yaklaşımlarından İstanbul ve Anadolu Yaklaşımı kullanılmıştır. Kredi borçlusu şirketler ile bankaların belli bir protokol çerçevesinde uzlaşmalarının amaçlandığı İstanbul Yaklaşımı Haziran 2002-Haziran 2005 tarihleri arasında yürütülmüştür. 2007'de ise KOBİ'ler özelinde İstanbul Yaklaşımı'na paralel bir Anadolu Yaklaşımı benimsenmiştir. Bu durumda tek fark Anadolu Yaklaşımı'nda şirketlerin kamu borçlarının yapılandırılmasına imkan sağlanmasıdır. Ancak bu yaklaşımdan beklenen başarı elde edilmemiştir. Çalışmada yazarlar 2010 yılının ilk çeyreği ile 2017 yılının son çeyreği arasını kapsayan 13 mevduat bankasının verilerini kullanmıştır. Bu verilerle panel ver analizi yapılmış ve kredi yapılandırma faaliyetlerinin özkaynak ve aktif kârlılık rakamlarına etki etmediği görülmüştür.

2020 yılında yayınlanan (Kevser, 2020, s. 68) çalışmada ise banka kârlılığını etkileyen etmenler olarak aktif büyüklük, sermaye ve çalışan sayısı ele alınmıştır. (Kevser, 2020) çalışmasında 2005-2019 dönemleri arasında Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren toplam 13 Türk bankasını dikkate almıştır. Regresyon modeliyle bankanın büyüklüğü ve kârlılığı arasında ilişki bulmaya çalışmıştır. Üç farklı modelle çalışan Mustafa Kevser (2020), üç özelliğin ayrı ayrı bankacılık karına olan etkisini incelemiştir. Kârlılığın göstergesi olarak da özkaynak kârlılığını (ROE) öne çıkarmıştır. Çalışmada bu üç özellik özkaynak kârlılığını doğrudan ve pozitif bir şekilde etkilemiştir. Söz konusu çalışmada büyük bankaların daha kârlı hamleler yapmaya yatkın olabileceği ifade edilirken likiditenin banka kârlılığını pozitif etkilediği belirtilmiştir.

Topak ve Talu (2017) ise banka kârlılığını etkileyen değişkenleri iki farklı grupta incelemiştir. Özel değişkenler olarak diğer operasyon giderleri/toplam operasyon giderleri, net faiz marjı, NPL oranı, net komisyon gelirleri/toplam giderler, sermaye/aktifler ve bankanın toplam bankacılık sektöründeki payı belirlenmiştir. Makroekonomik değişkenler ise faiz oranı, GSYH büyümesi ve döviz kuru sepeti olarak belirlenmiştir. Çalışmada, BIST bankacılık endeksindeki 10 bankanın 2005 ve 2015 tarihleri arasındaki bilanço verilerini incelenmiştir. Çalışma sonucunda net faiz marjının, net komisyon gelirlerinin toplam gelirlere oranının ve aktif büyüklüğün banka kârlılığına pozitif etki yaptığı ortaya konmuştur. Ayrıca diğer operasyon giderlerinin toplam operasyon giderlerine oranının, NPL oranının ve sermayenin aktifler içindeki payının kârlılık ile negatif hareket ettiği görülmüştür. Makroekonomik değişkenler açısından GSYH büyümesinin ve faiz oranının kârlılık üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, döviz kurunun negatif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. (Topak & Talu, 2017, s. 583)

5.2 Katılım Bankaların Kârlılığını Etkileyen Etmenler

2008 krizinin İslami bankalara ve konvansiyonel bankalara etkilerini ölçen bir başka çalışmada da Bahreyn, Ürdün, Kuveyt, Malezya, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye ve B.A.E'den toplam 120 bankanın verileri toplanmıştır. Farklı ülkelerden seçilen bankaların kiminde İslami pencere varken kimisinde (Türkiye gibi) farklı sistemler mevcuttur. Bu verilerde güvenilirlik sağlamayan kurumlar analizi bozmamak için çalışmaya alınmamıştır. Risk yönetimindeki bağlı kaldıkları prensiplerle birlikte 2008 yılındaki krizden İslami bankaların konvansiyonel bankalara kıyasla kârlılık alanında daha az etkilendikleri ortaya konmuştur. Finansman ve varlık büyümesinde kriz boyunca İslami bankalar diğer bankalara göre iki kat daha hızlı bir büyüme gösterdi. Bunları göz önünde bulunduran çalışmada İslami bankaların kriz dönemlerinde payını büyüttükleri ifade edilmiştir. (Hasan & Dridi, 2010, s. 33)

San ve Heng (2013) Malezya'daki ticari bankaların kârlılığını etkileyen faktörleri incelemiştir. Literatüre uygun olarak özel değişken olarak sermayenin aktiflere oranı, karşılıkların kredilere oranı, maliyetlerin gelire oranı ve likit varlıkların mevduatlara oranı ve aktif büyüklük belirlenmiştir. Makroekonomik değişkenler olarak ise ekonomik büyüme ve enflasyon belirlenmiştir. Çalışmada 20 adet Malezya bankasının, 2003 ve 2009 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Çalışmada, gider/gelir rasyosunun kârlılığa oranının negatif olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca likit varlıkların mevduata oranının yüksek kârlılığa etkisinin pozitif olduğu ortaya konmuştur. Sermayenin aktiflere oranının ve karşılıkların kredilere oranının da kârlılığa etkisinin pozitif olduğu çalışma sonucunda ortaya konmuştur. Aktif büyüklüğün ise aktif kârlılığa etkisi pozitif iken sermaye kârlılığına etkisi negatiftir. Söz konusu çalışmada makroekonomik değişkenlerin banka kârlılığında anlamlı bir etkisinin olmadığına ulaşılmıştır. (San & Heng, 2013, s. 655-657)

Almazari (2016) Suudi Arabistan ve Ürdün'de bankacılık kârlılığını etkileyen bankacılık faktörleri karşılaştırdığı çalışmasında toplam 8 değişken üzerinde durmuştur: aktif kârlılık, likidite riski, kredi/aktif, yatırımların aktiflerdeki payı, sermayenin aktiflerdeki payı, kredi/mevduat oranı, maliyet/gelir oranı ve aktif büyüklük. Bu değişkenlerin içinde aktif kârlılık bağımlı değişken diğer 7 değişkense bağımsız değişkendir. 63'ü Suudi, 98'i Ürdün bankası olmak üzere toplamda 161 banka üzerinden 2005-2011 dönemlerini kapsayan bir veri seti oluşturulmuştur. Regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada Suudi bankalarının kârlılığının yatırımların aktiflerdeki payı, sermayenin aktiflerdeki payı ve likidite riskiyle pozitif bir korelasyona sahip olduğu ortaya konmuştur. Diğer değişkenler kârlılık üzerinde negatif etkiye sahiptir. Ürdün bankalarının kârlılığında ise likidite riski, kredi/aktif oranı, sermayenin aktiflerdeki payı ve kredi/mevduat oranının pozitif etkilendiği ifade edilmiştir. Diğer değişkenler ise Ürdün bankacılık karında negatif bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla likiditenin (likit varlık/toplam varlıklar) ve sermayenin aktiflerdeki payının her iki ülkede de banka kârlılığına etkileri pozitifdir. (Almazari, 2014, s. 137)

Karakuş ve Yılmaz Küçük (2016) katılım bankalarının kârlılığının belirleyicilerini incelemiştir. Çalışmada 2010-2014 yılları arasında Türkiye'deki 4 katılım bankasının verileri kullanılmıştır. 12 bağımsız değişkenle birlikte 15 bağımsız değişken kullanılmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada makroekonomik değişkenlerin bankacılık sektörünün kârlılığında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. (Karakuş & Yılmaz Küçük, 2016, s. 130)

Aysan, Dişli ve Öztürk (2017) yaptıkları çalışmada para politikalarında yaşanan şokların İslami ve konvansiyonel bankacılıktaki etkilerine yoğunlaşmışlardır. 2004 yılının üçüncü çeyreği ile 2012 yılının son çeyreği arasındaki dönemde 35 bankanın bilançoları incelenmiştir. Panel veri

analizinin kullanıldığı çalışmada politika faizi, dolar/TL döviz kuru, TÜFE, mevduat ve krediler değişken olarak kullanılmıştır. Çalışma sonucunda İslami bankaların kredi ve mevduat büyüklüklerinin politika faizi değişikliklerine daha duyarlı olduğu görülmüştür. (Aysan, Disli, & Ozturk, Bank Lending Channel in a Dual Banking System: Why are Islamic Banks so Responsive?, 2017, s. 20)

COVID-19 döneminde bankalar tüm dünyada birtakım önlemler almıştır. Orta ve küçük işletmelere özel kredi kampanyaları, faiz oranlarının düşürülmesi, geri ödemelerin ertelenmesi gibi önlemler bunlar arasında yer almaktadır. Olson ve Wu (2020) bankaların bu önlemlerinin yanı sıra risk kontrol sistemlerini de daha hızlı dönüştürdüğünü ifade etmektedir. (Wu & Olson, 2020, s. 99)

BÖLÜM 6: Ekonometrik Analiz

Bu çalışmada, pandemi döneminde uygulanan politikaların banka kârlılığına etkilerinin yanı sıra katılım bankalarının kârlılığını ölçmek amacıyla bankaların banka, makroekonomik ve pandemi dönemine özgü değişkenleri ile kârlılığını gösteren değişkeni aracılığıyla modeller oluşturulmuştur. Çalışmada veri seti oluştururken kamu bankaları dışındaki üç katılım bankası (Albaraka Türk A.Ş., Kuveyt Türk, Türkiye Finans) ve dört tane en büyük özel banka (Akbank A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş., Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.) ele alınmıştır. Mart 2015 ile Eylül 2021 tarihleri arasında bu 7 bankanın kârlılığı ölçülmüştür. Veri seti, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, TÜİK, TCMB ve BDDK verileriyle oluşturulmuştur. Bağımlı değişken olarak aktif kârlılığı belirlenmiştir. Bankaların bankacılık bağımsız değişkenleri olarak gelir gider rasyosu, aktif büyüklüğü ve net faiz marjı belirlenmiştir. Makroekonomik bağımsız değişkenler ise TÜFE'deki artış, GSYH'deki değişim, politika faizi ve dolar/TL kuru olarak belirlenmiştir. Pandemi dönemine özel olarak ise aktif rasyosu ve pandemi dönemi kukla değişken olarak modele eklenmiştir. Ayrıca modelde katılım bankaları “islamic” olarak kukla değişkeniyle modele eklenmiştir. Değişkenler belirlenirken literatürde yer verilen değişkenler dikkate alınmıştır.

6.1 Veri ve Örneklem

Söz konusu yıllarda verilerine ulaşılan ve kamu bankalarının dışında kalan en büyük 4 mevduat bankası ve 3 katılım bankası aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2: Çalışmanın Örneklemine Oluşturan Bankalar

Bankalar	Segment
Türkiye İş Bankası A.Ş.	Mevduat Bankası
Garanti BBVA A.Ş.	Mevduat Bankası
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Mevduat Bankası
Akbank A.Ş.	Mevduat Bankası
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	Katılım Bankası
Kuveyt Türk Katılım Bankası	Katılım Bankası
Türkiye Finans Katılım Bankası	Katılım Bankası

Çalışma kapsamındaki modellerde yer alan değişkenler ve değişkenlerin açıklamalı hali aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Veriler Mart 2015 ve Eylül 2021 tarihleri arasında çeyreklik olarak bulunmaktadır. Bankaların verileri çeyrek bitimi itibariyle gerçekleşen veriler olarak hesaplanmıştır. Dışsal verilerde TÜFE artışı, çeyrek bitiminde gerçekleşen TÜFE endeksinin bir önceki yılın aynı dönemine göre değişiminden oluşmaktadır. GSYH'deki değişim ise Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki zincirlenmiş hacim endeksine göre yıllık % değişim olarak belirlenmiştir. Politika faizi ise TCMB'nin belirlediği 1 Haftalık Repo Faizini temsil etmektedir. Dolar/TL Kurunda ise çeyreklik ortalama alınıp yıllık % değişimi incelenmiştir. Aktif rasyosu yalnızca 2020'nin ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyreğinde var olduğu için o dönemlere ilişkin bir kukla değişkeni şeklinde eklenmektedir. Pandemi dönemi ise 2020 yılının ikinci çeyreğinden 2021 yılının son çeyreğine kadar olan dönemi kapsadığı için o dönemlere ilişkin bir kukla değişkeni olarak temsil edilmiştir. Ayrıca bankaları katılım bankaları olarak ayırmak amacıyla da bir kukla değişkeni oluşturulmuştur.

6.2 Metodoloji

Zamana göre çapraz veri setinin oluşturulduğu ve bu veri setinin analiz edildiği durumlarda panel veri analizi kullanılmaktadır. Literatürde bir veriye etki eden göstergeleri inceleyen çalışmalarda sık sık panel verinin kullanıldığı görülmüştür. Özellikle banka kârlılığını ölçen göstergeler incelenirken panel veri analizi sıklıkla kullanılmıştır. Hem zaman serisi hem de kesit serisinin kullanılabilmesi sebebiyle panel veri analizi diğer analiz yöntemlerinden ayrılmaktadır. Zaman serisi verileri zamana göre sıralamaktadır. Bu veri elbette ki zamana göre değişim göstermektedir. Yatay kesit verisi ise farklı değişkenlere göre farklılaşan veri setini ifade etmektedir. Panel veri genellikle, bu noktada farklı kesitlere sahip verileri tek bir analizde birleştirerek model oluşturmaya yardımcı olduğu için tercih edilmektedir. Farklı verilerin modele dahil edilebilmesiyle panel veri kullanan bir kişi daha fazla değişkenle çalışma imkanına sahip olabilmektedir. Ayrıca panel veri analizinde heterojenlik olarak tanımlanan ve hesaplanamayan faktörler olarak nitelendirilen değişkenler rahatlıkla modellemeye dahil edilebilmektedir. Diğer avantajlarına baktığımızda ise işsizlik, büyüme ve enflasyon gibi dinamik değişkenlerin incelenmesinde daha doğru sonuçlara ulaşmaya izin vermektedir. (Baltagi, 2005)

Panel veri analizi çerçevesinde sabit etkiler ve rassal etkiler ismiyle iki farklı yöntem mevcuttur. Sabit etkiler yaklaşımı yatay kesit veri setinde hesaplanamayan veriler olması durumunda

kullanılmaktadır. Rassal etkiler modeli ise zaman kesitinde hesaplanamayan değerler olduğunda kullanılmaktadır. (Uğurlu, 2015)

K değişkenli panel veri analizinin regresyon modeli ise aşağıda verilmektedir. Bu model çerçevesinde önce sabit etkiler yaklaşımı ardından rassal etkiler yaklaşımı uygulanmıştır.

$$roa_{it} = a_i + \sum_{k=1}^K (\beta_k X_{kit}) + u_{it}$$

6.3 Analiz

Panel veri kapsamında kullanılacak veriler, STATA programına ve panel veri setine uygun olacak şekilde Excel formatında hazırlanmıştır. Çeyreklik olarak hazırlanan veriler STATA programına aktarılmış ve modelin oluşturulmasına başlanmıştır.

Öncelikle STATA programından çıkan ve değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri olarak anılan bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Stan. Sapma	Minimum	Maksimum
Bankalar					
Dateid	189	21336.22	713.2265	20148	22524
Aktif Rasyosu	189	0.111111	0.3151044	0	1
Aktif Büyüklük	189	8.192982	0.4361924	7.494758	8.845245
Gider Gelir Rasyosu	189	0.7080632	0.1584491	0.4037228	1.065643
COVID-19	189	0.22222	0.4168439	0	1
Tarihler	189				
Enflasyon	189	12.55158	4.610219	7.204528	24.51892
GSYH Büyüme	189	4.692902	5.526557	-10.40427	21.89334
İslami Bankalar	189	0.4285714	0.4961861	0	1
Net Faiz Marjı	189	3.650393	1.377916	1.417427	8.435929
Haftalık Repo	189	12.74074	6.203142	7.5	24
Aktif Karlılığı	189	0.0073656	0.0043152	0.0001654	0.0195058
Dolar/TL	189	21.92771	13.26937	1.273444	59.21306

Tabloda 1 adet bağımlı, 7 bağımsız, 3 Kukla değişkeninin gözlem sayısı, ortalaması, standart sapması, minimum ve maksimum değerleri verilmiştir. Tablodaki birinci sütun gözlem sayısını, ikinci sütun ortalama, üçüncü sütun standart sapma, dördüncü sütun minimum değer, beşinci sütun maksimum değeri temsil etmektedir. Tablo çıktılarında Ar01 değişkeni Aktif Rasyosunu, banksize değişkeni bankaların aktif büyüklüğünün logaritmik değeri, costincome değişkeni gelir gider rasyosunu, covid değişkeni Kukla olarak COVID-19 dönemini, enf değişkeni yıllık enflasyon değişimini, gsyh değişkeni ekonomik büyüme, islamic değişkeni bankaların katılım bankası olmasını sağlayan Kukla değişkeni, nim değişkeni net faiz marjını, repo değişkeni

TCMB'nin 1 Haftalık Repo faizini, roa değişkeni aktif kârlılığını, usd değişkeni ise USDTRY kurunu temsil etmektedir.

Ardından modelin incelenmiş halini görmek amacıyla “xtreg” komutu kullanılarak model sabit etkiler komutuyla birlikte çalıştırılmıştır. Bu noktada islamic değişkeninin doğrusallık sebebiyle gözden kaçırıldığı görülmüştür.

Ardından etkileşim terimlerini (interaction terme) modele dahil etmek için “arislamic” değişkeni oluşturulmuştur. Aktif Rasyosu ve katılım bankalarını dahil edilen yeni değişkenle modeli çalıştırdığımızda panel veride hata terimlerini düzeltmek için xtpcse komutu kullanılmıştır.

6.3.1 Sabit Etkiler Yaklaşımı

Bankacılık kârlılığını etkileyen bankacılık değişkenleriyle sabit etkiler yöntemiyle bir model kurduğumuzda aktif kârlılık bağımlı değişken, aktif büyüklük, gider gelir rasyosu ve net faiz marjı bağımsız değişken olarak modelde yer almaktadır. Sonuç çıktılarında net faiz marjı ile aktif kârlılığı arasında pozitif ve anlamlı bir korelasyon olduğu ortaya çıkmıştır. “t” testine baktığımızda 0.000 değeri anlamlı bir ilişkiyi ifade etmektedir. Aktif büyüklük kârlılığı pozitif etkilerken bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Gider gelir rasyosunun ise aktif kârlılığı negatif etkilediği görülmüştür. Giderlerin artışı yada gelirlerin azalışı gider gelir rasyosunu artırırsa yani kârlılık üzerinde negatif etki bıraksa da modelde bu etki de anlamlı olmamıştır. Dolayısıyla ilk modelimizde banka kârlılığını belirleyicileri aktif büyüklük, gider gelir rasyosu ve net faiz marjı olarak belirlense de istatistiksel olarak anlamlı olan tek değişken net faiz marjıdır.

İkinci modelimizde ise bankaların iç dinamiklerinin yanı sıra makroekonomik değişkenleri de inceliyoruz. Bağımlı değişken Model 1’deki gibi aktif kârlılık olurken bağımsız değişkenler ise aktif büyüklük, gider gelir oranı, net faiz marjının yanı sıra Türkiye GSYH yıllık büyüme oranı, TCMB’nin 1 Haftalık Repo faizi yani politika faizi ve dolar/TL kuru makroekonomik değişken olarak eklenmiştir. Model 2 olarak isimlendirdiğimiz modelde aktif büyüklük, net faiz marjı, GSYH büyümesi, gider gelir oranı ve enflasyon oranı banka kârlılığını pozitif etkilemiştir. TCMB’nin politika faizi, dolar/TL kuru ise banka kârlılığını negatif etkilemiştir. Bu model çıktılarında istatistiksel olarak da anlamlı olan değişkenler ise aktif büyüklük ve net faiz marjı olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki değişken de aktif kârlılığı pozitif etkilemiştir.

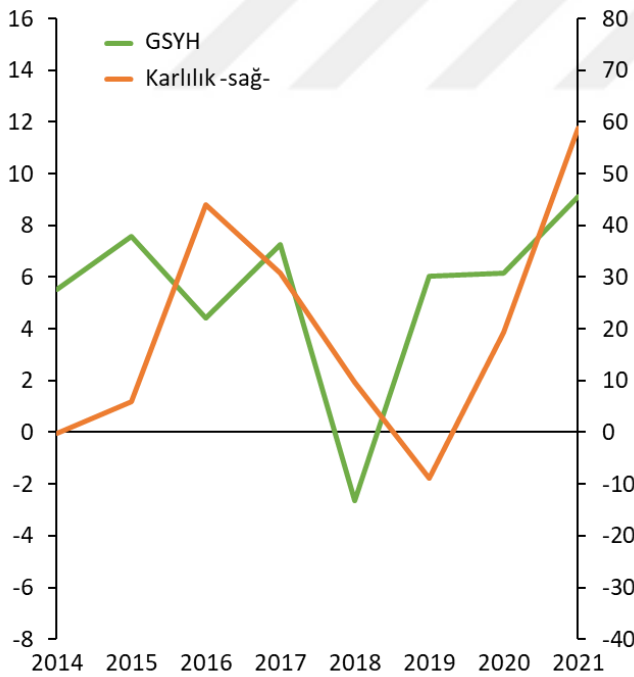
Model 3 olarak nitelendirilen modelde ise bankaların iç dinamikleri ve makroekonomik değişkenlerin yanı sıra COVID dönemi Kukla değişken olarak modele eklenmiştir. 2020 yılının son üç çeyreği ile birlikte 2021 yılının ilk üç çeyreği COVID-19 dönemi olarak

nitelendirilmiştir. Bu modelde de anlamlı değişkenler olarak aktif büyüklük ve net faiz marjı öne çıkmış ve diğer değişkenler istatistiksel olarak anlamlı olmamıştır. Aktif büyüklük daha anlamlı hale gelmiştir.

Model 4’te ise Model 3’teki değişkenlerin yanı sıra Aktif Rasyosu modele Kukla değişkeni olarak dahil edilmiştir. Aktif Rasyosu yalnızca 2020 yılının son üç çeyreğinde yer almıştır. Bu eklemeye birlikte değişkenlerin kârlılığı etkileme durumu (pozitif ve negatif) ve istatistiksel anlamlılığı değişmiştir. Aktif büyüklük, gider gelir oranı, dolar/TL kuru ve COVID-19 dönemine ilişkin değişken aktif kârlılığı negatif etkilemektedir. Net faiz marjı, GSYH büyümesi, enflasyon oranı, politika faizi ve Aktif Rasyosu ise aktif kârlılığı pozitif etkilemektedir. İstatistiksel olarak anlamlı olan değişkenler ise net faiz marjı, GSYH büyümesi, dolar/TL kuru, COVID-19 değişkeni ve Aktif Rasyosu olmuştur. Dolayısıyla beş değişken istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir şekilde aktif kârlılığı etkilemiştir.

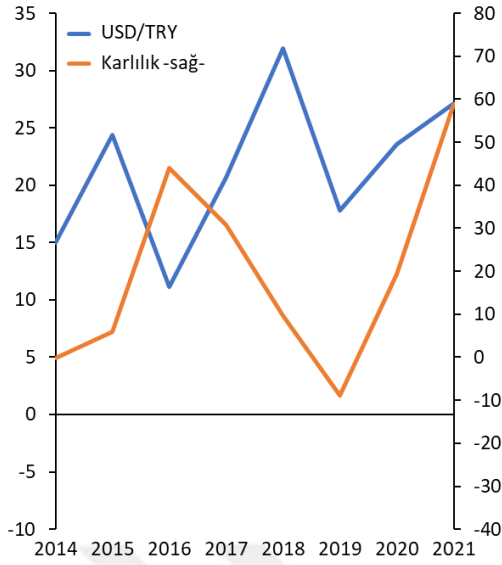
Bu modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlerle ilişkisine baktığımızda modelle anlamlı sonuçlar görmekteyiz.

Grafik 19: GSYH ve Bankacılık Karı (Yıllık % Değişim)

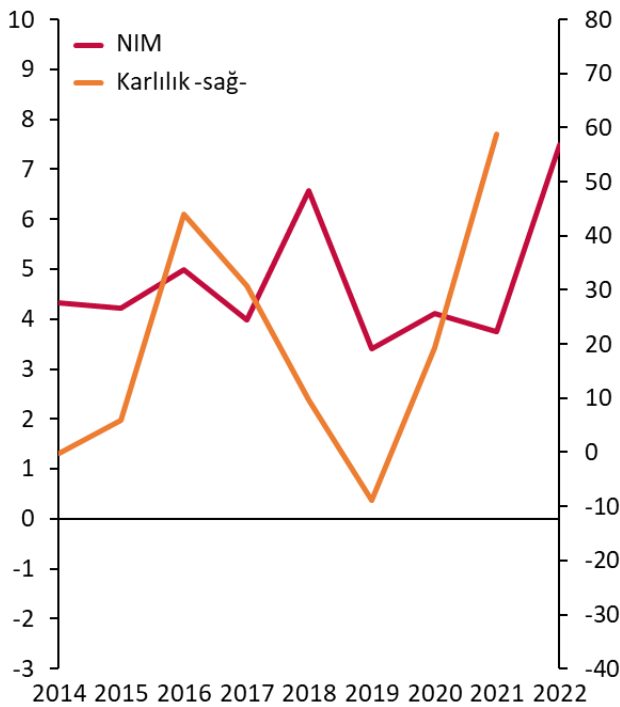
Büyüme tarafına baktığımızda bankacılık karının yıllık değişimiyle, yıllık GSYH büyümesi benzer hareket etmektedir. Türkiye’de kredi büyümesi, GSYH büyümesinin en önemli dayanaklarından olmasından hareketle bu sonuç şaşırtıcı olmamaktadır.

Grafik 20: Dolar Kuru ve Bankacılık Karı (Yıllık % Değişim)

Dolar kurunun seyriyle bankacılık karı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Dolar kurunun sert bir şekilde yükseldiği 2018-2019 haricinde dolar kurunun yükselişi bankacılık kârlılığını pozitif etkilemiştir. 2018-2019 dönemi de özellikle dolar kurunun sert artışıyla birlikte takipteki alacakların artmasıyla kârlılığın baskılandığı bir dönem olmuştur. Takipteki alacak oranının 2018'in başındaki %2,85'lerden %5 seviyelerine yükselmesiyle bankacılık karını olumsuz etkilenmiştir.

Grafik 21: Net Faiz Marjı ve Bankacılık Karı (Yıllık % Değişim)

Net faiz marjı tüm modellerde bankacılık karını pozitif etkileyen bir değişken olarak meydana gelmişti. Grafikte kredi faizlerinin ortalamasıyla mevduat faizlerinin ortalaması alınarak bir net faiz marjı elde edilmiştir. Buradaki gelişmeler tüm dönemlerde doğrudan bankacılık karını etkilemiştir. Yalnızca 2018-2019 döneminde ters bir ilişki mevcuttur. Son dönemde Türkiye'nin küçüldüğü tek yıl olan 2018 ve en az büyüdüğü yıl olan 2019'da bankacılık karı negatif etkilenmiştir. Net faiz marjı 2018 yılında artsa da bankacılık bilançosundaki döviz yükümlülükleri kârlılığı baskılamıştır.

Ana model olan Model-4'ten sonra katılım bankacılığının Aktif Rasyosu'ndan, parasal genişlemenin sebep olduğu enflasyondan ve COVID-19 döneminden nasıl etkilendiğini görmek amacıyla Model-5, Model-6 ve Model-7 uygulanmıştır.

Model-5'te “interaction term” olarak “arislamic” oluşturulmuştur. Model çıktılarına baktığımızda net faiz marjı, büyüme oranı, dolar kuru, COVID-19 dönemi ve Aktif Rasyosu kârlılığı etkileyen ve istatistiksel olarak da anlamlı olan değişkenlerdir. Net faiz marjı, büyüme oranı ve Aktif Rasyosu kârlılığı pozitif etkilerken, dolar kuru ve COVID-19 dönemi kârlılığı negatif etkilemiştir. Bununla birlikte katılım bankacılığı kârlılığı Aktif Rasyosu'ndan pozitif etkilense de bu durum istatistiksel olarak anlamlı olmamaktadır.

Model-6'ya katılım bankacılığının enflasyona olan duyarlılığını eklediğimiz zamansa Model-6'daki çıktı sonucundan “arislamic” sonucu farklılaşmaktadır. Enflasyonist ortamda Aktif Rasyosu'nun katılım bankacılığı kârlılığına etkisi negatif olsa da istatistiksel olarak anlamlı olmamaktadır. Enflasyonun katılım bankacılığına etkisi de negatif olmakla birlikte t testinde olması gereken seviyeye ulaşamamıştır.

Son olarak aşağıdaki tabloda tüm modellerin ve tüm değişkenlerin $P > |t|$ değeri tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Modeller Çıktıları (Sabit Etkiler Modeli)

Değişkenler	I	II	III	IV	V	VI	VII
Aktif Büyüklük	0.124 (0.92)	0.124 (0.92)	0.253* (3.09)	0.396** (5.90)	-0.125 (-0.54)	-0.149 (-0.65)	-0.0423 (-0.20)
Gider Gelir Rasyosu	-0.203 (-0.72)	-0.203 (-0.72)	-0.165 (-0.57)	-0.197 (-0.65)	-0.0875 (-0.22)	-0.119 (-0.29)	-0.0665 (-0.16)
Net Faiz Marjı	0.0812*** (11.97)	0.0812*** (11.97)	0.114*** (10.41)	0.112*** (10.48)	0.0952*** (10.47)	0.0944*** (9.05)	0.0974*** (8.49)
İslami Bankalar Değişkeni							
Enflasyon			0.00315 (0.45)	0.00241 (0.32)	0.0224 (1.75)	0.0228 (1.79)	0.0207 (1.62)
GSYH Büyümesi			0.00129 (0.80)	0.00148 (0.88)	0.0126** (4.09)	0.0127** (4.18)	0.0124** (4.14)
Politika Faizi			-0.00203 (-0.64)	-0.00306 (-1.09)	0.00304 (1.23)	0.00327 (1.51)	0.00261 (1.29)
Dolar/TL Kuru			-0.00514 (-2.19)	-0.00470 (-1.93)	-0.00949* (-2.57)	-0.00955* (-2.63)	-0.00923* (-2.56)
COVID-19 Değişkeni				-0.0511 (-1.20)	-0.266** (-5.42)	-0.264** (-5.37)	-0.221* (-3.35)
Aktif Rasyosu					0.465** (4.13)	0.446* (3.47)	0.398* (2.81)
Aktif Rasyosu İslami Bankalar						0.0497 (0.48)	0.132 (1.60)
COVID-19 İslami Bankalar							-0.120 (-1.73)
Sabit Terim	-0.429 (-0.35)	-0.429 (-0.35)	-1.54 (-1.90)	-2.66** (-4.59)	1.31 (0.82)	1.53 (0.96)	0.636 (0.43)
N	189	189	189	189	189	189	189
Parantez İçi t Testi Sonuçları	*** p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001						

6.3.2 Rassal Etkiler Yaklaşımı

Modeli rassal etkiler yaklaşımıyla incelediğimizde daha farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Rassal etkiler yaklaşımında ilk modelde aktif büyüklük ve net faiz marjı bankacılık karını pozitif etkilemektedir. Ayrıca istatistiksel olarak da anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Gider gelir rasyosu ise istatistiksel olarak anlamlı çıkmasa da karlılığı negatif etkilemektedir. Bu modele katılım bankacılığı değişkeni eklediğimizde sabit etkiler modelinden farklı olarak bu modelde katılım bankacılığı değişkeni yer almaya devam etse de istatistiksel olarak anlamlı hale gelmemiştir. Ayrıca ikinci modelde net faiz marjı istatistiksel olarak en anlamlı değişken olmaya devam etmiş ve karlılığı pozitif etkilemiştir. Aynı zamanda aktif büyüklük de karlılığı pozitif etkilemeye devam etmiştir.

Üçüncü modele ise modele bankacılık dinamiklerinin yanı sıra makroekonomik değişkenler eklenmiştir. Aktif büyüklük, net faiz marjı ve dolar/TL kuru istatistiksel olarak anlamlı olan değişkenlerden olmaktadır. Aktif büyüklük ve net faiz marjı bankacılık karlılığını pozitif etkilemeye devam ederken dolar/TL kuru ise negatif etkilemiştir. İslami bankaların değişkeni ise pozitif etkilese de istatistiksel olarak anlamlı hale gelmemiştir.

Dördüncü modelde ise modele COVID-19 değişkeni eklenmiştir. Bu durumda model sonuçları bakımından ilk modele benzemiştir. Aktif büyüklük ve net faiz marjı karlılığı pozitif ve anlamlı etkilerken diğer değişkenler istatistiksel olarak anlamlı olmamıştır. Ancak gider gelir rasyosu,

enflasyon, politika faizi, dolar/TL kuru ve COVID-19 dönemi karlılığı negatif etkilerken İslami bankalar ve GSYH büyümesi pozitif etkilemiştir.

Beşinci modelde ise Aktif Rasyosu da modele dahil edilmiştir. COVID-19 döneminde uygulanan para politikalarının ana politika aracı niteliğindeki Aktif Rasyosu bankacılık karlılığını pozitif etkilerken istatistiksel olarak da son derece anlamlı bir sonuç vermiştir. Bunun dışında net faiz marjı, GSYH büyüme değişkenleri istatistiksel olarak da anlamlı olarak karlılığı pozitif etkilerken COVID-19 dönemi ve dolar/TL kuru karlılığı negatif etkilemiştir.

Ardından etkileşim terimi olarak nitelendirilen (interaction terms) “arislamic” değişkeni modele dahil edilmiştir. Bu değişkenle birlikte net faiz marjı, GSYH büyümesi, dolar/TL kuru, COVID-19 değişkeni ve Aktif Rasyosu değişkeni istatistiksel olarak anlamlı olmuştur. Ancak “arislamic” değişkeni ise anlamlı hale gelmemiştir. Net faiz marjı, GSYH büyümesi ve Aktif Rasyosu karlılığı pozitif etkilerken, dolar/TL kuru ve COVID-19 değişkeni karlılığı negatif etkilemiştir.

Son modelde ise yeni bir etkileşim terimi olarak “covidislamic” eklenmiş ve COVID-19 döneminin katılım bankalarının karlılığına etkileri incelenmiştir. Bu modelde net faiz marjı, GSYH büyümesi, dolar/TL kuru, COVID-19 değişkeni, Aktif Rasyosu değişkeni, Aktif Rasyosunun katılım bankalarına etkileri değişkeni ve COVID-19 döneminin katılım bankalarına etkileri değişkeni istatistiksel hale gelmiştir. Net faiz marjı, GSYH büyümesi, Aktif Rasyosunun katılım bankalarına etkileri pozitif etki yaparken diğer değişkenler negatif etkilemiştir.

Sabit etkiler yaklaşımında tüm değişkenleri dahil ettiğimiz son modelde net faiz marjı, GSYH büyümesi, dolar/TL kuru, COVID-19 değişkeni ve Aktif Rasyosu istatistiksel olarak anlamlı hale gelirken net faiz marjı, GSYH büyümesi, Aktif Rasyosu pozitif; COVID-19 değişkeni, dolar/TL kuru negatif etkilemiştir. Rassal etkiler yaklaşımında ise net faiz marjı, GSYH büyümesi, dolar/TL kuru, COVID-19 değişkeni, Aktif Rasyosu, Aktif Rasyosu ve katılım bankaları etkileşim terimi ve COVID-19 ve katılım bankalarının etkileşim terimi yeterli anlamlılık düzeyini sağlarken net faiz marjı ve COVID-19 değişkeni en iyi anlamlılık düzeyine ulaşmıştır. Karlılığı net faiz marjı, GSYH büyümesi, Aktif Rasyosu, Aktif Rasyosu ve katılım bankaları etkileşim terimi pozitif etkilerken, dolar/TL kuru, COVID-19 değişkeni ve COVID-19 ve katılım bankaları etkileşim terimi negatif etkilemiştir. Farklı olarak son modelde etkileşim terimi olarak eklenen iki değişken rassal etkiler modelinde anlamlı hale gelmiştir. Özellikle aktif rasyosu değişkeni rassal etkiler modelinde katılım bankalarının karlılığını pozitif etkilemiştir. Diğer değişkenlerde ise sabit etkiler modelindeki anlamlılık durumu aynı kalsa da

anlamlılık düzeyleri değişkenlik göstermiştir. Ayrıca rassal etkiler modelinde katılım bankaları değişkeni rassal etkiler modelinde göz ardı edilmemiştir.

Tablo 5: Model Çıktıları (Rassal Etkiler Modeli)

Değişkenler	I	II	III	IV	V	VI	VII
Aktif Büyüklük	0.311*** (3.59)	0.236* (2.14)	0.484*** (4.34)	0.716*** (4.57)	0.461 (1.65)	0.446 (1.56)	0.529 (1.81)
Gider Gelir Rasyosu	-0.407" (-1.22)	-0.370 (-1.13)	-0.327 (-1.01)	-0.375 (-1.11)	-0.325 (-0.79)	-0.358 (-0.85)	-0.00283 (-0.67)
Net Faiz Marjı	0.0863*** (9.40)	0.0842*** (12.36)	0.126*** (10.68)	0.118*** (11.69)	0.108*** (9.92)	0.107*** (8.99)	0.110*** (8.64)
İslami Bankalar Değişkeni		-0.109 (-0.67)	0.0821 (0.44)	0.283 (1.32)	0.0632 (0.19)	0.0535 (0.16)	0.125 (0.36)
Enflasyon			-0.00504 (-0.47)	-0.00384 (-0.40)	0.00938 (0.66)	0.00960 (0.67)	0.00808 (0.55)
GSYH Büyümesi			0.000660 (0.36)	0.00130 (0.70)	0.0104** (3.17)	0.0105** (3.19)	0.0102** (3.11)
Politika Faizi			-0.000424 (-0.11)	-0.00310 (-1.08)	0.00165 (0.74)	0.00186 (0.95)	0.00119 (0.65)
Dolar/TL Kuru			-0.00481* (-2.05)	-0.00396 (-1.57)	-0.00752* (-2.09)	-0.00755* (-2.12)	-0.00731* (-2.02)
COVID-19 Değişkeni				-0.113 (-1.95)	-0.323*** (-6.71)	-0.322*** (-6.63)	-0.262*** (-4.42)
Aktif Rasyosu					0.384** (3.28)	0.364** (2.95)	0.308* (2.08)
Aktif Rasyosu İslami Bankalar						0.0497 (0.49)	0.159* (2.17)
COVID-19 İslami Bankalar							-0.155* (-1.99)
Sabit Terim	-1.184* (-2.17)	-1.19 (-1.21)	-3.32*** (-4.00)	-5.22*** (-4.74)	-3.23 (-1.58)	-3.08 (-1.45)	-3.83 (-1.74)
N	189	189	189	189	189	189	189
Parantez İçi t Testi Sonuçları	=*** p<0.05	** p<0.01	*** p<0.001	* p<0.01, *** p<0.001			

BÖLÜM 7: SONUÇ

COVID-19 dönemi tüm dünyada olağanüstü önlemlerin alındığı ve toplumsal ve ekonomik dinamiklerin derinden sarsıldığı bir dönem olmuştur. Dünyada küresel borçluluk tarihi yüksek seviyelere yükselmiş ve kamu tarafından doğrudan hanehalkına yönelik paketler açıklanmıştır. Merkez bankaları para politikası kanalıyla piyasalara para arzı sağlarken merkez bankası bilançoları çok hızlı bir yükseliş göstermiştir. Gösterge niteliğindeki Fed ve ECB bilanço büyüklüklerinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranına baktığımızda Fed tarafında %19'dan %37'ye, ECB tarafında %39'dan %66'ya bir yükselme görüyoruz. Bu oranlar likidite anlamında iki yılda yaklaşık 8 trilyon \$'a tekabül etmektedir. Bunun yanı sıra Maliye ve Hazine bakanlıkları üzerinden tüm dünya ülkeleri para arzını artırmaya devam etmiştir. Bu durum emtia fiyatlarına ve Borsalara pozitif yansımış ve finansal piyasalara sermaye akışını hızlandırmıştır. Tüm bu parasal genişleme hamleleriyle bankaların bilançosunda likidite oluşmuş ve bankalar kredi verebilme kabiliyetini artırmıştır. Ayrıca faiz indirimleriyle mevduata ödenen faiz oranı düştüğü için bankaların kârlılığını artırma süreci daha da hızlanmıştır.

Küresel piyasalardaki bu gelişmeler Türkiye'de de benzer şekilde yaşanmış ve hatta Türkiye özelinde bir Aktif Rasyosu oluşturulmuş ve pandemi dönemine ilişkin en kritik hamle Aktif Rasyosu vesilesiyle gerçekleştirilmiştir. Aktif Rasyosu'nda referans oranına ulaşmak için bankalar menkul kıymet portföyünü genişletmiş, mevduat faiz oranlarını düşürmüş ve kredi kanalını etkinleştirmeye çalışmıştır. Bankacılık sektöründeki temel fonksiyon kredi ve mevduat işlemleri olduğu için bankacılığın temel dinamiklerini derinden etkileyen bir süreç yaşanmıştır. En büyük kredi artışının gerçekleştiği bireysel kredilerle birlikte ticari kredilerin de büyüdüğü bir dönem meydana gelmiştir. Türkiye büyümesinde krediler çok önemli bir paya sahiptir. Kredi büyümesinin GSYH büyümesiyle korelasyonu diğer ülkelerle kıyaslandığında çok önde gözükmektedir. Dolayısıyla kredilerin büyümesi reel sektör yatırımlarına, istihdama ve dolayısıyla büyümeye pozitif etki etmektedir. 2020 yılında büyümesi pozitif olan ender ülkelerden olmasında COVID-19 virüsünün görece daha geç gelmesi önemli bir etken olsa da bu kredi büyüme korelasyonu da en önemli etkenlerdendir. Nitekim kapanmaların ardından yaşanan kredi büyümesi imalat PMI ve sanayi üretim endeksinde hızlı artışların yaşanmasını sağlamıştır.

Ayrıca kredi büyümesi bankacılık kârlılığını pozitif etkilese de kurun değer kaybetmesi, enflasyonun artması ve kapanmalardan ötürü işletmelerin kredi ödemesinin bozulması bankaların kârlılığı üzerinde baskı unsuru oluşturmuştur. Özellikle ikinci grup krediler olarak

nitelendirilen ve yakın izleme olarak ifade edilen kredi grubundaki artış bu durumu göstermektedir. İşletmelerin kapanması ve nakit döngüsünün bozulması kredinin geri ödenmesini zorlaştırmış ve bankaların ikinci gruptaki kredi tutarını artmıştır. Dolayısıyla bu durum karşılık oranlarını da etkilemiştir. Ancak net faiz marjının iyileşmesi banka kârlılığını pozitif etkilemiş ve kredi büyümesiyle oran arttığı gibi tutar da arttığı için kârlılık rakamları iyileşmiştir.

Katılım bankaları, bir banka hüviyetinde olsa da prensipleri gereği belli alanlarda farklı reaksiyon gösterebilmektedir. Örneğin bireysel ihtiyaç kredilerine baktığımızda katılım bankalarında önemli bir yekun olmaması katılım bankacılığının prensiplerinin bir gereğidir. Katılım bankalarının fatura bazlı işlem gereği ekonomiyi reel sektör kanalıyla desteklemesi beklenen bir sonuçtur. Dolayısıyla katılım bankalarının KOBİ'lere verdiği kredilere baktığımızda COVID-19 döneminde ciddi bir artış söz konusudur. Yıllık %100'e varan artışların yaşanmasının yanı sıra katılım bankalarının, bankacılık sektörünün KOBİ kredilerindeki payı %7'lerden %9 seviyelerine yükselmiştir. Katılım bankalarının kredi portföyüne baktığımızda da KOBİ'lerin daha hızlı hareket ettiğini görüyoruz. Dolayısıyla KOBİ'lerin görece daha hızlı büyümesi katılım bankalarının COVID-19 döneminde reel sektöre daha fazla kaynak ayırdığını göstermektedir.

Ayrıca COVID-19 dönemi özelinde OPEX kredileri olarak nitelenen taksitli ticari kredi portföyünde de artış meydana gelmiştir. Normal dönemlerde katılım bankaları işletmelerin maaş gideri ve kira gideri gibi giderlerini karşılamak niyetinde olmasa da COVID-19 döneminde işletmelerin devamlılığını sağlamak amacıyla bu durum tüm sektör genelinde arttığı gibi katılım bankalarında da artmıştır.

Varlıklar tarafında menkul kıymetler portföyünün artışı da kârlılığı destekleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılım bankalarının varlık tarafındaki menkul kıymet portföyü 100 milyar TL'ye yaklaşmış ve sektördeki payı da %6'lardan %11'lere ulaşmıştır. Bu artışta Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın ihraç etmiş olduğu sukuk-kira sertifikaları önemli rol oynamıştır.

Yükümlülük tarafında katılım bankalarının pozitif etkilendiği kalemlerin yanı sıra giderlerini oluşturan kalemlere baktığımızda kar payına ödenen tutar göze çarpmaktadır. Kar payı dağıtım mekanizması mevduat bankalarının mevduat faizi dağıtım mekanizmasından farklı olduğu için mevduat faizi ile kar payı oranı dönem dönem farklılaşmaktadır. Mevduat bankaları TCMB'den doğrudan 1 Haftalık Repo Faizi üzerinden fon toplarken TCMB'nin faiz artırımı ve indirim kararını hızlı bir şekilde piyasaya yansıtabilmektedir. Dolayısıyla TCMB'nin faiz indirdiği dönemlerde mevduat bankaları mevduata ödediği oranı düşürürken faiz arttırdığı dönemlerde mevduata ödediği oranı da artırmaktadır. Katılım bankaları ise çalışma prensipleri gereği önceki

dönemde yaptığı faaliyetlerden elde ettiği geliri kâr payı oranlarına yansıttığı için bankacılık sektörünü geriden takip etmektedir. Bu durum faizlerin artırıldığı dönemde katılım bankalarındaki TL mevduatların azalmasına sebep olurken faizlerin indirildiği dönemde katılım bankalarının, sektörle daha rekabetçi oranlar sunmasına sebep olmaktadır. Nitekim faizlerin indirildiği 2008-2009 döneminde, 2013 yılında ve 2020 yılında kâr payı oranı ile mevduat faizi oranı yaklaşmıştır. Bu dönemler dışında her dönem mevduat faizi ile kâr payı oranı arasında %2'den %8'e kadar farklar yaşanmıştır. COVID-19 döneminde katılım bankalarındaki TL mevduat iyileşmesiyle TL likiditesinde de iyileşme meydana gelmiştir. Bu da reel sektöre fon verme hususunda katılım bankalarının elini güçlendirmektedir.

Döviz yükümlülüğüne baktığımızda katılım bankalarının uzun yıllardır sektörün üzerinde bir dolarizasyonla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Dolarizasyon kavramına baktığımızda karşımıza iki türlü dolarizasyon çıkmaktadır. Tam dolarizasyon ülkenin para birimini tam anlamıyla bırakarak başka bir yabancı para birimini, resmi para birimi olarak kullanmasıdır. Tam dolarizasyon genelde marjinal örnekler dışında kullanılmamaktadır. Türkiye özelinde ise kısmi dolarizasyondan söz etmek mümkündür. Kısmi dolarizasyon ise belli ekonomik birimlerin belli noktalarda ulusal para birimi yerine yabancı para birimini tercih etmesiyle oluşmaktadır. Örneği Türkiye'de hane halkının tasarruflarını TL cinsinden oluşturmak yerine, dolar, euro ve altın cinsinden tutması kısmi bir dolarizasyon örneğidir. (Serdengeçti, 2005, s. 2) Türkiye'de özellikle mevduat tarafında uzun yıllardır süregelen bir dolarizasyon mevcuttur. Hem hane halkları hem de ticari kuruluşlar birtakım varlıklarını döviz cinsinden bulundurmaktadır. Bankacılık sektöründe Ocak 2010'da dolarizasyon oranı %32 seviyelerindeyken Ocak 2021'de %54'e ulaşmıştır. Katılım bankacılığı sektöründe ise aynı dönemde %35 seviyelerinde olan dolarizasyon Ocak 2021'de %60 seviyelerine yükselmiştir. Katılım bankalarında dolarizasyonun farklı olmasının en büyük nedeni faiz hassasiyeti olan yatırımcıların atıl fonlarını bu şekilde sisteme entegre etmesidir. Ayrıca Körfez ülkelerinden sağlanan sermaye girişleri de daha çok döviz ve altın cinsinden gerçekleşmektedir. Dolarizasyon kırılımlarına baktığımızda özellikle altın cinsinden tasarrufların katılım bankalarında önemli bir yeri bulunmaktadır. Tüm mevduatlar içerisindeki TL'nin payı sektör genelinde %47 iken katılım bankalarında bu oran %32 seviyesindedir. Sektörün mevduatlarında döviz kırılımına baktığımızda toplam mevduatın %27'si dolar, %16'sı Euro, %1'i diğer para birimleri ve %9'u da kıymetli madenler bilançoda yer almaktadır. Katılım bankalarında ise dolar %31, Euro %15, diğer para birimleri %1 paya sahipken kıymetli madenler %22'lik bir paya sahiptir. Dolayısıyla dolarizasyonun katılım bankalarında fazla olmasının sebebi kıymetli madenlerin yoğun olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum da Körfez sermayesinin piyasaya

giriş ve faiz hassasiyeti olan yatırımcıların, tasarruflarını bankacılık sistemine entegre etme isteği göz önünde bulundurulduğunda doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla katılım bankaları dövizin sert artışı ve volatilitelerinden olumsuz etkilenmektedir. Özellikle COVID-19 dönemi olarak nitelendirilebilecek 2020 yılında kıymetli madenler mevduatı sektörün genelinde artsa da katılım bankalarında görece daha fazla artış göstermiştir. Bu da enflasyona ve riskli yatırım ortamına karşı tasarruflarını korumak isteyen yatırımcıların davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu durum katılım bankalarının bilançolarında bir yükümlülüğe sebep olmuş ve döviz/altın kredilerinin kısıtlanmasının da etkisiyle bilançoları negatif etkilemiştir.

Bankacılık sektöründeki bankaların segmentlere paylanmış hali şu şekildedir: 34 adet mevduat bankası, 14 adet kalkınma ve yatırım, 6 adet katılım bankası. Bu bilgiler ışığında COVID-19 döneminde uygulanan politikaların bankacılık kârına ve katılım bankacılığı kârlılığına etkisinin incelendiği modelde kamu bankaları dışındaki en büyük dört mevduat bankası dikkate alınmıştır. Katılım bankalarında da yine kamu bankaları hariç bırakılarak üç katılım bankası incelenmiştir. Mevduat kamu bankalarının kapsam dışı tutulmasının sebebi piyasa faizinin altında ve kamu yararına hamleler yapabilme kabiliyeti barındırmasıdır. Kamu katılım bankalarının kapsam dışı bırakılmasının sebebi ise görece yeni kurulduğu için yüksek baz etkisinin devreye girmiş olmasıdır.

Bankaların iç dinamiklerini etkileyen değişkenler banka bilançolarından elde edilerek bulunmuştur. Makroekonomik değişkenler ise TCMB'nin, TÜİK'in ve BDDK'nın veri setleri kullanarak oluşturulmuştur. Diğer Aktif Rasyosu, COVID-19 dönemi gibi değişkenler de analize Kukla değişkeni olarak eklenmiştir. Değişkenler literatürde yer alan çalışmalar incelenerek model içine alınmıştır. Banka kârlılığının göstergelerinden olan aktif kârlılık rasyosu ve özkaynak kârlılığı rasyosundan ise bankaların varlığının birim başına kârlılığını ifade eden aktif kârlılığı baz alınmıştır. Hem zaman hem kesit boyutu modelde olduğu için de panel veri analizi kullanılmıştır.

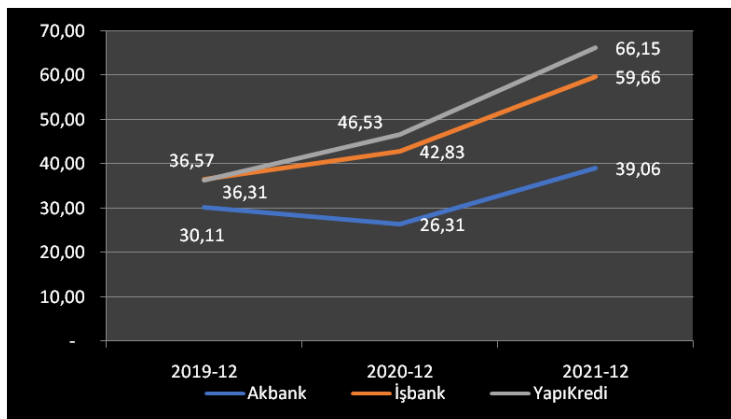
Bankacılık kârlılığını etkileyen bankacılık değişkenlerini ölçen modelde istatistiksel olarak anlamlı çıkan tek değişken net faiz marjı olmuş ve kârlılığı doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bankacılık sektörünün ana faaliyeti olarak gösterilebilecek olan kredi faizi ile mevduat faizi arasındaki farkın bankanın kârlılığına doğrudan etkisi olması beklenen bir sonuçtur. Gider gelir rasyosunun düşmesi ve aktif büyüklüğün büyümesi bankacılık kârlılığını pozitif etkilese de modelde istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç çıkmamıştır.

İkinci modelde ise bankacılık değişkenlerine makroekonomik değişkenler de eklenmiş ve sonuç çıktıları analiz edilmiştir. Bu modelde de net faiz marjı doğrudan kârlılığı pozitif etkilemekte

ve istatistiksel olarak da anlamlı bir sonuç elde edilmektedir. Ayrıca bu sefer aktif büyüklüğün de kârlılığı pozitif etkilediği sonucu ortaya çıkmış ve bu sefer istatistiksel anlamlılık derecesi makul bir seviyeye yükselmiştir. Bunun yanı sıra dolar kuru, TCMB politika faizi kârlılığı negatif etkilerken, gider gelir rasyosu, GSYH büyümesi, enflasyon kârlılığı pozitif etkilemiştir. Üçüncü modelde bu değişkenlere COVID-19 dönemi eklenmiş ve değişkenlerin kârlılığı etkileme durumları ve istatistiksel anlamlılık seviyesi benzer hareket etmiştir. Aktif büyüklük bu noktada daha anlamlı hale gelmiştir. Bu durumun aktif büyüklüğün menkul kıymetler tarafında büyümeye kârlılığı desteklemesi ve TL likiditesinin büyümesiyle kredi verebilme kapasitesinin yükselmesi önemli rol oynamıştır.

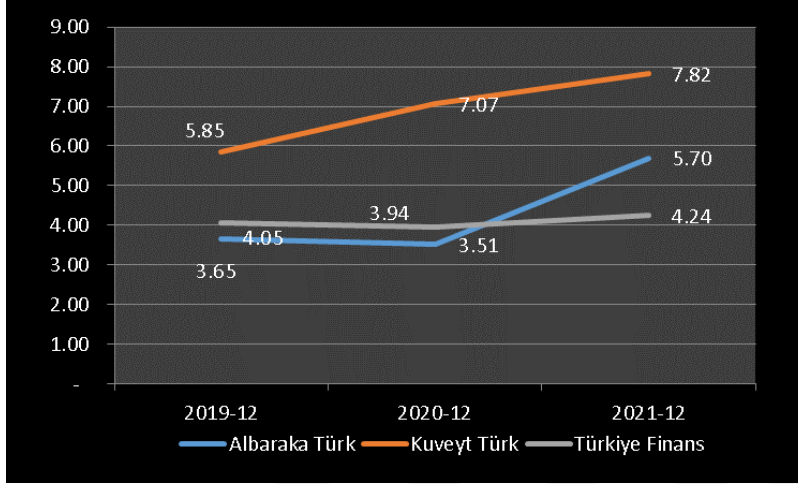
Dördüncü modelde bu değişkenlere Aktif Rasyosu eklenmiştir. Bu model bankacılık sektörünün kârlılığını ölçen ana model olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada GSYH büyümesi, net faiz marjı, dolar kuru, COVID-19 dönemi ve Aktif Rasyosu aktif kârlılığı etkileyen ve istatistiksel olarak da anlamlı olan değişkenlerden olmuştur. Net faiz marjı, GSYH büyümesi ve Aktif Rasyosu aktif kârlılığı pozitif etkilerken, dolar kuru ve COVID-19 dönemi kârlılığı negatif etkilemiştir. GSYH'nin istatistiksel olarak anlamlı olması, ekonomik aktivitenin canlı olması halinde bankaların bu durumdan pozitif etkileneceğini göstermektedir. Yukarıda kredi ve GSYH büyümesi grafiğinde de gösterildiği üzere GSYH'deki büyüme kredi büyümesiyle birebir ilişkili olmakta ve bu durum bankacılık kârlılığını desteklemektedir. COVID-19 döneminin olumsuz etkilemesinin sebebi de reel sektörün kapanmalardan ve kur artışlarından dolayı kredi ödeyebilme kapasitesinin azalmasıdır. BDDK'nın takipteki alacaklarla ilgili düzenlemesinden dolayı takipteki alacaklar oranı artmamış ancak ikinci grup kredi olarak nitelendirilen yakın izlemedeki kredi tutarları büyüme göstermiştir. 2 yıllık süre içerisinde yakın izlemedeki kredilerde Yapı Kredi Bankası'nda %83, İş Bankası'nda %63, Akbank'ta %30'luk artış yaşanmıştır. Dolayısıyla buradaki artış kârlılığı negatif etkilemektedir.

Grafik 22: Mevduat Bankaları Yakın İzlemedeki Krediler (Milyar TL)

Katılım bankalarındaki duruma baktığımızda ise Kuveyt Türk'te %33, Albaraka Türk'de %40 ve Türkiye Finans'ta %16'lık bir artış söz konusudur. Burada katılım bankalarının ihtiyaç finansmanı sağlamaması ve prensipleri gereği işlem bazlı finansman sağlaması kârlılığı ve aktif kalitesini pozitif etkilemiştir. Birçok kriz döneminde de prensipleri gereği katılım bankaları bilançosunu korumayı başarmıştır.

Grafik 23: Katılım Bankaları Yakın İzlemedeki Finansman (Milyar TL)

Model 5'te ise katılım bankalarının kârlılığının Aktif Rasyosu'ndan görece nasıl etkilendiği ölçülmüştür. "arislamic" koduyla interaction terms oluşturulmuş ve model çıktıları incelenmiştir. Net faiz marjı, GSYH büyümesi, dolar kuru, COVID-19 dönemi, Aktif Rasyosu değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı olurken Aktif Rasyosu'nun katılım bankalarına etkisini temsil eden "arislamic" değeri istatistiksel olarak anlamlı olmamıştır. Net faiz marjı, GSYH büyümesi ve Aktif Rasyosu kârlılığı pozitif etkilerken, dolar kuru ve COVID-19 dönemi değişkeni kârlılığı negatif etkilemiştir. Ayrıca "arislamic" değişkeni kârlılığı yön olarak pozitif etkilese de modelde anlamlı bir sonuç çıkmaması, Aktif Rasyosu'nun Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans'ın kârlılığını bankacılık sektöründen görece daha çok etkilemediğini göstermektedir.

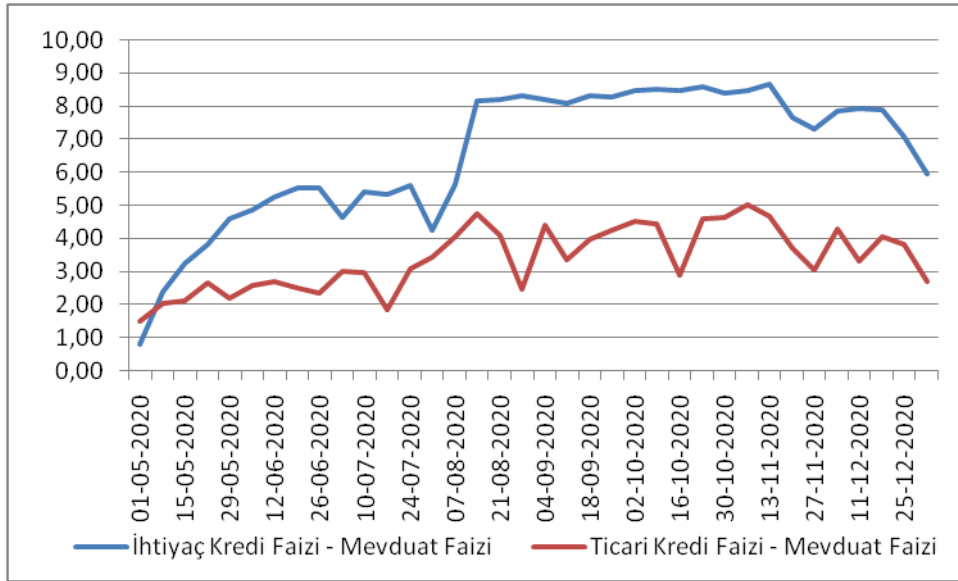
Ayrıca Aktif Rasyosu'nun uygulandığı dönemde enflasyon artışı da gerçekleştiği için bu duruma katılım bankalarının tepkisi de ölçülmüştür. Model 6 çıktıları da Model 5 çıktılarına benzer hareket etmiş ve enflasyonun artışı katılım bankacılığı kârlılığını daha pozitif etkilememiştir.

Son model olarak ise COVID-19 döneminin katılım bankacılığına etkileri incelenmiştir. İstatistiksel olarak anlamlılığa yakınsa da anlamlı bir sonuç elde edememekle birlikte COVID-19 döneminin katılım bankacılığına etkisi daha negatif olmuştur.

Elde edilen bulgular ışığında bankacılık sektörünün net faiz marjı, gider gelir rasyosu, GSYH büyümesinden pozitif etkilendiği söylenebilir. COVID-19 döneminin ise bankacılık kârlılığını negatif etkilediği görülmüştür. Burada takibe düşen yahut yakın izlemeye düşen kredilerin artışı önemli rol oynamıştır. COVID-19 dönemi olarak nitelendirilen sürecin 2021 yılına sarkması da kârlılığı baskılayan unsurlardan olmuştur. Özellikle 2021 yılında kur artışı kaynakları risk primi olarak ifade edilen CDS primlerinin yükselmesi yurtdışı borçlanma maliyetlerini artırmış ve bankaların sendikasyon kredilerini ödeme noktasında kârlılığı düşürücü bir etki yapmıştır. Ayrıca yüksek enflasyon ortamı, satın alma, operasyon giderleri ve personel giderlerini de yükseltmiştir. Bankacılık sektörü 2019'daki 49 milyar TL'lik karını 2020 yılında 58 milyar TL'ye taşıyarak %18'lik kar artışı sağlamış ancak aktiflerini %35 büyütülmüştür. Dolayısıyla kârlılık büyümesi aktif büyüklüğünün gerisinde kalmış ve 2020 yılının TÜFE artışı olan %14,6'yı sınırlı bir şekilde geçmiştir. 2021 yılında ise aktiflerini %50 büyüten sektör kârlılığını %58 büyütmüş ve 2021 yılının TÜFE artışı %36 olduğu için önemli bir getiri elde etmiştir. Bu noktada da menkul kıymetlerden elde ettikleri kâr ve faiz indirimleri kaynaklı net faiz marjının iyileşmesi bankacılık kârlılığını desteklemiştir.

2020 yılının para politikasının ana aracı niteliğindeki Aktif Rasyosu da bankacılık kârlılığını pozitif etkilemiştir. Özellikle rasyoyu tutturmak isteyen bankalar mevduat faizlerini aşağı çekerek maliyetlerini düşürmüştür. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi Aktif Rasyosu'nun olduğu dönem boyunca net faiz marjı iyileşme göstermiş bu da kârlılığı pozitif etkilemiştir.

Grafik 24: Kredi Faizi ve Mevduat Faizi Farkı (%)

Aktif Rasyosu'nun katılım bankalarına etkilerine baktığımızda ise bankalara paralel etki ettiğini görmekteyiz. Görece daha iyi bir iyileşme model sonuçlarında yer almamaktadır. Dolayısıyla genişleyici para politikaları COVID-19 dönemine özel bir vadede katılım bankalarını bankacılık sektörüyle paralel şekilde etkilemiştir.

Katılım bankalarının kârlılığına baktığımızda ise 2020 yılında kar miktarını %50'ye yakın arttığı görülmektedir. 2021 yılında ise %47'lik bir iyileşme yaşanmıştır. 2020 yılındaki büyümede 2019 yılında kurulan Emlak Katılım Bankası'nın sektöre girmesi katılım bankacılığı kârlılığını pozitif etkilemiştir. 2021 yılında ise katılım bankacılığının kârlılığının geride kalmasının en önemli etkenlerinden birisi olarak dolarizasyon gösterilmektedir. Özellikle finansmana dönüştürülemeyen ve bilançoadaki ağırlığını artıran kıymetli madenler tutarı katılım bankacılığını 2021 yılında oldukça zorlamıştır. Dolayısıyla bu unsur kârlılığı baskılayan etmenlerden olmuştur.

Çalışmadan elde edilen sonuçların COVID-19 dönemi ve banka kârlılığı alanında literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir. 2021 ve 2022 yılındaki enflasyon artışının bankaları nasıl etkileyeceği de aynı veri kaynaklarından elde edilecek verilerle birlikte aynı yöntemlerle daha geniş analizler de yapılabilir.

Kaynakça

- Akbaş, H. (2012). Determinants of bank profitability: An investigation on Turkish banking sector. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 10(37), 103-110.
- Albaraka Banknot. (2022, Şubat 16). Küresel Ekonomik Görünüm-Şubat 2022. İstanbul, İstanbul, Türkiye.
- Almazari, A. A. (2014). Impact of Internal Factors on Bank Profitability: Comparative Study between Saudi Arabia and Jordan. *Journal of Applied Finance&Banking*, 4(1), 125-140.
- Alpun, M. E. (2017). *Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığının Yeri ve Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri*. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık Anabilim Dalı, Ankara.
- Arabacı, N. (2007). *Katılım Bankalarının Türkiye'de Bankacılık Sektöründeki Yer, İşleyişi ve Performans Analizi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atasoy, H. (2007, Mart 1). Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri. Ankara, Ankara, Türkiye: TCMB.
- Athanasoglou, P., Delis, M., & Staikouras, C. (2006, Aralık). Determinants of Bank Profitability in the South Eastern European Region. *Journal of Financial Decision Making*, 2(2).
- Avcı, T., & Aktaş, M. (2015, Ekim). Katılım Bankalarının Kar Payı Ödemeleri ile Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 41-51.
- Aysan, A. F., & Öztürk, H. (2018, Haziran). Does Islamic Banking Offer a Natural Hedge for Business Cycles? *Journal of Financial Stability*, 36, 22-38.
- Aysan, A. F., Disli, M., & Ozturk, H. (2017, Mart 12). Bank Lending Channel in a Dual Banking System: Why are Islamic Banks so Responsive? *The World Economy*, 674-698.
- Aysan, A. F., Disli, M., Duygun, M., & Öztürk, H. (2018, Mart). Religiosity versus rationality: Depositor behavior in Islamic and conventional banks. *Journal of Comparative Economics*, 46(1), 1-19.
- Aysan, A. F., Disli, M., Ng, A., & Öztürk, H. (2017). Macroeconomic Shocks and Islamic Bank Behavior in Turkey. K. Hassan içinde, *Handbook of Empirical Research on Islam and Economic Life* (s. 375-394). Edward Elgar Publishing Limited.
- Aysan, A. F., Disli, M., Ng, A., & Öztürk, H. (2016). Is small the new big? Islamic banking for SMEs in Turkey. *Economic Modelling*, 187-194.
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. West Sussex: John Wiley.
- Basset, W., Chosak, M. B., Driscoll, J., & Zakrajsek, E. (2014). Changes in bank lending standards and the macroeconomy. *Journal of Monetary Economics*, 23-40.
- BBC. (2020, Mart 28). Erdoğan: Şehirler arası seyahatler valilik iznine bağlandı. Ankara, Ankara, Türkiye. Şubat 1, 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/52072035> adresinden alındı
- BDDK. (2020, Nisan 30). *BDDK Kararı*. BDDK: https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0963.pdf adresinden alındı
- BDDK. (2021, Mart 29). Aylık Bülten. İstanbul, Türkiye.

- BDDK. (2021, Ocak 15). Haftalık Bankacılık Sektörü Verileri (Temel Gösterim). Ankara, Ankara, Türkiye. <https://www.bddk.org.tr/BultenHaftalik/> adresinden alındı
- Bernanke, B., & Blinder, A. (1992, Eylül). The Federal Funds Rate and the Channels of Monetary Transmission. *The American Economic Review*, 82(4), 901-921.
- Bloomberg HT. (2020, Mart 31). Fed diğer merkez bankalarına geçici repo imkanı sağladı. İstanbul, İstanbul, Türkiye. <https://www.bloomberght.com/fed-diger-merkez-bankalarina-gecici-repo-imkani-sagladi-2251746> adresinden alındı
- Borio, C. (2018). *Low Inflation and Rising Global Debt: Just a Coincidence?* BIS. <https://www.bis.org/speeches/sp180802.htm> adresinden alındı
- Bullard, J. (2020, Kasım 10). Monetary Policy and Fiscal Policy Responses to the Crisis. *St. Louis Fed*. <https://www.stlouisfed.org/publications/regional-economist/fourth-quarter-2020/monetary-policy-fiscal-policy-responses-covid-crisis> adresinden alındı
- Cheng, J., Powell, T., Skidmore, D., & Wessel, D. (2021, Mart 30). What's the Fed doing in response to the COVID-19 crisis? Washington, ABD, ABD: Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/research/fed-response-to-covid19/> adresinden alındı
- Coşkun, A. (2008). *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bilim Dalı.
- Duygu, Y. (2020, Mart 24). Türkiye'nin Koronavirüsle Mücadele Politikasına Bilim Kurulu Yön Veriyor. Ankara, Ankara, Türkiye: Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-koronavirusle-mucadele-politikasina-bilim-kurulu-yon-veriyor/1777215> adresinden alındı
- Economist Intelligence. (2021, Ocak 27). More than 85 poor countries will not have widespread access to coronavirus vaccines before 2023. New York, ABD: New York Times. Nisan 14, 2021 tarihinde <https://www.nytimes.com/interactive/2021/world/covid-vaccinations-tracker.html> adresinden alındı
- Fed. (2020). *Press Release*. Washington: Fed. <https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/files/monetary20200323a1.pdf> adresinden alındı
- Fırat, M. (2020). COVID-19 Krizi ve IMF Destekli Maliye Politikalarının Gerekliliği. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 209-222.
- Fırat, M. (2020). COVID-19 Krizi ve IMF Destekli Maliye Politikalarının Gerekliliği. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 209-222.
- Görmüş, Ş., Albayrak, A., & Yabancı, A. (2021). *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (Cilt 3. Baskı). İstanbul: TKBB. https://tkbb.org.tr/Documents/tkbb-yayinlari-97/Yasayan_ve_Gelisen_Katilim_Bankaciligi.pdf adresinden alındı
- Hancock, D. (1985). Bank Profitability, Interest Rates and Monetary Policy. *Journal of Money, Credit and Banking*, 17(2), 189-202.
- Hasan, M., & Dridi, J. (2010, Eylül 30). The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study. *IMF Working Paper*, 10(201). IMF. adresinden alındı
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020, Aralık 31). İstatistikler. Ankara, Ankara, Türkiye. Retrieved from <https://www.hmb.gov.tr/borclanma-genel-mudurlugu-istatistikler>

- IDB. (2020). *The COVID-19 Crisis and Islamic Finance*. Cidde: EDB.
- IIF. (2020). *Global Policy Responses*. Washington: IIF.
- IIF. (2021). *Global Debt Monitor*. Washington: IIF.
- IIF. (2022, Mayıs 31). Prudential Regulatory Measures in Response to COVID-19. Washington, Washington, ABD.
- IMF. (2021, Ekim 1). Fiscal Monitor Database of Country Fiscal Measures in Response to the COVID-19 Pandemic. New York, ABD.
- İSO. (2021, Nisan). İSO Türkiye İmalat PMI. İstanbul, İstanbul, Türkiye.
<https://www.iso.org.tr/projeler/iso-turkiye-imalat-pmi/> adresinden alındı
- Kara, A. H. (2021). Monetary Policy in the Covid Era: The Turkish Experience. B. English, K. Forbes, & A. Ubide içinde, *Monetary Policy and Central Banking in the Covid Era* (s. 293-312). Londra: CEPR Press.
- Karagöz, F. (2020). Pandeminin, Küresel Tedarik Zincirlerinin İşleyişine Etkisi ve Muhtemel Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorğun içinde, *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 69-86). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Karakuş, R., & Yılmaz Küçük, Ş. (2016). Katılım Bankalarında Karlılığın Belirleyicileri: Türkiye Örneği için Bir Panel Veri Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 119-132.
- Karim, M., Harif, A., & Adziz, A. (2006). Monetary Policy and Sectoral Bank Lending in Malaysia . *Global Economic Review*, 35(3), 303-326.
- Kartal, M. T. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Kovid-19 Döneminde Alınan Tedbirler Bağlamında Aktif Rasyosu Düzenlemesinin Muhtemel Etkileri: Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 4(10), 1-18.
- Kevser, M. (2020). Does Bank Size Affect the Bank Profitability? An Evidence From Borsa İstanbul, Turkey. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 63-71.
- König, M., & Winkler, A. (2021). COVID-19: Lockdowns, Fatality Rates and GDP Growth. *Centre for European Policy Studies*, 56(1), 32-39.
- McKibbin, W., & Fernando, R. (2020). *The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios*. Washington: Brookings Institute. Şubat 1, 2021 tarihinde <https://www.brookings.edu/research/the-global-macroeconomic-impacts-of-covid-19-seven-scenarios/> adresinden alındı
- McShane, R., & Sharpe, I. (1985). A Time Series Section Analysis of the Determinants of Australian Trading Bank Loan/Deposit Interest Margins: 1962-1981. *Journal of Banking and Finance*, 115-136.
- Menicucci, E., & Paolucci, G. (2017, Aralık). The determinants of bank profitability: empirical evidence from European banking sector. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 86-115.

- Milliyet. (2020, Temmuz 1). UEFA Kopenhag'daki rezervasyonları iptal etti. İstanbul, İstanbul, Türkiye. <https://www.milliyet.com.tr/skorer/uefa-kopenhagdaki-otel-rezervasyonlarini-iptal-etti-6167472> adresinden alındı
- Molyneux, P., & Thornton, J. (1992). Determinants of European Bank Profitability: A note. *Journal of Banking and Finance*, 1173-1178.
- Özlale, Ü., & Karakurt, A. (2012). *Türkiye'de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri*. İstanbul: TBB.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(31), 296-324.
- Petria, N., Capraru, B., & Ihnatov, I. (2015). Determinants of banks' profitability: evidence from EU 27 banking systems. *Procedia Economics and Finance*, 518-524.
- Ramey, V. (1993, Mart). How Important is the Credit Channel in the Transmission of Monetary Policy? *NBER Working Paper Series*.
- Rondorf, U. (2012). Are bank loans important for output growth? A panel analysis of the euro area. *Journal of International Financial Markets, Institutions&Money*, 103-119.
- San, O. T., & Heng, T. B. (2013). Factors Affecting the Profitability of Malaysian Commercial Banks. *African Journal of Business Management*, 7(8), 649-660.
- Serdengeçti, S. (2005, Ekim 3). Dolarizasyon/Ters Dolarizasyon. (TCMB, Dü.) Eskişehir, Eskişehir, Türkiye.
- Smirlock, M. (1985, Şubat). Evidence on the (Non) Relationship between Concentration and Profitability in Banking. *Journal of Money, Credit and Banking*, 17(1), 69-83.
- St. Louis Fed. (2021, Mart 31). Initial Claims. St.Louis, St.Louis, ABD. <https://fred.stlouisfed.org/series/ICSA> adresinden alındı
- TCMB. (2020). Koronavirüsün Ekonomik ve Finansal Etkilerine Karşı Alınan Tedbirler. Ankara, Ankara, Türkiye. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Koronavirus> adresinden alındı
- TCMB. (2021). *Enflasyon Raporu 2021 - II*. Ankara: TCMB. Nisan 29, 2021 tarihinde alındı
- TCMB. (2021). *Merkez Bankalarının Pandemi Rolü*. İstanbul: TCMB.
- TCMB. (tarih yok). Parasal Aktarım Mekanizması. Ankara, Ankara, Türkiye .
- Terzi, A. (2013). Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı? *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).
- TKBB. (2018). *Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: TKBB.
- TKBB. (2018). *KOBİ'LER İÇİN ADIM ADIM KATILIM BANKACILIĞI* (Cilt Yayın No:7). İstanbul: TKBB.
- Topak, M. S., & Talu, N. H. (2017). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability: Evidence from Turkey. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(2), 574-584.

- Uğurlu, E. (2015, Eylül 30). Panel Veri Ekonometrisi Üzerine Genel Bakış. İstanbul, İstanbul , Türkiye.
- Ustaoglu, M. (2020). COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının Etkinliği. D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorğun içinde, *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 35-52). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Ustaoglu, M. (2020). COVID-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının Etkinliği. D. Demirbaş, V. Bozkurt, & S. Yorğun içinde, *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 35-52). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Uzuner, G. (2020, Aralık 28). Türkiye'de Yastık Altında 310 milyar dolar var. İstanbul, İstanbul, Türkiye: Bloomberg HT. <https://www.bloomberght.com/yorum/gizem-uzuner/2271523-turkiye-de-yastik-altinda-310-milyar-dolar-var> adresinden alındı
- WHO. (2020, Temmuz 31). Rolling Updates on Coronavirus Disease. WHO. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen> adresinden alındı
- Wu, D. D., & Olson, D. (2020). *Pandemic Risk Management in Operations and Finance*. Stockholm: Springer.
- Zimmer, C., Corum, J., & Wee, S. L. (2021, Şubat 5). Coronavirus Vaccine Tracker. Washington, Washington, ABD. <https://www.nytimes.com/interactive/2020/science/coronavirus-vaccine-tracker.html> adresinden alındı

EKLER

1) Panel Veri Analizi – STATA Çıktıları

a) Veri Seti Düzenleme

```
. xtset grid dateid
      panel variable:  grid (strongly balanced)
      time variable:  dateid, 01mar2015 to 01sep2021, but with gaps
                  delta: 1 day

. replace roa=100*roa
(189 real changes made)

. describe

Contains data from C:\Users\yavuz\Desktop\son veri.dta
   obs:                189
  vars:                 15                      8 Apr 2022 16:03
 size:                21,735

+-----+-----+-----+-----+-----+
| variable name | storage | display | value | variable label |
|               | type   | format  | label |                |
+-----+-----+-----+-----+-----+
| bankalar      | str28  | %-28s   |       |                 |
| dateid        | double | %d       |       |                 |
| ar01          | byte   | %8.0g    |       |                 |
| banksize      | double | %10.0g   |       |                 |
| costincome    | double | %10.0g   |       |                 |
| covid         | byte   | %8.0g    |       |                 |
| dates         | double | %d       |       |                 |
| enf           | double | %10.0g   |       |                 |
| gsyh          | double | %10.0g   |       |                 |
| islamic       | byte   | %8.0g    |       |                 |
| nim           | double | %10.0g   |       |                 |
| repo          | double | %10.0g   |       |                 |
| roa           | double | %10.0g   |       |                 |
| usd           | double | %10.0g   |       |                 |
| grid          | float  | %9.0g    |       | group (bankalar) |
+-----+-----+-----+-----+-----+

Sorted by: grid dateid
Note: Dataset has changed since last saved.
```

b) Tanımlayıcı İstatistikler

. summarize

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
bankalar	0				
dateid	189	21336.22	713.2265	20148	22524
ar01	189	.1111111	.3151044	0	1
banksiz	189	8.192982	.4361924	7.394758	8.845245
costincome	189	.7080632	.1584491	.4037228	1.065643
covid	189	.2222222	.4168439	0	1
dates	189	21336.22	713.2265	20148	22524
enf	189	12.55158	4.610219	7.204528	24.51892
gsyh	189	4.692902	5.526557	-10.40427	21.89334
islamic	189	.4285714	.4961861	0	1
nim	189	3.650393	1.377916	1.417427	8.435929
repo	189	12.74074	6.203142	7.5	24
roa	189	.7365606	.4315228	.0165353	1.950581
usd	189	21.92771	13.26937	1.273444	59.21306
grid	189	4	2.005312	1	7

c) Panel Veri Analizi Deneme ve Düzeltme

. xtreg roa ar01 banksiz costincome covid enf gsyh islamic nim repo, fe r
note: islamic omitted because of collinearity

Fixed-effects (within) regression
Group variable: **grid**

Number of obs = 189
Number of groups = 7

R-sq:
within = 0.1216
between = 0.7716
overall = 0.3199

Obs per group:
min = 27
avg = 27.0
max = 27

F(6, 6) = .
Prob > F = .

corr(u_i, Xb) = 0.1327

(Std. Err. adjusted for 7 clusters in grid)

roa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
ar01	.2658277	.0594318	4.47	0.004	.1204032	.4112522
banksiz	.4067473	.1227727	3.31	0.016	.1063333	.7071613
costincome	-.1932852	.3202674	-0.60	0.568	-.9769512	.5903808
covid	-.2506725	.0443197	-5.66	0.001	-.3591189	-.1422261
enf	.0028802	.0064136	0.45	0.669	-.0128134	.0185738
gsyh	.0088261	.0015732	5.61	0.001	.0049766	.0126756
islamic	0	(omitted)				
nim	.0772716	.0133436	5.79	0.001	.044621	.1099223
repo	-.0032748	.0026404	-1.24	0.261	-.0097356	.0031859
_cons	-2.750805	1.107737	-2.48	0.048	-5.461339	-.0402696
sigma u	.12448603					

d) Model 1 Çıktısı

```
. xtreg roa banksize costincome nim, fe r
```

```
Fixed-effects (within) regression      Number of obs   =      189
Group variable: grid                  Number of groups =       7

R-sq:                                Obs per group:
    within = 0.0939                      min =      27
    between = 0.7913                     avg =     27.0
    overall = 0.2403                     max =      27

corr(u_i, Xb) = 0.4446                  F(3, 6)          =     85.38
                                         Prob > F         =     0.0000

                                         (Std. Err. adjusted for 7 clusters in grid)
```

roa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
banksize	.0012358	.0013394	0.92	0.392	-.0020414	.0045131
costincome	-.0020298	.0028105	-0.72	0.497	-.0089067	.0048472
nim	.0008119	.0000678	11.97	0.000	.0006459	.0009779
_cons	-.0042861	.0123483	-0.35	0.740	-.0345013	.0259291
sigma_u	.00187773					
sigma_e	.00350684					
rho	.22282124	(fraction of variance due to u_i)				

e) Model 2 Çıktısı

```
. xtreg roa banksize costincome nim gsyh enf repo usd, fe r
```

```
Fixed-effects (within) regression      Number of obs   =      189
Group variable: grid                  Number of groups =       7

R-sq:                                Obs per group:
    within = 0.1146                      min =      27
    between = 0.7756                     avg =     27.0
    overall = 0.2977                     max =      27

corr(u_i, Xb) = 0.4319                  F(6, 6)          =      .
                                         Prob > F         =      .

                                         (Std. Err. adjusted for 7 clusters in grid)
```

roa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
banksize	.0025291	.0008193	3.09	0.021	.0005244	.0045338
costincome	-.0016477	.0028877	-0.57	0.589	-.0087138	.0054183
nim	.0011358	.0001091	10.41	0.000	.0008689	.0014028
gsyh	.0000129	.0000162	0.80	0.456	-.0000267	.0000524
enf	.0000315	.0000701	0.45	0.669	-.00014	.000203
repo	-.0000203	.0000315	-0.64	0.544	-.0000975	.0000569
usd	-.0000514	.0000235	-2.19	0.071	-.0001088	6.02e-06
_cons	-.015405	.0081199	-1.90	0.107	-.0352736	.0044636
sigma_u	.00152818					
sigma_e	.00350592					
rho	.15966084	(fraction of variance due to u_i)				

f) Model 3 Çıktısı

```
. xtreg roa banksize costincome nim gsyh enf repo usd covid , fe r
```

```
Fixed-effects (within) regression                Number of obs   =          189  
Group variable: grid                          Number of groups =           7  
  
R-sq:                                         Obs per group:  
    within = 0.1156                               min =          27  
    between = 0.7721                              avg =         27.0  
    overall = 0.3157                              max =          27  
  
corr(u_i, Xb) = 0.1616                        F(6,6)            =          .  
                                                Prob > F          =          .  
  
(Std. Err. adjusted for 7 clusters in grid)
```

roa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
banksize	.0039587	.0006707	5.90	0.001	.0023175	.0056
costincome	-.001969	.0030478	-0.65	0.542	-.0094268	.0054888
nim	.0011217	.000107	10.48	0.000	.0008598	.0013837
gsyh	.0000148	.0000169	0.88	0.415	-.0000266	.0000562
enf	.0000241	.0000746	0.32	0.758	-.0001585	.0002067
repo	-.0000306	.0000281	-1.09	0.319	-.0000994	.0000382
usd	-.000047	.0000244	-1.93	0.102	-.0001066	.0000126
covid	-.000511	.0004244	-1.20	0.274	-.0015494	.0005273
_cons	-.0266066	.0057959	-4.59	0.004	-.0407886	-.0124247
sigma_u	.0012512					
sigma_e	.00351395					
rho	.11251784	(fraction of variance due to u_i)				

g) Model 4 Çıktısı

```
. xtreg roa banksize costincome nim gsyh enf repo usd covid ar01, fe r
```

Fixed-effects (within) regression
Group variable: **grid**

Number of obs = 189
Number of groups = 7

R-sq:
within = 0.1548
between = 0.7252
overall = 0.0346

Obs per group:
min = 27
avg = 27.0
max = 27

corr(u_i, Xb) = -0.2440

F(6,6) = .
Prob > F = .

(Std. Err. adjusted for 7 clusters in grid)

roa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
banksize	-.0012469	.0022973	-0.54	0.607	-.0068682	.0043744
costincome	-.0008754	.0039358	-0.22	0.831	-.010506	.0087552
nim	.0009521	.000091	10.47	0.000	.0007295	.0011746
gsyh	.0001264	.0000309	4.09	0.006	.0000508	.0002019
enf	.0002238	.000128	1.75	0.131	-.0000895	.000537
repo	.0000304	.0000247	1.23	0.264	-.00003	.0000907
usd	-.0000949	.0000368	-2.57	0.042	-.000185	-4.69e-06
covid	-.0026559	.0004899	-5.42	0.002	-.0038547	-.0014572
ar01	.0046482	.0011242	4.13	0.006	.0018974	.007399
_cons	.0130911	.0159792	0.82	0.444	-.0260087	.0521909
sigma_u	.00295062					
sigma_e	.00344503					

h) Model 5 Çıktısı

```
. xtreg roa banksize costincome nim gsyh enf repo usd covid ar01 arislamic, fe r
```

Fixed-effects (within) regression
Group variable: **grid**

Number of obs = 189
Number of groups = 7

R-sq:
within = 0.1552
between = 0.7177
overall = 0.0243

Obs per group:
min = 27
avg = 27.0
max = 27

corr(u_i, Xb) = -0.2934

F(6,6) = .
Prob > F = .

(Std. Err. adjusted for 7 clusters in grid)

roa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
banksize	-.0014944	.0022848	-0.65	0.537	-.0070852	.0040964
costincome	-.0011928	.0041405	-0.29	0.783	-.0113243	.0089388
nim	.0009439	.0001043	9.05	0.000	.0006887	.001199
gsyh	.0001271	.0000304	4.18	0.006	.0000526	.0002015
enf	.000228	.0001275	1.79	0.124	-.000084	.0005399
repo	.0000327	.0000217	1.51	0.182	-.0000204	.0000858
usd	-.0000955	.0000363	-2.63	0.039	-.0001844	-6.67e-06
covid	-.0026396	.0004914	-5.37	0.002	-.0038419	-.0014373
ar01	.0044622	.0012878	3.47	0.013	.0013111	.0076133
arislamic	.0004967	.001044	0.48	0.651	-.002058	.0030513
_cons	.0152955	.0159996	0.96	0.376	-.0238541	.0544452

i) Model 6 Çıktısı

```
. gen covidislamic=covid*islamic
```

```
Fixed-effects (within) regression      Number of obs   =      189
Group variable: grid                  Number of groups =       7

R-sq:                                Obs per group:
    within = 0.1574                    min =      27
    between = 0.3831                   avg =     27.0
    overall = 0.1030                   max =      27

                                F(6,6) = .
corr(u_i, Xb) = -0.0173              Prob > F = .
```

(Std. Err. adjusted for 7 clusters in grid)

roa	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
banksize	-.0004232	.0021349	-0.20	0.849	-.005647	.0048006
costincome	-.0006649	.0042749	-0.16	0.882	-.0111252	.0097955
nim	.0009735	.0001147	8.49	0.000	.0006928	.0012542
repo	.0000261	.0000202	1.29	0.245	-.0000234	.0000756
usd	-.0000923	.0000361	-2.56	0.043	-.0001806	-3.96e-06
gsyh	.0001236	.0000299	4.14	0.006	.0000505	.0001967
enf	.0002071	.0001279	1.62	0.156	-.0001058	.0005201
islamic	0	(omitted)				
covid	-.0022109	.0006601	-3.35	0.015	-.0038261	-.0005957
ar01	.0039803	.0014178	2.81	0.031	.0005111	.0074494
arislamic	.0013153	.0008244	1.60	0.162	-.0007019	.0033325
covidislamic	-.0012026	.0006966	-1.73	0.135	-.0029072	.000502
_cons	.0063615	.0149565	0.43	0.685	-.0302357	.0429587